فرهنګي فقر

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي فقر

(د تنظيمواکۍ د مهال څو ليکنې)

ليکوال

محمد اسمعيل يون

۱۳۸۷ لمريز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	فرهنګي فقر
لیکوال:	محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۷۳ل کال
دویم چاپ:	۱۳۸۷ل کال
د لیکوال	
پرله پسې نومره:	(۲۴)
د خپرندوی	
پرله پسې نومره:	(۲۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	دا اثر د غمجنو پېښو انځورنه	۱
۳	د تنظیمو اکۍ د بهیر دا لیکنې	۸
۴	د جدي شپږمه زموږ د معاصر ...	۱۲
۵	فرهنګي فقر	۲۹
۶	د عقایدو بحران	۳۳
۷	که خبر نه یې نو واوره !	۳۷
۸	جګړه او روحي ستونزې	۴۰
۹	فرهنګي ټولنې او فرهنګي ...	۴۵
۱۰	د کابل طب انستیتوت، د زیان تر ...	۴۹
۱۱	د افغانستان د ملي ګالرۍ برخلیک	۵۳
۱۲	د کابل د اوسنۍ ادارې څو ځانګړتیاوې	۵۷
۱۳	دجدي د ۶نېټې غمیزه او د هغې ... ۶۲	
۱۴	کابل: رنځونه، مرګونه او کړاوونه	۷۱
۱۵	کابل بیا په وینو ولمبل	۷۷
۱۶	د قدرت د انتقال مساله	۸۱
۱۷	یرغمل شوی ولس	۸۶
۱۸	غني، غني دی	۹۰
۱۹	ننګیال یو شاعرانه شخصیت	۱۰۳
۲۰	فرهنګي رغونه د افغاني ټولنې د...	۱۱۱
۲۱	په افغانستان کې تنظیمي اداره او ...	۱۱۹
۲۲	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۱۲۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه:

دا اثر د غمجنو پېښو انځورنه

د ډاکتـر نجیـب الله د رژیـم د پـای کلونـه وو ، چـې افغـان فرهنګیانو ((د خوشال فرهنګي ټولنې)) بنسټ کېښود . دغې ټولنې په لنډ وخت کې یو شمېر مهم سیمینارونه جوړ کړل، یـو شـمېر مهم اثـار یـې چـاپ کـړل او د طـب او انجینـرۍ پـه برخو کې یې هم ځانګې پرانیسـتې، ډېر ژر یـې د یوه ملي او فرهنګي غورځنګ بڼه غوره کړه .دا مهال یون صیب د ادبیاتو په پوهنځي کې و ، ما او ډاکتر صیب ابراهیم شینواري د طب په پوهنځي کې زده کړې کولې. یون صیب نه یوازې د خوشال فرهنګي ټولنې د مشرتابه جرګې هڅاند غړی و ، بلکې د دغې ټولنې په ایجاد کې یې هم مهمـه ونډه درلـوده. زما او د یـون صیب او ډاکتـر صیب شینواري تـرمنځ پـه همدې وخت کې اړیکي ډېرې سره نږدې شول، پـه ګډه مو فرهنګي هلې ځلې کـولې او پـه دې هیلـه وو ، چـې کـه دا فرهنګـي غورځنـګ همداسې پرمخ ولاړ شي، نو په ډېر لږ وخت کې به پښـتانه لـه کلتوري غفلت څخه راویښ شي او د چټک پرمختګ لاره به غوره کړي.خو په همدې وخت کې له شمال څخه د افغانسـتان د تجزیې او نیواک یوه بلـه خطرناکه دسیسـه د توپـان پـه څېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

راروانه وه ، چې څېپې يې وارد مخه کابل ته هم رارسيدلې وې
.

همداسې وشول ، د ډاکتر نجيب رژيم نسکور شو ، خو د سولې او خپلواکۍ پرځای کورنۍ جګړه او د افغان په لاس د افغان وژنه پيل شوه او هغه څه چې له روسي تاړاک څخه خوندي پاتې و ، تنظيمي جګړو او تالان له کومې تېر کړل او هېواد مو پر وړو وړو کورګيو ووېشل شو. مونږ به روانې پېښې او نادودې په ډېر ځير سره څارلې او که مونور څه له وسه نه کېدل نو هڅه مو کوله چې خپلې اندېښنې له يو شمېر اغېزمنو کسانو سره شريکې کړو.يوځل مو پرېکړه وکړه ، چې په کابل کې يو ګډ کور ونيسو ، هره شپه به روان حالات سره څېړو او په سبا به يې د ټاکلي پلان له مخې له خپلې وسې سره سمې ترڅې کوو ، خو زمونږ کورنيو مسوولېتونو دا موقع رانه کړه. څلور کاله وروسته ما له هېواد څخه بهر ته مخه کړه ، خو يون او ډاکتر شينواری همدلته پاتې شول، چې تل به زما د اندېښنې مزي ورسره تړلي وو.

ترکومه چې زه يون پېژنم، د دې تر څنګ چې پر هېواد دتېل شوې غميزې او ورځخه رازېږېدلو پېښو پروړاندې ډېر حساس و ، همدغو پېښو ته يې تل په يوه ځانګړې ، ژور اوذره بيني نظر کتل اوډېر وخت به يې پېښې له يوې داسې زاويې څخه ځيرلې، چې د يوه عادي کتونکي به هڅو ورته پام

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه واو په همدې لړکې به یې کله کله د پېښو ، د هغو د لاملونو او پایلو ترمنځ عجیبه اړیکي او منطق موندل.

یون چې پیاوړی قلم لري، تل یې هڅه کړې خپل دردونه، کتنې ،شننې اواند ېښنې د کاغذ پرمخ راوړي او له نورو سره یې شریک کړي ،چې د مقالو همدا ټولګه یې د تنظیموا کی د پېر د نادودو یو ښه انځور وړاندې کوي. په دغو لیکنو کې د تنظیمونو د مدعا او عمل ترمنځ د واټن له مخه پرده پورته شوې او د لوټ ،تالان ، وژنو ، ورانی او تباهی ترڅنګ داسې کیسې هم لولو ، چې د سړي له ډېره درده خندا ورته راشي ، لکه د پچو محصول ، له کابل څخه د اسلامي ځواکونو دفاع او دې ورته نورې کیسې.

خو په دې لیکنو کې تاسو یوازې د مرګ ژوبلو اوورانیو احصایوي رپوټ نه لولئ او نه هم یوازې د یوه شاعریا ادیب عاطفي احساس ګورئ، بلکې یون د روان ناورین ځینو داسې زیانونو او څنډو ته ګوته نیسي چې که څه هم ډېر مهم دي، خو د ډېرو له پامه غورځېدلي دي.

د بېلګې په توګه ، کله چې موږ د جګړې د زیانونو خبره کوو ، نو سمدستي مو فزیکي ، مادي او اقتصادي زیانونه او ورانی سترګو ته دریږي؛ کله چې د بیا رغونې خبره کوو نو هم یوازې د مادي او اقتصادي بیا رغونې په اړه فکر کوو.خو یون د مادي او اقتصادي زیانونو تر څنګ او تر هغو لا زیات په فرهنګي او معنوي برخو کې زیانونو ته متوجه دی.د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتماد بحران ، د معنویت سقوط، د افغان ولس ذهني وېش او فرهنګي زیانونه هغه مهم بنسټیز لاملونه دي ، چې نن یې هم موږ له پایلوسره لاس او ګرېوان یو. د بېلګې په توګه که څه هم د طالبانو د حکومت تر نسکورېدو وروسته په لسګونو میلیارده ډالره له افغانستان سره د مرستې په نامه راغلل، خو د معنویاتو د سقوط له امله د ولس د هوساینې پرځای د یو څو تنو جېبونه پرې ډک شول؛ که څه هم خلکو ته د سیاسي او ټولنیزو فعالیتونو ازادي ورکړل شوه، خو د هغه ژور ذهني وېش له امله چې د دښمنانو تبلیغاتي چړو زموږ ترمنځ رامنځته کړی اوس هم پر سلو لارو روان یو او د یو بل پښو ته موتبرونه نیولي دي ،چې له همدې امله یوازې د ثبت شویو سیاسي ګوندونو شمېر د سلو شاوخوا ته رسېږي. له بده مرغه موږ تراوسه پورې هم د معنوي ارزښتونو د بیا رغونې او د ملي اوټولنیز -انتګراسیون یا بیا کوشیر کولو کومه ستراتیژي نه لرو.

موږ معمولاً هغو خلکوته معیوب وایو ، چې د بدن غړي یې له لاسه ورکړي وي ، خو یون د افغانانو رواني زیانونه او ناروغۍ هم نه دي هېرې کړي او په همدې اړه د یوې لیکنې په پای کې لیکي: « لنډه دا چې د ولس زیاته برخه په ډول ډول رواني ستونزو واوښته. د کابل پوهنتون له یوه استاد څخه مې د دغه درد د شریکولو په ترڅ کې وپوښتل ، چې د افغانستان زیات وګړي تقریبا **۹۵** په سلو کې پر یوې نه یوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول روحي ناروغۍ اخته دي ،هغه وويل: (تاته چې کوم روغ ښکاري هغه هم ناروغ دی ، ځکه چې دا دردونکې او غملړلې پېښې ولې پرې تاثيرنه کوي) .»

د يون د ليکنويوه بله ځانګړنه له شمېرو او ارقامو سره د ده علاقمندي ده . د دې ترځنګ چې معمولاً د پېښو او زيانونو په اړه دقيقې شمېرې وړاندې کوي ، کله کله له دغو شمېرو او ارقامو څخه داسې پايلې راوباسي ، چې سړی ورته اريانېږي او د موضوع اهميت ته متوجه کېږي.د بېلګې په توګه تاسو دا متن ولولئ:((اوس نو تقريبا هره ورځ له هرو دريو افغانانو دوه تنه ضرور پر بې نتيجې سياسي بحثونو خپل وخت تېروي، نو لږ تر لږه که له **۱۵** مليونو افغانانو څخه لس مليونه تنه افغانان د ورځې يو ساعت پرسياسي خبرو تېر کړي، نو په يوه ورځ کې به مو ۱۰ مليونه ساعته وخت ضايع کړی وي او که دا په يو کال کې ضرب کړو ، نو **۳۶۵۰** ميليونه ساعته وخت به شي او که دا بيا په **۱۵** کلو کې ضرب کړو نو **۵۴۷۵۰** ميليونه ساعته وخت به مو يوازې پر بې نتيجې بحثونو ضايع کړی وي....))

او يا د کابل طب انستيتيوت ته درسېدلو زيانونو په لړکې دا بله په زړه پورې بېلګه وګورئ:((... په دې موده کې د محصلينو درسونه يا په نيمه او يا په بشپړ ډول ودرول شوي وو. که د محصلينو د شمېر په تناسب د درسي ساعتونو شمېر په پام کې ونيسو ،نو په مجموعي توګه به نومو ړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسـتيتيوت تـه د لسـو مليونـو پـه شـاوخوا كـې د درسـي ساعتونو د ضايع كېدو زيـان اوښتی وي.))پـه دغـو شمېرو كې د وخت دضياع پـه اړه د يـون سخت حساسيت پـه خپلـه د پاملرنې وړ خبره ده. پـه دې كې هېڅ شـک نشـته هغـو ولسـونو چې له وخت نه سمه ګټه اخيستې ده، د تمدن او پرمختـګ پـر لوړو پوړيو ختلي دي. لـه بده مرغـه مـوږ اكثراًيـوازې د مـادي زيانونو پـه اړه خبرې كوو ، خو داچې څومره وخت مـو لـه لاسـه وركړی او تر نوروهېوادونو څومره وروسته غورځېدلي يـو، دې تـه پام نه كوو.

پـه دغـه ټولګـه كـې د تنظيمـو اكـۍ پـه اړه پـر ليكنـو سربېره دوې ادبي ليكنې هم راغلي ، چې زما پـه انـد بهتـره وه د ادبـي ليكنـو پـه يـوه بلـه ټولګـه كـې راغلـې وای.كېدی شي پـه دغـه ټولګه كې د پېښو زياتره انځورونه زموږ لپاره اشناوي ،يامو پـه خپلـه ليدلي وي او يا موهم له بل چا اورېدلي وي ، خـو يـو نسـل وروسـته همـدا ليكنـې د تـاريخ مينـه والـو تـه د تنظيمـو اكـۍ د پېـر يـو ډېر ربښتينی اوعينـي انځـور وړانـدې كولی شي او بل دا چې له هغه زاويې څخه چې دا پېښـې څېـړل شوي ښايي د ډېرو لوستونكو لپاره نوې وي.

داچـې يـون صـيب همـت كـړی او خپلـې ليكنـې يـې پـه خپلـه راټولـې كـړې د ستاينې او قـدر وړ كـار دی، كـه نـه وروسـته د دغو ليكنو موندل ، راټولول او بيا د چاپ تر درشله رسول څه اسانه كـار نـه دی. پـه پـای كـې يـون صيب تـه د دغـې ټولګـې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپ له امله مبارکی وایم او له قادر و متعال خدای(ج) څخه یې قلم ته لاډېر برکتونه غواړم.

په درنښت
خوشال روهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سریزې په ډول:

د تنظیمواکۍ د مهال دا لیکنې

په دې ورځو کې چې زه د خپلو لیکنو د راټولولو په هڅه کې یم، نو د خپلو ټولو چاپي لیکنو د راټولېدو لپاره مې د هغو چاپي خپرونو لټه پیل کړه، چې زما د لیکنو د چاپ احتمال په کې و. له نېکه مرغه چې ددې خپرونو یو زیات شمېر ما سره خوندي و، خو دا خوندیتوب هم یو ځای او یو مهال نه و، د ځینو خپرونو کلکسیون، په پېښور، د ځینو په کابل، د ځینو په ننګرهار او د ځینو نورو هم په لغمان کې و، په دې تېرو شلو کلونو کې د دغو اخبارونو او مجلو خوندي ساتل هم اسانه کار نه و، د موږکانو دې خونه ړنګه شي، هغوی هم پرې صرفه نه وه کړې، بادوباران هم د ځینو پاڼې دوړولې وې او لږ ډېر رالېږد هم خپل تاثیر ښندلای و. خو بیا هم د یو مسلکي لیکوال په توګه زه له پیله بیا تر دې دمه د خپلو لیکنو خوندیتوب ته متوجه وم، له هغه مهاله چې زما لومړني شعرونه په اخبارونو کې چاپ شول او بیا تر څو کلونو پورې، ما په منظم ډول د خپلو چاپي لیکنو یو فهرست په یوه کتابچه کې لیکه او هلته مې دا واضح کوله، چې زما کومه لیکنه او شعر په کومه خپرونه کې څه وخت چاپ شوي دي، دې کار ته مې تر یوه وخت دوام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړ، خو دا لړۍ بیا وروسته وشلېده او کله چې مې ددې لیکنو پر راټولونې پیل وکړ، نو هغه کتابچه هم را څخه لادرکه شوه، خو په هر ترتیب د اخبارونو او مجلو لړۍ مې چې وپلټلې، ډېرې لیکنې مې ترلاسه کړې او یو کم شمېر داسې لیکنې چې پر بیا چاپ ارزېدلې، لاسته رانغلې، ځینې لیکنې داسې هم وې چې د همغه وخت په انډول یې یو څه ارزښت درلود او یا یې هم خبري او ژورنالستیکه بڼه لرله او پر بیا چاپ نه ارزېدلې، هغه خپله ما ترې حذف کړې، نو له څو لیکنو پرته چې بیا چاپ یې زما په نظر ضرور و، نورې اکثره ترلاسه شوې.

زه د ښوونځي په اتم او یا نهم ټولګي کې وم چې زما لومړني شعرونه په (ستوري) مجله او بیا په (قبایلي زلمیان) جریده کې چاپ شول، دا نو د انسان لپاره یوه نه هېرېدونکې خاطره وي، هغه شعر چې په ستوري مجله کې چاپ شوی و، مطلع یې دا وه:

نن کې زه ماشوم یم د سبا د ورځې پلار به شم
نوی ژوند به جوړ کړم د غریبو خدمتګار به شم

او هغه چې په قبایلي زلمیانو جریده کې چاپ و (زما هوډ) نومېده مطلع یې دا وه:

جوړ به مې هېواد کړم چې ځلاند شي په نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا بـه مـې درنـه کړم د خپل پلار نیکه پګړۍ

البتـه دا زمـا لـومړني شعرونه نـه وو ، خـو د لومړنيـو چـاپي شعرونو له جملې څخه وو. بيـا همدا سې په نـورو اخبـارونو او مجلو کې زما لیکنې او شعرونه راغلل، خو لـه ۱۳۶۴ل کـال بيـا تر دې دمه چې زما لیکنې په کومو چـاپي خپرونـو کې راغلـي دي، اکثـره يـې دې خپرونـو کـې دي: سـتوری مجلـه، قبـايلي ځلميـان جریده، درفش جوانان او ونيـزه، هېـواد ، انيس، پيـام، ملي ارمان ورځپاڼې، جرګه، ژونـدون، هيلـه، ډيـوه، شمشـاد ، بـاختر، کابـل پوهنتـون، خپلـواکي، ګنـدهارا ، ښـکلا ، کمکـی خيبر، روهـي، انګـازه، الينګـار او الفت مجلې، وفـا ، ارمـان، دعـوت، سـپوږمۍ او قلمـوال جريـدې او همدارنګـه ټـول افغـان، ښـوا ، لـر او بـر، غـورځنګ، ققنـوس او ځينـې نـورې وېبپاڼې چې زما ځينې شعرونه او ليکنې په کې راغلي دي.

کله چې مـا د خپـل تېـر کـار پـر ټولولـو پيـل وکـړ، نـو طبعـاً د مهـال او محتـوا لـه مخـې د هغـو د ډلبنـدۍ مسـئله هـم راسـره مطرح شوه، دغه ليکنې چې په دې ټولګه کې راټولې شـوې، د هغو ليکنو ټولګه ده چې يو مشخص مهال په خپلـه لمـن کې رانغـاړي: ۱۳۷۱-۱۳۷۵ لمريـز کلونـه چې د هېـواد پـر بېلابېلـو سـيمو مختلـف تنظيمونـه واکمـن وو او پـر ټـول هېـواد د ګـډوډۍ، لـوټ او تـالان لمـن خـوره وه، دا ليکنـې د بېلابېلـو سياسي، ټـولنيزو ، کلتـوري او ورځنيـو مسـايلو پـه اړه ليکـل شـوي او پـر يـوه واحده ټولګه کې مې د مهـال لـه مخې د هغـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتلونکې، نه ځکه غوره وبلله، چې د همدې يوه غمجن مهال د بېلابېلو ژوند پېښو څرکونه په کې ليدل کېدی شي، که څه هم د موضوع او محتوا له پلوه سره توپير لري، خو که په ځير ورته وګورو د هغې زمانې د تاوجن او غمجن حالت تصوير راکاږي، د دې ليکنو په منځ کې د هغې ليکنې شتون هم ضروري و چې ما پر کابل باندې د تنظيمي واکمنۍ تر پيل وروسته لنډ مهال کې ليکلی و. د دې ليکنې نوم و: ((له سره نښکېلاکه تر سپين زبېښناکه)). په دې ليکنه کې د روسي (استعمار) او د پاکستان (استثمار) سره پرتله شوې وه، څرنګه چې دا مهال په کابل کې چاپي خپرونې پر ټپه ودرېدلې وې او نه د خپرونو ازادي وه، نو دا ليکنه د کوزې پښتونخوا په مردان کې، يوې خپرېدونکې مجلې خپره کړه، خو تر دې مهاله يې زه په بيا پيدا کولو بريالی نه شوم او همدا رنګه يو شمېر نورې ليکنې چې پر بيا چاپ ارزېدلې.

د تنظيمو اکۍ تر رنګېدو وروسته د ډاکټر نجيب الله د وژنې په باب زما د يو ليکلي يادښت چاپ هم ضروري و. دا يادښت ما د ميزان پر (۲) نېټه د کابل په اريانا څلورلارې کې هغه مهال ليکلی و، چې د ډاکټر نجيب الله او د هغه د ورور احمدزي ځوړند مړي مې، په خپلو سترګو، په داسې حالت کې وليدل چې د کابل په زرګونو خلک ورته راټول شوي وو، ما په دې يادښت کې د دې صحنې تصوير ايستلی دی، خو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواشینی سره چې ددې لیکنو د چاپ تر مهاله یې په پیدا کولو بریالی نه شوم.

ددې ټولګې درنو لوستونکو پام دې ټکي ته را اړوم چې دا لیکنې زما د هغه مهال د فکر اخیستنه ده او کوم تصویر چې ما د هغه وخت د حالاتو کاږلی، تر ډېره بریده له واقعیت سره منطبق دی، په دې لیکنو کې ما بیا لاس نه دی وهلی او نه مې دا د مهال له غوښتنو سره عیارې کړې دي او هدف مې دا هم نه دی چې عیارې یې کړم، ځکه نه هغه وخت ماته چا ددې لیکنو په خاطر امتیاز راکړی او نه به یې اوس راکړي، زما لپاره تر ټولو غټ امتیاز همدا دی چې خپل روح او روان مې ارام وي، په دې کې مې یو څو هغه ځایونه چې د املایي، انشایي او چاپي تېروتنو د سمون ایجاب یې کاوه او همدارنګه ځینې نېټې او ارقام چې هغه هم د طباعتي تېروتنو زېږنده وه، په هغو کې سمون راوړی او یو دوه عنوانه مې لنډ کړي دي. نور متن مې د تاریخي اصالت له مخې کټ مټ همغسې پرې ایښی دی، حتی ځینې هغه املایي تېروتنې چې تراوسه پورې دود دي، هم پر خپل حال مې پرې ایښي او هغو ته په خپل بل اثر ((پښتو لیکنی سمون)) کې اشاره کوم، دا تېروتنې لا تراوسه پورې عامې دي.

((تېرې لیکنې په خپل شکل)) له چاپ څخه زما هدف دادی چې لیکوال، لوستونکو ته دا په ګوته کړي، چې تېر وخت چا څه کړي؟ او په راتلونکي کې باید څه وکړي؟، تېر حالات زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د راتلونکي لپاره یو پُل دی، که چا د دغه پله ستنې سمې ایښې وي، نو د راتلونکي مزله لپاره به یې لاره اواره کړې وي او د نورو د باور د خپلولو لپاره به یې اساسات پاخه وي، زما له نورو لیکوالو څخه هم هیله ده، چې خپل تېر اثار راټول او د خپلو لوستونکو مخې ته یې د قضاوت لپاره کېږدي، لیکوال خپله هم باید په ژوندوني خپل امتحان ته حاضر شي.

په خپله د خپلو لیکنو راټولونه ځکه ښه کار دی، چې یو خو به یې د خپل کړي او نیمګړي کار د راټولونې بار پر بل چا بار نه شي او بل د ډېرو هغو تېروتنو او ناسمیو مخه به ونیول شي چې راتلونکي لیکوال یې د تېرو لیکوالو د اثارو د راټولېدو پر وخت زغمي، دا سمه ده چې پر ژوند باور نه شته او انسان د خپل ژوند له برخلیکه خبر نه وي، مرګ هم چا ته د خپل راتګ خبر نه اعلانوي، خو زه دومره وایم چې لیکوال ته په کار دي چې هر څو کاله وروسته (که ژوندی و) لږ تر لږه پنځه کاله وروسته، یو څه وخت د خپل تېر کړي کار ارزونې او راټولونې ته ښېل کړي او خپل هغه څه راټول کړي، چې پر بیا راټولونې او بیا خپرونې ارزي، په دې ډول به مو د خپل راتلونکي نسل او هغه لیکوال وخت سپما کړی وي، چې بیا یې زموږ د اوسني لیکوال د کړي او متفرق کار پر بیا راټولونې لګوي او هم به مو د هغو تېروتنو، ناوړه پوهاوي او زیاتې مبالغې مخه هم نیولې وي چې بیا وروسته د دغه لیکوال په باب کېږي. یو لیکوال چې په خپله د خپل کار د راټولولو وس او وخت ونه لري، نو بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نورو ولې دا هيله وشي، چې هغوی به په ښه ډول دا کارونه ترسره کړي. زموږ يو شمېر ليکوال د خپل ژوند پر مهال د خپلو اثارو شمېر تر حقيقت لوړ ښيي، دا سې ليکوال هم شته چې يوه موضوع يې تر يوه حده څېړلې وي، خو بشپړه کړې يې نه وي، هغه هم په بشپړ کار کې حسابوي او د خپلو اثارو په نيوليک کې يې راوړي او ځينې لا داسې هم دي چې يوازې موضوع يې ټاکلې وي او بيا يې هغه هم په اثارو کې وشمېرل شي، نو د دغسې تېروتنو او ابهاماتو د مخنيوي په خاطر هر ليکوال ته بويه چې د خپلو اثارو د راټولېدو غمه په خپله وخوري. اوس له نېکه مرغه د کمپيوټر او انټرنيټ زمانه ده، ليکنې يوازې په چاپي خپرونو کې نه خوندي کېږي، اوس که ليکنه يو ځل د کمپيوټر او انټرنيټ څپو ته ورداخله شوه، بيا يې د محوه کېدو امکان بېخي کمېږي، نو ليکوال ته په کار دي، چې د خپلو ليکنو تر ټولېدو وروسته د هغود خونديتوب په باب يوازې پر چاپي رسنيو بسنه ونه کړي، بلکې بېلابېلو وېبپاڼو ته يې هم ورکړي، چې هم يې ګټه زياتو خلکو ته ورسېږي او هم د مرګ له بلا وژغورل شي. ما چې د خپلو ليکنو د راټولولو تکل او کار پيل کړی، هدف مې همدا دی چې په راتلونکي کې نور له ما سره په تکليف نه شي او هم نورو ليکوالو ته خپل دا پيغام پرېږدم، چې که غواړئ کار وکړئ او کار خلاص کړئ، نو خپله يې وکړئ! په همدې هيله دا ليکنې د قدرمنو لوستونکو مخې ته ږدم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډېره مينه او درناوي
ستاسو يون
۱۳۸۷ل کال د مرغومي ۱۲نېټه
کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جدي شپږمه زموږ د معاصر تاریخ

غمیزه

> دا لیکنه هغه مهال له پېښوره د خپرېدونکې وفا جریدې په پرله پسې (۷۹) ګڼه کې چې د ۱۳۷۲ل کال د مرغومي له (۱۰) مې نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده. په دې لیکنه کې له بېلابېلو اخځونو څخه ګټه پورته شوې وه، چې د چاپ پر مهال، هغه له چاپه غورځېدلي دي، خو کومو ځایونو کې چې متن په غبرګو لیندیو کې نیول شوی، د بل چا د اثر ښکارندويي کوي، نو زه دلته د لیکنې همغه بڼه بیا خپروم چې وفا جریدې خپره کړې ده.

د **۱۳۵۸** لمریز کال د جدي **۶** نېټه زموږ د هېواد په تاریخ کې د ویر او درد هغه غم لړلې ورځ ده، چې د نړۍ ستر فکري او پوځي ښامار، په اقتصادي لحاظ د افغانستان له مظلوم، خو په رواني لحاظ له غښتلي ولس سره، د زور ازموینې لپاره، د جنګ ډګر ته راودانګل او زموږ پر سپېڅلې او غیرتي خاوره یې څه ناڅه د فکري او اقتصادي ښکېل ترڅنګ د پوره پوځي ښکېلاک لاره خپله کړه.

دوی دې کار ته ((د انترناسیونالیستي)) مرستو نوم ورکړ او خپل روزل شوی غلام (ببرک کارمل) چې روحاً او جسماً د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوروي اتحاد د اوامرو تابع و، د خپل يوه جمهوريت د راډيو له لارې د افغانستان ولس ته لا ښه راوپېژانده، يوه ورځ وروسته يې د خپل سره پوځ د زور پر اوږو سپور کابل ته راواستاوه او د کابل پر تخت يې کېناوه. تر دې وخته پورې (ببرک کارمل) زموږ په ټولنه کې د يوه منفي سياسي کرکتر په توګه ځان تثبيت کړی و؛ سياسي کړۍ او روښنفکري قشر له روسانو سره د هغه له نږدې اړيکو نه خبر وو، مذهبي او روحاني کړيو کې د هغه عقيده يي تګلوري ته په سپکه سترګه کتل کېدل او په فرهنګي او ملي حلقو او اذهانو کې د هغه د ملي او قومي هويت د ناڅرګندتيا په وجه هم د هغه پر وړاندې څه ناڅه حساسيتونه راپارېدلي وو، له دې دومره نيمګړتياوو او منفي صفاتو سره روسانو د پخوانيو روابطو په تعقيب هغه په چکوسلواکيا کې د افغانستان له سفارت نه (شوروي اتحاد) ته بوته او تر څو مياشتو ځنډ وروسته يې د خپل ۸۵ زره کسيز پوځ په زور د (حفيظ الله امين) واکمنۍ او ژوند سقوط او پر ځای يې دی (ببرک کارمل) کېناوه. ببرک کارمل له شوروي څخه د ((سپاس)) او منني ادا کولو په ترڅ کې خپله څېره خلکو ته وښوده، د افغانانو تاريخ، فرهنګ، معنويت او اتلولي يې له نظره وغورځوله او د افغانستان برخليک يې د شوروي انترناسيوناليستو(!) مرستو سره تړلی وباله. په لسګونو ځله يې په رسمي او مطبوعاتي غونډو کې دا خبرې په ډېر وياړ او جرئت سره د تاريخ حافظې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسپارلې چې: ((ما هرگز شکست نه خواهیم خورد از خاطریکه اتحاد شوروی بزرگ عقب ما ایستاده است، اگر کمکهای بجا و انترناسیونالستی اتحاد شوروی بزرگ نمیبود، افغانستان هرگز در نقشه سیاسی جهان وجود نمی داشت، دوستی افغان شوروی خلل ناپذیر است، اتحاد شوروی دوست صدیق مردم افغنستان است)).

عکس العملونه:

د پخواني شوروي د زورواکانو دا تېرى د ټولې نړۍ، د ملګرو ملتو، اسلامي هېوادونو او ملي ازادي بښونکو غورځنګو وغانده او زمونږ د هېواد دخلکو له غوښ ملي، جنګي، رواني او عقيده يي پاڅون سره مخامخ شو.

ملګرو ملتونو د (۱۹۸۰-۱۹۸۷) کلونو په موده کې په خپلو عمومي کلنيو غونډو کې د افغانستان په باره کې ((۳۷/۳۵، ۳۹/۱۳ ، ۳۸/۲۹ ، ۴۳، ۷۳/۲۴ په لسګونو پرېکړه ليکونه صادر کړل چې په دې ټولو کې د رايو په اکثريت سره د شوروي د يرغل غندنه او له افغانستان څخه له قيد او شرط پرته د هغو د پوځيانو د وتلو غوښتنه شوې وه. د ملګرو ملتو د بشر د حقوقو کميسيون، د اروپا ګډ بازار، د اسلامي هېوادونو کنفرانس، امريکا او د لويديزې اروپا ټولو هېوادونو د شوروي تېرى وغانده او ((د ملتونو دايمي محکمې چې د نړۍ لوى علمي او سياسي شخصيتونه د هغې غړي دي او په ازاد ډول کار کوي، د ۱۹۸۰ کال د مى پر لومړۍ نېټه د سويډن په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکز (ستوکهولم) کې پر افغانستان باندې د سره پوځ قضیه وڅېړله او په نتیجه کې د دې محکمې له خوا د شوروي یرغل محکوم شو)).

د یرغل عوامل:

شوروي اتحاد چې تر دویم نړیوال جنګ وروسته په نړۍ کې د یو ستر سیاسي، فکري، پوځي، جغرافیایي او څه نا څه د اقتصادي ځواک په توګه سر راپورته کړی و، ځان یې لوی فاتح، د کمونیزم لوی مرکز او د سولې مدافع(!) باله، نو په پاتې نړۍ کې یې د کمونیستي فکر د خپراوي، د سیاسي او اقتصادي ګټو لاسته راوړلو او پر امریکا باندې د پوځي لاسبري لپاره ځان برابراوه. نو افغانستان پر دې وخت په سیمه کې د جغرافیایي موقعیت له مخې سترو ځواکونو ته خاص اهمیت درلود او سترو قدرتونو ورته په ډېرې ځیرتیا کتل.

د شوروي د زورواکي (لیونید برژنیف) د یوې وینا له مخې: ((موږ افغانستان ته ځکه لښکرې واستولې، چې زموږ جنوبي پولې په خطر کې وې)). خو د شوروي دربار او کمونست ګوند ارمانونو ته وفادار او د ببرک کارمل ډېر نږدې ملګری (اولیانو فسکی) وایي: ((موږ پر افغانستان باندې ځکه لښکر کشي وکړه چې هلته د اکثریت ځواک ختم کړو او دولتي قدرت اقلیتونو ته انتقال کړو)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني نور وايي په افغانستان کې د شوروي هدف دا و، چې د افغانستان د کانونو، ځنګلونو، د اقتصاد د ودې څرنګوالی او د ټولو طبيعي منابعو انحصار په خپل لاس کې ولري، خو ځيني نور بيا د شوروي لويو او ستراتيژيکو هدفونو ته ګوري او وايي شوروي غوښتل د افغانستان له لارې د هند ګرمو اوبو ته ځان ورسوي او په دې توګه هغه پوځي او عقيده يي کمربند چې (ناتو) ورڅخه تاو کړی و، مات کړي. د جګړې عوامل او لاملونه چې هر څه وو، خو جګړه د افغانستان پر خلکو وتپل شوه.

د جګړې د دواړو غاړو د ځواک څرنګوالی:

د کفارو او مشرکانو پر وړاندې د اسلام د ستر پيغمبر حضرت محمد(ص) او صحابه کرامو له غزاګانو پرته چې ډېرې نا انډوله جګړې وې او مسلمانانو په کې ډېر وسايل نه درلودل خو روحي قوت يې زيات و، د افغانستان او شوروي جګړه داسې يوه نا انډوله جګړه وه چې د نړۍ تاريخ به يې بېلګه کمه ثبت کړې وي. د جګړې په لومړي پړاو کې ۸۵ زره شوروي عسکرو پر افغانستان تېری وکړ او وروسته د حالاتو د کړکېچن کېدو له امله ۳۰ زره تنه نور هم پرې زيات شول. د دې ترڅنګ د کارمل د رژيم منظم قطعات چې شمېر يې وروسته پنځه سوه زره تنه اټکلېده، هم جنګېدل، د هغو شوروي عسکرو شمېر چې په جګړې کې يې برخه واخيسته،

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ملیون تنو ته رسېده، په دې جګړه کې روسانو له خفیفه وسلو، لکه مکروف، کلاشینکوف، کلکوف، ګرونوف، پیکا او داسې نورو وسلو څخه چې د ټولو یادول یې ضرور نه دي، له دې لاندې درندو وسلو څخه هم کار واخیست:

((جټ الوتکې ۳۰۰
هلیکوپټر ۲۰۰
ټانکونه ۱۴۲۰ عرادې

له هغو مدرنو الوتکو څخه چې روسانو د مجاهدینو پر ضد ورڅخه کار واخیست د -MI-۱۷,MI-۸, MI-۲۴, MI ۲۴/۲۷ هلیکوتپرو په ګډون او ,Tu-۱۲, Bedger, Su۲۴ Fancer , Tu-۲۲ Blinderd، بمب غورځونکې الوتکې دي، دغه راز د روسانو د شتوالي پر وروستیو وختونو او د وتو پر مهال د کابل د رژیم قوتونه په لاندې ډول تثبیت شوي وو: ((څلور قول اردو او یو امنیتي زون، ۱۲ پیاده فرقې، د خاص ګارد یوه فرقه، د خاص ګارد ۳ غونډونه، د کمانډو ۵ غونډونه، توپچي یو غونډ، ۲۲۰ دارنده ټانکونه، ۲۰۰ سپک ټانکونه، ۲۵۰ جګړه ییز ماشینونه، ۸۵۰ نفر وړونکي زغروالې واسطې، ۱۰۰۰ توپونه چې ۱۵۲mm او ۲۲۰ mm دارنده توپونه هم پکې شامل وو، ۱۰۰۰ هاوانونه چې په هغه جمله کې m۴۳ هم شامل وو، د سکاډ توغوندي د توغولو دوه دستګاوې، ۱۰۷ جټ الوتکې، ۱۰۲ هیلیکوپترې، ۷۲ انتونوف

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ترانسپورتي) الوتکې، د ۱۱۰-۲-SA او ۱۱۰-۳-SA لرونکي د سام۲ غونډونه، د دافع هوا یو غونډ او د رادارو یو غونډ.))
په تبلیغاتي جنګ کې د هېواد په داخل کې د رژیم په لسګونو جریدې، مجلې، ورځپاڼې، راډیو او تلویزیون او په بهر کې د شوروي اتحاد خپرونو، رادیو او تلویزیون او د نورو سوسیالیستي هېوادونو خپرونو په بېلابېلو ژبو، په شلیریشت ساعتونو کې په لسګونو ساعتونه په خپله ګټه تبلیغات کول. په رواني لحاظ شوروي خپلو عسکرو ته د کمونیزم د پلي کېدو او انترناسیونالیزم روحیه ورکوله او د کابل رژیم د انقلاب دفاع او وطن پالنې روحیه چې دواړه یې د ورځې په تېرېدلو سره کمزورې کېدلې.

د مجاهدینو پوځي څرنګوالی:

کله چې شوروي پوځ له مدرنو او وژونکو وسلو سره پر افغانستان باندې یرغل وکړ، نو افغان ولس یې په تش لاس مقابلې ته ورودانګل او په یوه نا انډوله جنګ کې له روسي پوځ او د هغو له کېنول شوي رژیم سره ښکېل شول. د مجاهدینو وسلې پر دې وخت بېل، کلنګ، تبر، مش کش ټوپک، ښکاري چریز ټوپک، سرپې ټوپک، لاسي پترولي بمونه، خال خال پنځه ډزي او لس ډزي ټوپک وو، وروسته یې په جګړه کې له دولتي عسکرو څخه ځینې وسلې او له بهرنیو سرچینو څخه د ټانک ضد ماینونه او توغندي لاسته راوړل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د جګړې په وروستيو وختونو کې د درندو وسلو، د بلوپايپ او ستينګر هوايي ضد توغنديو درلودونکي شول، چې د جګړې د برخليک په ټاکلو کې يې د مجاهدينو په ګټه اغېزمنتوب ورځ پر ورځ زياتېده. له تبليغاتي پلوه مجاهدين له عصري امکاناتو څخه بې برخې وو، خو څرنګه چې د افغانستان اکثريت ټولنه نالوستې وه، نو د شفاهي او مخامخ تبليغ تاثيرات پرې زيات پرېوتل، نو روحاني قشر، ملايانو او سيمه ييزو مشرانو د مجاهدينو په ګټه عمومي روحيه وروزله او له اسلام نه يې د يوه رواني سپر په توګه د يرغلګرو پر ضد ګټه واخيسته، ټول مجاهدين يې له اسلام او خپلواکۍ سره د مينې په روحيه وروزل، د مجاهدينو د يوه مشر د وينا له مخې چې پر ۱۳۶۱ل کال يې يوې غونډې ته کړې وه، ويلي وو چې: ((موږ هرومرو بريالي کېږو، ځکه چې موږ ستر رواني ځواک او تکيه ځای لرو او هغه اسلام دی)) نو د فزيکي جنګ په اندول په رواني جګړه کې د مجاهدينو روحيه ډېره پياوړې وه.

په تبليغاتي او سړه جګړ کې مجاهدينو وروسته عصري تبليغاتي وسايل پيدا کړل، له اخبارو نه نيولې تر راډيو پورې د وسايلو خاوندان شول، او همدا راز نړيوالو خپرونو او راډيوګانو هم د دوی په تبليغاتي جنګ کې د دوی په ګټه ونډه واخيسته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جګړې تلفات او زیانونه:

په دې جګړه کې د ځینو سرچینو له قوله د شوروي د مړو عسکرو شمېر ((۱۳۳۱۰-۱۵۰۰۰) د ټپیانو (۳۵۴۷۸-۳۷۰۰۰) تنه او د ورکو (۳۱۱)) تنه ښوول شوی دی. خو ځینې نور دا تلفات ډېر زیات ښیي، مثلاً د استونیا (نوته هال) نومې ورځپاڼه د روسي پوځیانو د تلفاتو په باب لیکي: ((د افغانستان په جنګ کې ۵۰۰۰۰ تنه پوځیان وژل شوي او ۱۵۰۰۰۰ تنه ټپیان شوي دي)). ((یو روسي جنرال د خپل یو لیک په ترڅ کې د شوروي سوسیالستي جمهوریتونو اتحاد ته لیکلي: ((تر هغه ځایه چې د ځاني تلفاتو په باب ماته راپور رارسېدلی دی، عرض کوم چې ۲۷۹۸۱ تنه مړه، ۷۲۵۲۰ تنه ټپیان او ۱۸۱۸ تنه اسیر شوي دي.)) د ماسکو د ختیځپوهنې انستیتیوت ((په دې جګړه کې د کابل د رژیم د مړو عسکرو شمېر ۲۸۵۵۲ تنه، د ټپیانو ۱۱۲۵۸۹ تنه او د اسیرانو ۱۷۲۴۵ تنه ښوولی دی)). (البته د روسانو تر وتو پورې).

په دې جګړه کې د یرغلګرو ((۷۰۰-۷۵۰) جټ او هیلیکوتپر الوتکې، (۵۰۴-۲۰۰) عرادې ټانکونه، (۷۴۰-۵۸۰) نفر وړونکې زغروالې واسطې، (۸۲۰-۹۵۰) ډول ډول توپونه او (۵۴۰-۲۰۰۰) عرادې لارۍ له منځه تللي دي.)) همدارنګه په دې جګړه کې شورویانو (۹۵) بلیونه ډالره زیان زغملی دی، چې د افغانستان له اوسنۍ بودجې سره د پرتلې کولو له مخې د افغانستان تر ۱۰۰۰ کلونو څخه د زیاتې مودې بودجه جوړوي. دغه راز د جګړې د دواړو غاړو د یوې ورځې لګښت ۵۰ ملیونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالره اټکل شوی دی. پر دې تلفاتو سربېره شوروي اتحاد، له سترو رواني او روحي ناروغيو سره مخامخ شو. په کلني اقتصادي بودجه کې يې په سلو کې ۱۲ کمښت راغی، نړيوال حيثيت يې راټيټ او تجزيه کېدو ته يې لاره اواره شوه. شوروي وګړو ته ستري رواني ناروغۍ پيدا شوې، هغه يو مليون شوروي عسکر چې د افغانستان په جګړو کې يې ګډون کړی و، ډېر زيات يې پر مخدره موادو، الکولو، چرسو او نورو رواني ناروغيو اخته وو، دوی خپلو کورونو ته تر ستنېدو وروسته خپلې يو مليون کورنۍ او کورنيو سره د ارتباط له مخې خپل خپلوان او بيا ټوله شوروي ټولنه پر رواني ناروغۍ اخته کړل؛ دوی ته د افغانستان خاوره، لکه دوزخ داسې ګرځېدلې وه او پر افغانستان باندې د يرغل په لومړيو شپو او ورځو کې يې چې د انترناسيوناليزم په روحيه او د خوشالۍ په جذبه په عسکري بارکونو کې د افغان وژنې سندرې ويلې، وروسته په ډېره مايوسۍ او خپګان د خپلو ماتو ساندې ووهلې. لکه ((اليچ پشماکوف يو روسي جنرال چې د مجاهدينو له خوا د کره باغ په سيمه کې وژل شوی، د يادښت په کتابچه کې يې لاندې ځلوريزه په روسي ژبه ليکل شوې، چې ترجمه يې داده:

((خدای(ج) ناز او مهرباني پيدا کړې ده
شيطان ماشيندار او پوځي خولۍ پيدا کړې ده
خدای(ج) جنت پيدا کړی
شيطان د افغانستان خاوره پيدا کړې.))

دغه راز يو روسي عسکر ته يې خپله معشوقه ليکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((خوږه او ګرانه شاسا سلام !

ته هر وخت زما په زړه راورېږې، دایا د ګروزین قطب په خوا تللې ده، د ګروزین څوکې په واورو ډکې دي، یخني ساعت په ساعت زیاتېږي، زه هر وخت په کار مصروفه یم، نه شم ویلای ته به کله راځې، مور مې ځان مصروفه ساتي، له تلویزیون وروسته خپل زیاتره وخت د راډیو په اورېدلو تېروي. څو ورځې د مخه چې سخت بارانونه وو، له افغانستان د ((ویکتور)) غریب لاش راورسېد، کم بخت ویکتور، له دایا سره د هغه د واده لا یوه میاشت هم نه وه تېره شوې، اوف بدنصیبه دایا ! څومره د بدمرغۍ تیاروګیره کړه.

ګرانه ! ته به کله راځې؟)). دغه راز د دې جګړې زیات معیوبین چې کله خپلو کورونو ته ستانه شول، نه یوازې خپله پر رواني ناروغۍ اخته او له ژوند مایوسه وو، بلکې خپلې کورنۍ یې هم پر ناروغیو اخته کړې.

((مثلاً د منسک په سیمه کې **۷۵** تنه معیوب، په سپینه روسیه کې **۴۳۲** تنه، په (پارلو ګراد) کې **۴۰۰** تنه، په سنت سترز بورګ کې **۱۵۳** تنه په (تولا) کې **۱۰۳** او په ګورکي ښار کې **۹** تنه معیوبین ژوند کوي)). ((له همدې کبله په شوروي کې د هغه وخت د حکومت پر ضد پټ او ښکاره عکس العملونه رابرسېره شول، لکه د روسي لیکوال (الکساندر پروخانوف) د (اوکراین مولد) ورځپاڼه، میخایل وستوفسکي، پروفیسور یاچوشي د ایشیوف او د اندري

(c) ketabton.com: The Digital Library

سـخاووف څرګنـدونې او د خلکـو پـټې او ښـکاره عکـس العملونه...))

افغانستان ته د جګړې زيانونه:

سره لـه دې چې دې جګړه کې افغانانو يـوه ستره او معجزه ډوله اتلولي وکړه، چې په نتيجه کې د ختيـزې اروپـا هېوادونـه او ځينې نور نيمه مستعمره هېوادونـه ازاد شـول، امريکا او د لويديزې اروپا هېوادونه د شوروي او کمونيزم د يرغل له خطر نه خلاص او د سترو رواني ناروغيو له فشار نـه بې غمـه شـول، خـو د جګـړې درونـد پېټـی او نـاخوالې افغانـانو وزغمـل او زغمـي يـې. د دې جګـړې پـه تـرڅ کـې پـه زرګونـو کيلـومتره سړکونه وران، په سلګونو پلونه او پلګوتې خراب او يـوازې د ډاکټر نجيب الله تر وخت پـورې ۳۰۰۰ ښـوونځي وران شـول، پـه زرګونو هکتاره د کښت ځمکه ويجاړه او له کښـته پـاتې شـوه، دوه مليونه کورونه وران شول، د ډېرشو مليونو په شاوخوا کې ماينونه پـه ځمکـه کې ښـخ پـاتې شـول، ۷ مليونـه افغانـان (دوه مليونه په داخل او پنځه مليونه په بهر کې) مهاجر شول، يونيم مليون تنه شهيدان شول، د تليفون او برېښنا په زرګونو ستنې له منځه لاړې او د برېښنا ستيشنونو ته سـخت زيـان ورسـېد او دې بدمرغيو مجاهدينو ته د قدرت تر انتقال وروسته هم ادامه پيـدا کـړه، د هېـواد ډېـر زيـات ښـارونه وران شـول، يـوازې پـه کابل ښـار کـې دوه زره لـويې او وړې فـابريکې د اور تـر ستونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېرې شوې، د ښار په سلو کې او یا برخې پر کنډوالو بدلې شوې، ملي او تاریخي افتخارات مو لوټ او یا د اور په لمبو کې وسوځول شول، لنډه دا چې د سوونو او زرګونو کلونو مادي او معنوي شتمنۍ مو له خاورو سره برابرې شولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي فقر

دا لیکنه د ارمان جریدې په ۵ ګڼه کې چې د ۱۳۷۳ل کال د سلواغې له ۳ سره سمون لري، خپره شوې ده.

په ټولیز ډول فرهنګ د یوې ټولنې له ټولې جوړې شوې مادي او معنوي شتمنۍ څخه عبارت دی او په ځانګړي ډول د ټولنې ذهني او دودیزې پانګې ته فرهنګ ویل کېږي.
له فرهنګي پلوه افغانستان په نړیوال فرهنګ کې ځانګړی مقام درلود او د تاریخ په اوږدو کې زموږ لرغوني هېواد ته د فرهنګ او فرهنګپالنې زانګو ویل شوې ده. هر کله چې افغانانو تر یوې څه ارامې ساه کښلو وروسته د خپل ذهني او مادي اعمار لپاره ځانونه چمتو کړي او یوه معنوي پانګه او شتمني یې راټوله کړې، بیا نو یو طاعون، یو توپان او یوه تباه کوونکې سیلۍ پرې راخوره شوې او د هغوی هرڅه یې له خاورو سره برابر کړي دي، د مقدوني سکندر تر تاړاک دمخه او هم وروسته دې قام په پرله پسې ډول پنځه لسیزې هم د سولې او ارامۍ پر پالنګ خوب نه دی کړی، کله چنګیزیانو، کله مغولو، کله فارسیانو، کله انګرېزانو، کله روسانو او کله هم... نورو په دې خاوره کې د خپلو زور ازمویلو آسونه زغلولي دي. کورنیو جګړو او داخلي اختلافونو هم وخت پر وخت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېــواد فرهنــګ تــه درانــه زيانونــه اړولــي دي. لــه انګرېــزي ښکېلاک نه د خپلواکۍ تر ګټلو وروسته سمدلاسه په هېواد کې د ذهني ښېرازۍ او مادي هوساينې لپاره ګړندي ګامونه پورته شول، ايله يوه لسيزه لا نه وه پوره شوې، چې د ناپوهۍ يو بل طاعون پر هېواد خور شو. خو د هېواد وينښو او خبيرو اشخاصو ډېر ژر د دې طاعون علاج وکړ او بيا د هېواد د فرهنګي پرمختيا ، مادي رغونې او سوکالۍ لپاره هڅې پيل شوې او همدا (۱۳۰۹-۱۳۵۷ل کلونه) له يو څه خفيف اړودوړو پرته، د معاصر افغانستان د فرهنګي او ارام ژوند کلونه دي.

په ياد شوي زماني واټن کې د مادي پرمختيا ترڅنګ، په هېواد کې په سلګونو ښوونځي، په لسګونو پوهنځي، څو پوهنتونونه، په لسګونو نندارتونونه، موزيمونه، د تاريخي اثارو ارشيفونه او د فرهنګ ډېر نور روزنځايونه جوړ شول. په سلګونو عنوانه علمي، تاريخي او ادبي اثار چاپ شول او په زرګونو علمي او ادبي غونډې جوړې شوې. زموږ دښمنان هم په دې زماني واټن کې لاس تر زنې پاتې نه شول، زموږ په هېواد کې يې لومړی د ذهني پاشنې لپاره سياسي ډلې وروزلې او د ملاتړ لپاره يې بې حسابه لګښتونه وکړل او دا په دې هيله چې په افغانستان کې د اوږدې جګړې لپاره، ذهني شرايط برابر کړي. بالاخره دا جګړه پيل شوه او د روسانو په عملي دخالت خپل اوج ته ورسېده. د افغانستان ګاونډيو، لرې او نږدې هېوادونو هر يوه په دې جګړه کې ځانګړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هدفونـه لـرل. خـو ځينـو د نـورو موخـو ترڅنـګ دا درې مهـم هدفونه تعقيبول: د افغانستان د پـوځ لـه منځـه وړل، د اقتصـاد ختمـول او د فرهنـګ محـوه کـول. کېـدی شـي چـې ځينـې نـورو هېوادونـو هـم دا غوښـتل، خـو د يـو څـو هېـوادو علاقـه ورتـه د مينـې او يـوازينۍ هيلـې تـر پـولې رسـېدلې وه او پـه پـای کـې همداسې وشول. پـه ۱۲ کلنه جګړه کـې پـر مـالي زيـانونو سـربېره تر ۳۵۰۰ څخه زيات ښوونځي وسيزل شـول، پوهنتونونـه ړنـګ شول، کتابتونونه، موزيمونه چور شول، ارشـيفونه غـلا شـول، ننـدارتونونو تـه اور واچـول شـو او څـه پـاتې تـاريخي اثـار پـه ناڅيزه بيه د دوی لاس ته ورغلل، د دغو اثارو له تباهۍ څخـه د دوی مقصـد دا دی چـې زمـوږ تـاريخي غـرور مـات کـړي او لـه ماضي سره زموږ د ولس ذهني رابطه وشلوي. د فرهنـګ پـرځـای د ولس پـه ذهن کې د جنـګ مفکـوره خـوره او ولـس لـه فرهنګـي فقـر سـره مخـامخ کـړي. د جنـګ لـه لارې افـرادو تـه تغـذيې لاره اواره کړي او د فرهنګ مادي ملاتړ ختم کـړي. اوس پـه افغـاني ټولنه کې د فرهنګ له لارې د ورځيني ژوند د چارو څروبول ډېر ګران شوي دي. پـه همـدې وجـه فرهنګـي ارزښـتونه او فرهنګـي هڅې د ورځيني ژوند د نورو ستونزو تر سيوري لاندې راغلـي دي. نو که غواړو خپله ټولنه له دغه رنځېدونکي او کړېدونکي حالته راوباسو نو څه بايد وکړو؟ له فرهنګه يې پيل کړو؟ که له سياسته؟ او که له اقتصاده؟ سره له دې چې دا درې توکـه يـو لـه بل سره نږدې اړيکي لري، خو زيات اشخاص شايد پر دې خبره

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق وي چې د يوې ټولنې د هوسا ينې بنسټيز عامل فرهنګ دی. د بې فرهنګه او وچ سياست پايلې (نتيجې) موږ په خپل هېواد کې په خپلو سترګو وليدلې، له اقتصادي پلوه هم زموږ هېواد د زياتو طبيعي شتمنيو خاوند دی، خو رابرسېره کول يې علمي کادرونه او زيات وسايط غواړي. د پيداګوژۍ پوهان عقيده لري چې اقتصاد او فرهنګ يو د بل لازم او ملزوم دي بايد دواړو ته ژوره پاملرنه وشي. عيني تجربو ښودلې ده، هغه ټولنې چې له فرهنګي پلوه بډايې دي، په اقتصادي لحاظ هم ډېرې شاته نه پاتې کېږي. المان او جاپان د دويمې نړيوالې جګړې درانه زيانونه وزغمل، خو څرنګه چې ټولنې يې له فرهنګي پلوه رسېدلې وې، خپل هېوادونه يې بېرته ودان کړل. نو فرهنګ بايد پياوړی، شفاف او روښانه شي، چې د ژوند لارې او کوڅې پرې په روښانه ډول ووينو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عقایدو بحران

دا لیکنه له پېښوره خپرېدونکې ارمان جریدې د **۱۳۷۳**ل کال د سلواغې پر **۳**مه نېټه په خپله (**۵**) ګڼه کې خپره کړې ده.

څو کاله د مخه یوه افغاني پوهاند ویلي وو: ((په افغانستان کې د عقیدې بحران او د معنویت سقوط منځته راغلی دی)).
پر یو بل نه باور او اوږدې فزیکي جګړې د ژوند جوړوونکو خواوو توازن ګډوډ کړ او داسې حالت رامنځته شو چې لیدل یې سترګې برېښوي او اورېدل یې عواطف او زړونه راپاروي. په افغانستان کې د متضادو عقیده یې سیستمونو د نادرست استعمال په پایله کې عقده یې ټکر منځته راغی، ددغه عقیده یې تصادم په نتیجه کې ولس پر ډلو او ډلګیو ووېشل شو او ذهني پاشنه منځته راغله، کله چې هر یوه د خپلو عقایدو د برلاسي لپاره فزیکي جګړه پیل کړه، نو خپله ګروهه ورته داسې تفهیم شوه، چې د مخالف لورې د محوه کولو لپاره باید له هر امکان څخه کار واخیستل شي.
د لرغوني یونان یو لیکوال وایي: ((جګړه چې په هر نوم او د هر مقصد لپاره وي، په بشریت کې د وحشت، ذلت، فقر او بدمرغۍ طاعون زېږوي.)) د افغانستان جګړې هم دا بد ګڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرلې، جګړې په وګړو کې عاطفه او زړه خوږی ختم کړل او ځینې ډلې لا په رواني لحاظ د ېته هم ورسېدې، چې د مقابل لوري له وژنې او نابودۍ څخه د خپلو روحي نا ارامیو د تسکین لپاره کار واخلي.

عقایدو او له عقایدو سره په ناپوهېدلي ډول افراطي چلند د دوی په ذهن کې د اوږدې جګړې او وینې شیندلو ځواک پیاوړی کړ او د ېته وزګار نه شول، چې د عقیدې په رښتیني مفهوم د خپل زړه پردې د عاطفې په اوبو ووینځي او د مینې غېږه پرانیزي.

د مرحوم استاد الفت په نظر؛ عقیده د انسان په ژوند کې تر ټولو مهم اصل او ارزښت دی، چې بې له هغې ژوند ناممکن برېښي. خو راځو د ېته چې هر فکر، هر اند، هر ذهني تاثر او هره اخیستنه عقیده کېدی شي؟ او سیاست هم د عقیدې تر سرحده اوچتېدی شي او که نه؟

یو سیاستپوه په افغانستان کې د جګړې مهم لامل دا ګڼلی چې تقریباً ټولو سیاسي ډلو سیاست د عقیدې تر پولې اوچت کړی دی. څرنګه چې عقیده د انسان په ذهن کې یو سپېڅلی او مقدس څیز دی، نو انسان د هغې پر وړاندې هر ډول راولاړ شوی عمل نه شي زغملای. په داسې حال کې چې په ځینو نورو ټولنو کې د سیاست او عقیدې ترمنځ ذهني پولې موجودې دي. سیاست د ټولنې د ورځیني ژوند د تخنیکي او اقتصادي چارو د سمون لپاره کارول کېږي او عقیده د انسان د روحي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپېڅلتيا، اخلاقي روغمنتيا، رواني ارامۍ او اخروي نړۍ د لاسته راوړلو لاره ده. ځيني شايد ووايي چې سياست د عقيدې د پلي کولو اغېزمنه وسيله او د هغې د عملي تطبيق لپاره ورته اړتيا ده. که سياست دلته د پورتني مقصد او مفهوم لپاره استعمال شي، نو بيا هم واسطه او وسيله وګڼل شوه، خو وسايل د وخت په تېرېدلو سره بدلون مومي او عقيده د انساني ذهن نه بېلېدونکی توک دی. همدا رنګه کوم اعمال چې په سياست کې ترسره کېږي او په اصطلاح جواز ګڼل کېږي، په عقيده کې هغو ته ځای نه شته.

خو اوس راځو خپلې ټولنې ته: زموږ په ټولنه کې دا دوه ژوند جوړوونکي توکي (عقيده او سياست) داسې استعمال شوي چې کله هم له عقيدې نه د يوې وسيلې او کله هم له سياست نه د يوې عقيدې په توګه کار اخيستل شوی او په پايله کې نه يوازې يو سياسي کړکېچ، بلکې يو عقيده يي بحران هم رامنځته شوی دی. په دې عقيده يي بحران کې هغو اشخاصو خاصه ونډه درلوده، چې د عقايدو د ممثل او مظروف په شکل يې خلکو ته ځان پېژانده، څرنګه چې مظروف او ممثل صيقل شوی، شفاف او روښانه نه وو، نو د عقيدې روښانه او نرمې وړانګې ترې د عام ولس ذهن ته نښې و نه رسېدې او د ولس ذهن يې د عقيدې له اصلي ماهيت نه همداسې په ابهام کې وساته. په همدې وجه د ولس يوه برخه له ذهني کنټروله ووته او د مادي لذايزو د ګټلو لپاره يې مادي وسايطو ته ورمخه کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او فزيکـي ټکرونـو تـه لاره اواره شـوه. ان تـر دې چـې د يـوې عقيدې لارويان هم د خپلو عقيده يي آرونو (اصولو) پـر خلاف پـر ذهني او فزيکي جګړو اختـه شـول. اوس نـو زمـوږ ټولنـه نـه يوازې سياسي او مادي بيا رغونې ته ضرورت لـري، بلکـې پـه لومړي ګام کې ذهني او عقيده يي بيا رغونې ته هم اړتيا لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که خبر نه يې نو و اوره !

دا ليکنه هم له پېښوره خپرېدونکې وفا جريدې په خپله ۵-۲ګڼه کې چې د ۱۳۷۳ل کال د سلواغې له ۲۲ سره برابره ده د (نيازي) په مستعار نامه خپره کړې ده. اصلاً ((که خبر نه يې نو و اوره)) د دې جريدې د يوه کالم نوم و، چې همداسې ورځنيو مسايلو ته وقف شوی و، ما هم څو ځله دې کالم ته وړې وړې ليکنې ورلېږلې وې، هغه هم په بدل نامه، دا ليکنه هم د (نيازي) په بدل نامه خپره شوې ده، خو نورې ليکنې زما لاس ته رانغلې، دا يوه يې د بېلګې په توګه دلته وړاندې کوم:

په وروستيو څه کم دريو کلونو کې د کابل - جلال اباد د لويې لارې د پاټکونو، پوستو او وسله والو اشخاصو چلند هر هغه چاته چې پر دې لاره يې يو ځل هم سفر کړی وي، ډېر ښه څرګند دی. خو له دې ستونزو او کړاوونو سره سره ځينې نورې خبرې هم شته چې هم دردونکې دي او هم خندوونکې:

✸ د سروبي د نښترو دويم بڼ چې اوس يې له منځه وړی (تګاب ته د ورغلي سړک) د پيلېدو ترځنګ د څنباک د اوبو د پخواني حوض پر يوه دېوال ليکل شوي: ((سه چيز مسلمان بر مسلمان حرام است، خونش، ابرويش و مالش (روايت مسلم/ محصلين))) د همدې حوض ترځنګ د مجاهدينو (!) يو پاټک هم واقع دی او له همدغو دريو څيزونو سره يې کار دی.

✸ کله چې تر سروبي پورته د نغلو اوار ځای ته ورسېږې، نو دا شعار به دې هم تر سترګو شي: ((ايمان، تقوی، تنظيم، جهاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

فی سبیل الله)) ددې شعار ترڅنګ هم يو پاټک پروت دی. دغه راز د سروبي له بازار راکښته په يوې بلې تنظيمي پوځي قرارګاه کې چې د سړک غاړې ته پرته ده ليکل شوي: ((په خپله ساحه کې د خلکو د سر او مال تضمين ورکوي.))

✸ د انسانانو د سرونو او غړو د اره کولو داستان به پرځای پرېږدو اوس به راشو د بمبونو او برېښنا مزو د اره کولو او پرېکولو کيسې ته. بمونه تر انسانانو (غيرتي او غچ اخيستونکي ښکاري) خو زموږ ولس لا تراوسه پورې له خپلو اره کوونکو او پرې کوونکو څخه انتقام نه دی اخيستی. د بمونو د انتقام کيسه داده: ((د بګرام هوايي ډګر چې اوس د شوراي نظار په لاس کې دی، د افغانستان يو لوی پوځي هوايي ډګر و. په دې هوايي ډګر کې ډېرې وسلې او له هغې جملې ډېر ستر بمونه چې د جنګي الوتکو له خوا غورځول کېږي، هم موجود وو. څرنګه چې په دې بمونو کې تر ۲۰-۳۰ منو پورې باروت وي او نن سبا د يو من باروتو بيه تر ۳۰۰۰۰ افغانيو هم پورته شوې، نو ځينو سوداګرو د ميدان د پيره دارانو په مرسته دا بمونه اره کول او باروت يې ځنې کښل. يوه ورځ د بم د اره کولو پر وخت د زيات حرارت له کبله يو بم انفلاق وکړ، ورپسې نورو بمونو هم انفجار وکړ او له سوداګرو او باروت خرڅوونکو څخه يې خپل انتقام واخيست.)) خو برېښنا مزو لا تراوسه له خپلو غوڅوونکو څخه انتقام نه دی اخيستی. له جبل السراج نه تر کابل پورې چې د برېښنا کوم مزي غځېدلي وو، هغه خو لا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوا ټول شوي او بازار ته وړاندې شوي وو، خو اوس يې د هغه ځای د برېښنا د پايو (ستنو) پر پرېکولو او غوځولو هم لاس پورې کړی دی. دا ناروغي يوازې هلته پاتې نه شوه، بلکې د کابل- سروبي، کابل- نغلو برېښنا مزو ته هم راورسېده، ځکه چې برېښنا مزي له مسو څخه جوړ شوي او يو من مس په تور بازار کې په ډېره لوړه بيه پلورل کېږي، نو وسله والو او نورو غلو ته تر دې غوره غنيمت کله په لاس ورځي. د کابل- سروبي، کابل- نغلو برېښنا مزي نوي فيصده غوڅ شوي دي. د کباړ او تالان دا ناروغي ان کليو او بانډو ته هم رسېدلې، د کباړ دا لړۍ د هغې سيمې خلکو ته ښه معلومه ده، چې له لغمان ولايت نه الينګار ولسوالۍ ته تګ راتګ لري. د لغمان- الينګار په لويه لاره کې يو زيات شمېر عسکري موټر او درانه ټانکونه، ځينې ويجاړ او ځينې نيمه ويجاړ پاتې وو، خو کباړيانو ان له پاکستان څخه ورپسې مسلکي کسان او وسايل يوړل، هغه يې پرې ټوټې ټوټې کړل او پاکستان ته يې وا ړول.

له اوسپنو او ټانکو پرته، دې ډول خلکو پر شنو ونو او بوټو هم صرفه ونه کړ، په کابل کې يې د خلکو له باغونو څخه ډېرې د منو او نورو مېوو ونې ووهلې، د سون د لرګيو او پوځي مورچلو په جوړولو کې يې ترې کار واخيست، د سروبي د ښنترو پورتنی شين بڼ يې هم پر سپېره ډاګ بدل کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه او روحي ستونزې

دا ليکنه له پېښوره خپرېدونکې ارمان جريدې د لومړي کال په ۷ ګڼه کې چې د ۱۳۷۳ل کال د دلوې له۲۹ نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده.

په افغانستان کې د پنځلس کلنې فزيکي جګړې له پيل سره سم او ان د هغې تر پيله لا د مخه د رواني، ذهني، عقيده يي او يا د اعصابو د جګړې لپاره د پيلامې ټکي اېښودل شوي وو. د ثلو ښتمو کلونو په لومړۍ نيمايي کې چې زموږ په هېواد کې د لويو ځواکونو له مالي او عقيده يي سرچينو څخه خړوبېدونکو سياسي ډلګيو ته د پنځېدو لاره اواربده، د دې ډول جګړې لومړني ځرکونه وليدل شول. کله چې په هېواد کې ګرمه جګړه پيل شوه، نو هر لوی ځواک د خپلو پلويانو تر شا ودرېد. په توده جګړه کې کورنيو او بهرنيو غاړو هر يوه تر خپله وسه خپل رول ولوباوه. پخواني شوروي اتحاد پر ځاني تلفاتو سربېره **۹۵** مليارده ډالره، لويديځو هېوادو او د هغو ملګرو **۷۵** مليارده ډالره، د دې جګړې د دوام لپاره په تله کې اېښي وو. دا چې د دې لګښت تخريبي ساحه څومره وه، هغه بېل بحث دی، خو د دې ترڅنګ هغوی د ذهني تخريب او رواني جګړې لپاره هم يو لړ لګښتونه کړي، چې زموږ د ولس

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمنځ ذهني واټن، روحي او فکري عقده او بحران رامنځته کړي.

پخواني شوروي اتحاد د پښتو او فارسي ژبو په ګډون د نړۍ په ۵۲ ژبو خپروني کولې او هم يې راډيويي، تلويزيوني او نورې خپروني په ډېر ځواک سره فعالې وې. د افغانستان لپاره د دوی خپروني بې له شکه زموږ د ولس پر ذهني وېش لويه اغېزه شيندلې، لويديز هېوادونه او د هغوی متحدين هم په دې لوبه کې تر هغوی وروسته پاتې نه شول او د افغانستان په باب يې په يوه شپه ورځ کې يوازې خپلې راديويي خپروني (۱۱۰) ساعتونو ته ورسولې. په کابل کې د ۸۰ عنوانو په شاوخوا کې چاپي خپرونو ترڅنګ راډيو او تلويزيون هم په اوونۍ کې په لسګونو خپروني کولې، پاکستان، ايران او د مجاهدينو تنظيمونو هم تر خپلو همسيالو ځان شاته ونه شو زغملای او په مجموعي توګه ټولو داسې يو څه زموږ د ولس ذهن ته وړاندې کړل، چې د هغوی د ذهني وېش، ستړيا او روحي نارامۍ سبب شول. په دې ذهني جګړه کې نه يوازې مطبوعاتو، بلکې د هغو پر بنسټ رامنځته شويو مبلغينو هم خپله ونډه واخيسته. که د جګړې د مهال د ټولو غاړو مطبوعات سره پرتله کړو، نو وبه ګورو چې ټول پر سخت دردونکي او رنځوونکي ذهني جنګ اخته دي. د هرې غاړې له کلام او بيان څخه د کينې او وينو بوی راځي او يو د بل پر نظرياتو او شتوالي د نابودۍ اورونه شيندي او بيا داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت راغی چې د وخت واکمنو له دې رواني جګړې څخه د ستړیا احساس وکړ. کله چې د پخواني شوروي اتحاد مشر میخایل ګرباچف پر شوروي باندې د مسلط عقیده یي سیستم پر نه بري معتقد شو، نو په لویدیځ کې یې د ژورنالستانو په یوه مطبوعاتي کنفرانس کې وویل، چې ژورنالیزم تراوسه خپل مسوولیت ترسره کړی نه دی. د نوموړي مقصد دا و چې د نړۍ خپرونې د سیاستوالو تر کنټرول لاندې دي، خو دا د ژورنالستانو مسوولیت او دنده ده، چې نړیوالو ته د دوستۍ، مینې او عاطفې پیغام ورسوي. خو د افغانستان په باب خپریدونکو خپرونو له ځینو ښېګڼو پرته د سیاستوالو له هیلو سره سم ذهني جګړه جاري ساتله.

په پایله کې داسې وشول، چې د فزیکي جګړې ناخوالو، سیاسي دښمنیو، د عقایدو په نوم له عقیده یي آرونو تېری، اقتصادي ستونزو او د رواني جګړې وسایلو په ګډه داسې یو حالت رامنځته کړ، چې زموږ ولس له سختو رواني ستونزو او ذهني بحران سره مخ شي. اوس نو تقریباً هره ورځ له هرو دریو افغانانو څخه دوه تنه ضرور پر بې نتیجې سیاسي بحثونو خپل وخت تېروي، نو لږ تر لږه که له **۱۵** ملیونه افغانانو څخه لس ملیونه افغانان د ورځې یو ساعت پر سیاسي خبرو تېر کړي، نو په یوه ورځ کې به مو ۱۰ ملیونه ساعته وخت ضایع کړی وي او که دا په یو کال کې ضرب کړو (۱۰×**۳۶۵**) نو (**۳۶۵۰**) ملیونه ساعته وخت به شي او که دا بیا په **۱۵** کالو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضرب کړو (۱۵×۳۶۵) نو (۵۴۷۵۰) ملیونه ساعته وخت به مو یوازې پر بې نتیجې سیاسي بحثونو ضایع کړی وي او دا دومره خت دی چې د نړۍ هېڅ ملت به هم پر داسې بې نتیجې مسایلو نه وي لګولای.

له دې بې نتیجې تونده سیاسي بحثونو څخه چې زیات پر احساساتو ولاړ دي، داسې هم پېښې شوي، چې د یوه کور غړي سره پر بېلابېلو لارو روان کړي او یو د بل پر وړاندې د حقارت او بدګڼلو عقده په زړه کې وروزي. دې عقدې روښنفکري ذهن کې هم ځای نیولای، د هېواد یو شمېر روښنفکرانو او لیکوالو یوازې د یو بل پر غندلو د خپل فکر او لیکوالۍ ځواک اوبه کړ.

له خپرنیو هڅو او ساړه جنګ پرته، تودې جګړې هم د هېواد وګړو ته درانه رواني زیانونه اړولي وو. د پخواني دولت له یوه افسر څخه پوښتل شوي و، چې د خپل روحي ژوند په باب وغږېږي، هغه ویلي وو، چې زه د خپلې دندې پر وخت له سختې رواني ستړیا او وېرې سره مخامخ وم، کله چې به مې د شپې سترګه پټه کړه، نو پر جګړه به بوخت وم، زموږ او د مجاهدینو ترمنځ به سخت جنګ روان و، په همدې وېره کې به له خوبه راپاڅېدم، ټول وجود به مې خوله شوی و. همدا پوښتنه له یوه مجاهد څخه هم شوې، هغه هم په خپل خوب کې د رواني پېټې خبرې کوي او وایي: ((د جګړې په شپو او ورځو کې کله چې زه ویده شوی یم، نو شاوخوا مې ټانکونه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عسکر تاو وي او په همدې شېبه کې له خوبه راپاڅېدلی یم)).
دا خو د جګړې دواړه عملي خواوې وې. خو پر عام ولس بیا دا
دواړه وېروونکې خپسې ناستې وې او هېڅ‌چا به هم په دې څو
کلونو کې په ارام روح او روان خوب نه وي کړی. د پخواني
دولت تر کنټرول لاندې ځوانه پرګنه د پوځ په ټولګیو کې له
جبري تنظیم څخه تر سخت رواني فشار لاندې وه. روښنفکران د
خپل راتلونکي ژوند پر لر لید ډاډمن نه وو او عوامو کې د
جګړې تر څنګ د زیاتېدونکي اقتصادي فقر له کبله رواني
ستونزې نورې هم په زیاتېدو وې. دې ستونزو هغه وخت لا
ځواکمنتیا وموندله چې په کابل کې سیاسي نظام بدل شو، خو
حالات د خلکو د هیلو خلاف لا پسې ویجاړ شول. لنډه دا چې د
ولس زیاته برخه په ډول ډول رواني ستونزو واوښته. د کابل
پوهنتون له یوه استاد څخه مې د دغه درد شریکولو په ترڅ کې
واورېدل چې د افغانستان زیات وګړي، تقریباً (۹۵) فیصده
پر یوې نه یوې ډول روحي ناروغۍ اخته دي، هغه وویل: ((تاته
چې کوم روغ ښکاري هغه هم ناروغ دی؟ ځکه چې دا دردونکې
او غملړلې پېښې پرې ولې تاثیر نه کوي؟))

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي ټولنې او فرهنګي مسئولیتونه

دا لیکنه له پېښور ه خپرېدونکې ارمان جریدې د ۱۳۷۴ ل کال د وري پر ۱۳مه نېټه په خپله (۱۱) ګڼه کې خپره کړې ده.

د افغاني ټولنې جوړښت او برخلیک همداسې راغلی، چې ټول تاریخ یې له جګړو، لوړو، ژورو، سیاسي کړکېچونو او ناندریو څخه ډک دی. د وخت د تاریخي وېش په اندول ډېره لږه موده لیدلای شو، چې افغانانو پکې ارامه ساه ایستلې وي. خو زموږ ولس د خپلې فرهنګي سلیقې، مینې، استعداد، ذوق او شوق په زور، وخت پر وخت د فرهنګ او ادب ښکلې ماڼۍ تیارې کړې او سینګار کړې دي. دا چې ولې دا ماڼۍ بیا ژر له خاورو سره برابرې شوې او د ایرو پر څلو بدلې شوې؟ دا نو د هېواد د سیاسي پېښلیک په هنداره کې مطالعه کېدی شي.

په افغانستان کې سیاسي واکمنو (له استثناتو پرته) هغه وخت فرهنګپالنې او فرهنګ بډاینې ته غېږه پرانیستې، چې د دوی له سیاسي او ځاني ګټو سره یې سمون لرلای دی. دا خبره په ځانګړې ډول د پښتو ژبې او پښتني فرهنګ په باب د صدق وړ ده. هم په افغانستان او هم په کوزه پښتونخوا کې وخت پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت پښتو ژبه او پښتني فرهنګ د سیاسي معاملو په تله کې ایښودل شوي دي. خو له دې سره سره بیا هم په سیاسي واکمنو او نا واکمنو کړیو کې دلته او هلته ځینې ځانګړې شخصیتونه وو، چې له خپلې ژبې او فرهنګ سره یې بې کچې مینه درلوده او د قربانۍ تر پولې یې خپلې هڅې نه دي سپمولې. د همدې مقصد لپاره هم د دولت په چوکاټ او هم په خپلواکه توګه ځینې فرهنګي ټولنې جوړې شوي، چې تر خپله وسه یې خپل فرهنګي مسوولیت ترسره کړی دی.

یو وخت داسې هم راغی چې روښنفکرو فرهنګپالو او فرهنګ مینه والو خپله په خپلواکه توګه دې ډګر ته راودانګل او نور یې نو د ټه ونه کتل چې سیاسي واکوالو او نورو ته دې د فرهنګ د خدمت په هیله کېني. په همدې هیله د ۱۳۲۹ل کال د عقرب پر ۲۵ نېټه په کابل کې د افغاني روښنفکرانو یو لوی فرهنګي مرکز ((خوشال فرهنګي ټولنه)) جوړ شو. ورپسې د ((علامه سید جمال الدین افغان فرهنګي ټولنه)) هم پرانیستل شوه. د خوشال فرهنګي ټولنې له هغې نېټې نه تراوسه پورې په لسګونو علمي غونډې، سیمینارونه او مشاعرې جوړې کړي او د خپل خپرني ارګان ((شمشاد)) مجلې په ګډون یې ۱۴ عنوانه علمي او ادبي اثار خپاره کړي دي. د علامه سید جمال الدین افغان فرهنګي ټولنې هم تراوسه پورې (۹) عنوانه بېلابېل علمي او ادبي اثار چاپ کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې په افغانستان کې د یوه ((ناتار)) له پاسه ((بل ناتار)) منځته راغی او د هېواد پاتې فرهنګي شتمنیو ته یکې درانه زیانونه واوښتل، د هېواد د فرهنګیانو مسوولیت نور هم درونډ شو. په پېښور کې مېشتو افغاني فرهنګیانو وپتېیله چې د مهاجرت په ژوند کې هم د خپل فرهنګ لپاره خپلو هڅو ته انسجام او اوډون ورکړي. ((افغان ادبي بهیر)) یې جوړ او دا دی له څو میاشتو راهیسې خپلو اونیزو ادبي غونډو او نورو هڅو ته په اوډلې ډول دوام ورکوي. د ((افغان ادبي بهیر)) اوسنۍ هڅې د لیکوالو ترمنځ د کره کتنې د زغم پیدا کولو، د ادبي لیکنو د بېلابېلو ډولونو د څرنګوالي او د استعدادونو د غوړولو په برخه کې ډېرې اغېزمنې دي.

د ۱۳۷۳ل کال د کب پر ۲۸مه نېټه د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ او زرغونتیا لپاره یو بل ګام هم پورته شو. پر همدې نېټه په جلال اباد په ښار کې ((ننګرهار فرهنګي ټولنه)) جوړه شوه. د دې فرهنګي ټولنې په پرانیستونکې غونډه کې د هېواد ځینو لیکوالو، شاعرانو، د ننګرهار جهادي شورا ځینو غړو، د ننګرهار ولایت ځینو مخورو، فرهنګیانو او فرهنګپالو برخه اخیستې وه، د غونډې برخه والو د هېواد نومیالي لیکوال استاد محمد اصف صمیم د نوموړې فرهنګي ټولنې د مشر په توګه وټاکه. د دې ټولنې لومړۍ مېوه د ځوان او هڅاند لیکوال حفیظ الله تراب د لنډو کیسو مجموعه ده چې (ورکه) نومېږي او د نوموړې ټولنې له خوا تازه خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوښې خبره خو دا ده چې د فرهنګي ټولنو له تعدد څخه د هېوادنيو ملي او فرهنګي چارو په باب بنسټيز اختلافونه، نه رامنځته کېږي او د ځينو سياسي ګوندونو په شان د هر څه حل د برچې د زور په هنداره کې نه مطالعه کوي. هره فرهنګي ټولنه کېدی شي په ټوليز ډول ټول فرهنګ او په ځانګړي ډول د فرهنګ د يوې مشخصې څانګې د ښېرازۍ لپاره غوره خدمتونه وکړي.

اوس نو د فرهنګښېرازۍ او فرهنګپالۍ لپاره همدغو فرهنګي ټولنو ته د هيلو سترګې اوښتي، زموږ په شان يوه ټولنه کې خو هسې هم په پوره مانا د يوه ځواکمن دولت تنستې په اسانۍ ټينګېدی نه شي، نو ژبه او فرهنګ د همدغو فرهنګي ټولنو، ليکوالو او شاعرانو په هڅو ژوندي او خړوب دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل طب انستیتیوت، د زیان تر پښتې لاندې

> ما په کابل کې د تنظیمي جګړو پر مهال ډېر وختونه تېر کړي. د افغانستان هرې اقتصادي، علمي او فرهنګي شتمنۍ ته چې به زیان رسېده، نو زمونږ له زړونو به وینې څڅېدلې، هغه وخت ما په خپل او بدل نامه ځینو فرهنګي او اقتصادي موسسو ته د اوښتو زیانونو په باب معلومات راټول او چاپول. فرهنګي موسساتو ته د اوښتو زیانونو په باب معلومات بیا په یوه ځانګړي اثر کې راټول او چاپ شول. دا لیکنه هم، همغه وخت شوې وه او د (مروان) په مستعار نامه له پېښور خپرېدونکې ارمان جریدې په ۱۸ګڼه کې، چې د ۱۳۷۴ل کال د چنګاښ پر ۱۱مه نېټه چاپ شوې، خپره شوې ده.

د تېرو درې کلنو جګړو په لړ کې د هېواد د نورو لویو او وړو تحصیلي، تعلیمي، اقتصادي او کلتوري موسسو د رنګولو په لړۍ کې د کابل د طب انستیتیوت ته هم درانه زیانونه اړول شوي دي. په یاد شوي زماني واټن کې نه یوازې دا چې نوموړې روزنځي ته اقتصادي او مالي درانه زیانونه اوښتي، بلکې ډېر درونډ معنوي زیان یې هم زغملی دی. په دې موده کې د محصلینو درسونه یا په نیمه او یا په بشپړ ډول ودرول شوي وو. که د محصلینو د شمېر په تناسب د درسي ساعتونو شمېر په پام کې ونیسو، نو په مجموعي توګه به نوموړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

انستیتیوت ته د لسو ملیونو په شاوخوا کې د درسي ساعتونو دضایع کېدو زیان اوښتی وي.

د طب انستیتیوت (د جنسي مدیریت) مدیر ښاغلي محمد اصف وویل: ((سره له دې چې انستیتیوت ته د ټولو رسېدلو زیانونو دقیق شمېر خورا ګران کار دی، خو بیا هم په اټکلیز ډول د زیانونو اندازه څه ناڅه لګېدی شي. په انستیتیوت کې د پتالوژۍ، بیوشیمۍ، هستولوژۍ، فارمکولوژۍ، مکروبیالوژۍ، اناتومۍ، کیمیا او فزیک دیپارتمنونه موجود دي. دې څانګو خپل خپل مجهز لابراتوارونه لرل، چې د طبي علومو په زیاتو عصري وسایلو سمبال وو. دا لابراتوارونه له ټولو وسایطو او وسایلو سره له منځه وړل شوي دي، چې مالي ارزښت یې په سوونو ملیونو افغانیو ته رسېږي. د انستیتیوت فزیکي ساختمان او نورو درسي وسایطو او وسایلو ته هم درون زیان اوښتی. د ودانیو ۳۰ په سلو کې برخې تخریب شوي، د اوبو او برېښنا سیستم یې هم ویجاړ شوی، د انستیتیوت ۲۰ عرادې بېلابېل موټر غلا شوي؛ د قرطاسیې ډیپوګانې چور شوي، د انستیتیوت ټول سمعي او بصري مواد لکه د عکاسۍ کمرې، مایکونه، پروجکتورونه، لوډسپیکرونه، علمي سینمایي فلمونه، هنري سینمایي فلمونه، ګرځند امپې فایرونه، تلویزیونونه، ترانسفرمرونه، ویدو کیستې او داسې نور غلا شوي. له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته د انستیتیوت ډېره مجهزه چاپخونه (مطبعه) له منځه وړل شوې ده)).

د بیالوژۍ څانګې یوه سابقه لرونکي استاد وویل: ((یوازې یې زموږ د څانګې (بیالوژۍ) له لابراتوار څخه یې په لسګونو میکروسکوپونه، د تسلیخ بکسونه، د میکروسکوپ ګروپونه، تثبیت شوي مختلف سلایډونه ۵۰۰۰ دانې، ساده سلایدونه، ۲۰۰ دانې، درجه لرونکي استوانې، یخچالونه او نور وسایل چور او له منځه وړي دي)).

د انستیتیوت یوتن مسوول وویل: ((کېدی شي د انستیتیوت د ودانیو د بیا جوړولو لپاره زر ملیونه افغانۍ کفایت وکړي، خو دا خبره دقیقه نه ده، د زیانونو د تثبیت کمیسیون په دې خبره کار کوي، چې وروسته به دقیق زیان معلوم کړي)). بل دروند او نه جبرانېدونکی زیان چې نوموړي انستیتیوت ته اوښتی هغه د علمي او درسي کتابونو له منځه تلل دي. د کابل طب انستیتیوت یو ډېر مجهز کتابتون درلود. د نوموړي کتابتون امر ښاغلي غلام علي وویل: ((د انستیتیوت کتابتون درې منزله درلودل، په دې کې دوه خونې د محصلینو د مطالعې لپاره وې. د کتابتون فزیکي جوړښت په ډېر علمي سیستم او ښې جوړ شوی و. په دې کتابتون کې پنځوس زره عنوانه بېلابېل علمي کتابونه موجود وو، چې زیاتره یې په انګلیسي ژبه وو، کله چې دلته د جګړې اور ولګېد، نو د کتابتون درې واړه منزله وسیزل شول، زیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه پکې ایره شول، د طب انستیتیوت په هڅه او هاند یوازې ۲۰۰۰ عنوانه کتابونه له انستیتیوت څخه یو مصئون ځای ته انتقال او د حالاتو په ښه کېدو سره بېرته انستیتیوت ته راوړل شول، چې اوس تري محصلین ګټه اخلي. د انستیتیوت په کتابتون کې د دې انستیتیوت د استادانو هغه ۵۰۰۰ عنوانه علمي کتابونه هم موجود وو، چې دوی په بېلابېلو وختونو کې د خپلو علمي ترفیعاتو لپاره لیکلي وو او دلته یې یوه یوه خطي نسخه موجوده وه. دا اثار هم د جګړې د طاعون ښکار شول)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د ملي ګالرۍ برخلیک

دا لیکنه هم د وفا جریدې د ثلورم کال ۳۹-۴۰ ګڼه کې چې د ۱۳۷۴ل کال د لړم له ۹ نېټې سره سمون خوري، د(نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده. د تنظیمواکۍ په بهیر کې چې په کابل کې سخت جنګونه روان او وخت پر وخت زموږ فرهنګي اثار لوټېدل، نو زه او زما په شان نور هېوادوال پرې زیات دردېدل، همغه وخت ما د دې کلتوري تراژیدیو په باب معلومات راټولول، دا لیکنه هم د همغې لړۍ یوه کړۍ ده چې وروسته بیا ترې یو ځانګړی کتاب جوړ شو.

ملي ګالري د ۱۳۶۲ل کال د ثور پر میاشت افتتاح شوې ده. د ګالرۍ د پرانیستو په مراسمو کې د کندهار له ولایت، د کابل له موزیم او له سلطنتي قصر څخه (۲۰۰) هنري او تاریخي اثار راوړل شوي او نندارې ته ایښودل شوي وو.

دا موسسه د اسمایي واټ په هغه تعمیر کې جوړه شوې وه، چې اصلاً د غلام نبي خان چرخي ملکیت و او وروسته بیا په اطلاعاتو او کلتور وزارت پورې تړل شوی و. سره له دې چې دا ودانۍ د ملي ګالرۍ د اثارو د ساتنې او نندارې لپاره مناسبه هم نه وه، خو بیا هم دا اثار په کې نندارې ته کېښودل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملي ګالرۍ د ۱۲ کلن فعالیت په لړ کې هر کال د پلان او بودیجې له مخې د هېواد د معاصرو هنرمندانو اثار اخیستل کېدل. په دې لړ کې د نقاشۍ، میناتورۍ، مجسمې او ظریفه اثارو **۵۹۲** اثار اخیستل شوي او ملي ګالرۍ ته تحویل شوي وو. د دې اثارو زیاته برخه د غلام محمد میمنګي، عبدالغفور برېښنا، استاد عبدالعزیز، استاد غوث الدین، استاد یوسف کهزاد، استاد عطایي، استاد خیرمحمد یاري، استاد کریم، استاد قربانعلي عزیزي او داسې نورو استادانو اثار وو.

تر یوې لسیزې په زیاته موده کې دې ګالرۍ هر کال لس زره لیدونکي درلودل او د افغان ولس لرغوني او تاریخي فرهنګ یې تمثیلاوه. کله چې ۱۳۷۱ل کال پیل شو او جهادي تنظیمونه کابل ته داخل شول، پر دې وخت نو د اطلاعاتو او کلتور وزارت اداري، حقوقي او فرهنګي مسوولین په دې هیله وو، چې هر څه به خوندي پاتې شي، خو امنیتي چارواکي او غالباً وسله وال جهادي افراد د یو توند باد په شان راخواره شول او د ګالرۍ دېوالونه یې ولړزول. کله چې وسله والو افرادو د وزارت ټول اداري قیمتي وسایل او وسایط، لکه غالۍ، فرشونه او موټر چور کړل، نو د ملي ګالرۍ د منځه تلو وېره لا پسې ګړندۍ شوه. د ۱۳۷۱ل کال د سنبلې پر ۲۳ نېټه د وسله والو کسانو له خوا د استاد غوث الدین او نورو هنرمندانو څلور تابلوګانې غلا شوې، دولتي ادارو ته خبر ورکړ شو، چې د ګالرۍ پیره دارانو دا کار ترسره کړی دی او په راتلونکې کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم دا وېره شته، خو هغوی بې تفاوته پاتې شول او د ګالرۍ د برخليک په باره کې يې هېڅ پرېکړه ونه کړه، ان دا چې د اطلاعاتو او کلتور وزارت د هغه وخت د اداري رئيس په دستور او د هغه وخت د کوپوني مغازې د مدير په واسطه د ۱۳۷۱ ل کال د سنبلې پر ۴ نېټه تر ۳۰ موټرو زيات د ډبرو سکاره د ملي ګالرۍ په انګړ کې وغورځول شول. دې کارددې مخه ونيوله چې د ګالرۍ اثار راټول او يو مصئون ځای ته انتقال شي، ان تر دې چې د ګالرۍ يو زيات شمېر ښکلي او ناب اثار د ډبرو سکرو په تور ګرد ککړ شول او د ګالرۍ تعمير او لوازم هم د ډبرو سکرو په شان تور واوښتل. دې کار د هېواد ټول فرهنګپال او فرهنګيان متاثر کړل او د يادو شويو کسانو عمل يې وغنده. ويل کېږي چې د نوموړ اشخاصو عمل قصدي و، د ګالرۍ اثار به يې د ((بټانو)) په نومونو يادول.

د ۱۳۷۲ل کال د ثور پر ۵نېټه په ګالرۍ کې د ځای پرځای شويو وسله والو کسانو له خوا ۳ نور هنري اثار هم غلا شول، پر دې کار باندې د وزارت امنيتي څانګو هم ځان غلی ونيو او بيا يې هم د ګالرۍ د اثارو د ساتنې کوم مشخص تدبير ونه نيو.

د ۱۳۷۳ل کال د ثور پر ۱۳نېټه د ګالرۍ د امنيتي ساتونکو له خوا د هنري نقاشۍ ۲۲ اثار غلا شول، دا ګالرۍ ته دومره لوی زيان و، چې جبران نه کېدونکی ګڼل کېږي. دې ټولو پېښو ته د اطلاعاتو او کلتور وزارت لوړو مقامونو او نورو اړوندو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادارو هېڅ پاملرنه ونه کړه. کله چې د ګالرۍ د ببخي له منځه تلو وېرې د ځينو زړونه ودردول، نو په اطلاعاتو او کلتور وزارت کې ځينو اشخاصو له هغه جملې نه د نوموړي وزارت د هنر د رئيس په ځاني هلو ځلو او د ځينو نورو مسولينو په مرسته د ملي ګالرۍ ۲۹۲ تاريخي اثار له اصلي تعمير څخه د وزارت تعمير ته را انتقال شول.

تر دې نږدې تېرو ورځو پورې هم د ګالرۍ تعمير د وسله والو کسانو په لاس کې و، معلومه نه ده چې تر کومه به په دې تعمير کې د دوی واکمني وي. په هغو ځايونو کې چې پخوا په کې ظريفه او ښکلي اثار ځوړند وو اوس يې بيا ترې تشنابونه جوړ کړي او يا هم پخلنځي، کېدی شي د يو څه وخت په تېرېدو سره د تعمير پاتې برخه هم ونړېږي.

هغه اثار چې له ملي ګالرۍ څخه د وزارت مقر ته راوړل شول اوس هم مصئون نه دي او داسې ګونګسې هم دي، چې د وزارت په مقر کې هم د ځينو چارواکو له خوا د ګالرۍ ځينې اثار غلا شوي او دا لړۍ کېدی شي، نوره هم ادامه پيدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل د اوسنۍ ادارې څو ځانګړتیاوې

دا لیکنه له پېښوره د خپرېدنکې وفا جریدې د څلورم کال په **۴۵-۴۶** ګڼه کې چې د **۱۳۷۴**ل کال د لیندۍ **۲۴** نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده او د هغه وخت د ادارې انځورنه کوي.

له هغې ورځې چې په کابل کې دولتي سیستم ړنګ شوی او نوې اداره جوړه شوې، نو پر ټول افغانستان په تېره بیا پر کابل د اورونو او غمونو، لوږو او تندو، سختیو او بدمرغیو قحطیو او قیمتیو سخت ناتار اوري.

هغه څه چې د تېرو غمیزو له ناتار څخه خوندي پاتې وو، د تنظیمي ادارې د ځان غوښتنو او ډول ډول منفي فکري تمایلاتو د اور په څپو کې ایره شول. سره له دې چې په افغانستان کې له درېو کلونو راهیسې حکومت او دولت نه شته، خو القاب شته: جمهور رئیس(!) او د دفاع وزارت(!) اسلامي اردو، د وسله والو پوځ اعلی قوماندانې او دې ته ورته نومونې اورېدل کېږي. له دفاع وزارت سره د افغانستان نوم اخیستل کېږي (د افغانستان د دفاع وزارت) خو د دفاع غړیې یوازې د کابل ښار له څو ناحیو څخه پورته کېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلاميو کې يې دا ټکي هم راغلي وي: ((که چېرې مخالفين د کابل پر ښار خپلو راکټي حملو ته دوام ورکړي، نو د اسلامي اردو ځواکونه به د کابل شاوخوا ته نږدې ښارونه تر غوځو هوايي بمباريو لاندې ونيسي)) مقصد يې ميدان ښار، چهاراسياب او د لوګر ولايت مرکز دی. د دوی په فکر، چهاراسياب، ميدان ښار، لوګر او د هېواد نورې سيمې چې د مخالفينو په لاس کې دي، هغه افغانستان نه ګڼل کېږي. له کابل راډيو څخه داسې خبرونه هم اورېدل شوي: ((د اسلامي اردو ځواکونو او مجاهدينو تېره شپه او نن سهار د غوځو او ځپونکو عملياتو په نتيجه کې د ناولو وملېشو له وجود څخه يو کلی په بشپړ ډول پاک کړ، د دې عملياتو په نتيجه کې چې په ډېرې لوړې او عالي روحيې سره ترسره شول، د دښمن دوه ټينګ سنګرونه او د هغوی يوه زياته اندازه سپکه او درنه وسله د اسلامي اردو د ځواکونو لاسته ورغلې ده.))

دا د اسلامي اردو د ځواکمنۍ جاج و، چې يو کلی يې له مخالفينو څخه نيولی و او د دفاع وزارت بيا د خپلو ښارونو اوسېدونکو ته اخطار ورکوي، چې سخته بمباري به پرې وکړي. د نورو ملکو د دفاع وزارتونه خو يو بل ته د جنګ اخطار ورکوي او د خپلو سيمو او هېوادونو دفاع کوي، خو د کابل د دفاع وزارت بيا معکوس دی. که چا يوازې د سږ کال د حمل له مياشتې راهيسې، کابل راډيو په پرله پسې ډول اورېدلې وي، نو داسې شپه به نه وي، چې د کابل د ادارې يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیغام کوم بهر ملک ته نه وي خپور شوی. په دې پیغامونو کې هم د تسلیت پیغامونه دي او هم د مبارکۍ.

دا سې وختونه هم راغلي، چې تنظیمي ادارې د یو هېواد مشر ته د مبارکۍ پیغام لېږلی، ورپسې د اسلامي اردو د ځواکونو او د مخالفینو ترمنځ د جګړې خبر خپور شوی او په خبر کې ویل شوي، چې دومره مو مړه، دومره مو ټپیان او دومره مو اسیران کړل. یوه ورځ دې ادارې د انګلستان د ملکې د زېږېدو د کالیزې په ویاړ هغې ته د مبارکۍ پیغام لېږلی و، په پیغام کې د هغې روغتیا او د عمر د اوږدوالي غوښتنه شوې وه، خو همدا ورځ په کابل کې یوه غملړلې ورځ وه، تر شلو پورې کسان مړه او ټپیان وو، د فکر خاوندانو به ویل: ((افرین په دې اداره))(!) چې دلته د ورځې په لسګونو وژني او هلته د یو شخص د روغتیا او د عمر د اوږدوالي لپاره پیغامونه لېږي. دې ته ورته خبرونه نور هم زیات خپاره شوي دي.

د ۲۹/۸/۱۳۷۴ نېټه دې ادارې د مصر جمهور رئیس حسن مبارک ته په اسلام اباد کې د مصر سفارت ته د ایښودل شوي بم له امله د خواشینۍ او ډاډګېرنې پیغام لېږلی و. په پیغام کې ادارې د نوموړې پېښې له کبله د افسوس او خواشینۍ اسویلي ښکاره کړي وو، پر همدې ورځ په کابل ښار کې د جګړې له امله ۱۰ تنه مړه او ۱۲ تنه زخمیان شوي وو، خو ادارې د هغوی پر حال یوه اوښکه هم تویه نه کړه. بله ورځ یې بیا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سعودي عربستان کې د امریکا پوځي اډې کې د چاودلي بم لـه املـه د سعودي حکومت تـه د خواشینۍ او ډاډګېرنـې پیغـام ورلېږلـی و ، پـر دې ورځ هـم پـه کابـل کـې ۸ تنـه هنرمندان او د طلوع کورس ۱۲ تنه شاګردان وژل شوي وو ، ددې پیغـامونو لـه کثـرت څخـه د اداري یـو مقصـد دا دی چـې پـه خبرونـو کـې د اداري نوم یـاد شـي، نـور خو نـه دوی پـر هېـواد حاکمیت لـري، چـې دوی د هېـواد بېلابېلـو سـیمو تـه لاړ شـي او لـه بېلابېلـو قومونو سره وګوري او یا کومې ابادۍ، ودانۍ او یا هـم د کـوم علمـي کـار ډبره کېـږدي، هغـه سیمې چـې د نومـوړې اداري تـر کنټرول لاندې دي، پـه هغـو کـې هم د خیـر کـوم کـار نـه ترسـره کېږي، چې د اداري مشران په پرانیستو کـې برخه واخلي او نوم یې یاد شي، نو دوی ته یـوازې همدا پیغامونـه پـاتې دي او بس. پـه پیغـامونو کـې د یـادونې وړ بـل ټکـی دا دی چې دا سې منظم شوي، چې هره شپه بایـد یـو پیغـام وي مـثلاً د اسـد د ۲۸ نېټې په باب له یو هېواد څخه یو پیغام رالېږل شوی و ، څرنګه چې د پیغامونو لېږل او رالېږل زیات وو او هره شپه باید د نامـه لپـاره یـو پیغـام نشـر شـوی وای، نـو دا پیغـام یـې د سـنبلې میاشتې په پای کې نشر کړ، چې یوه میاشت د هغې ورځې لـه مناسبت څخـه تېـره شـوې وه. لـه ایـران، هنـد ، چـین، سـوریې، البانیـا ، امریکـا ، ترکیـې، اذربایجـان، ارمنسـتان، سـعودي، قطر او ځینو نورو مشهورو هېوادونو نه پرته ځینو نورو دا سې هېوادونـو تـه هـم پیغامونـه لېـږل شـوي، چـې هغـه ګـرد سـره لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان سره نه ښخوا او نه هم اوس ډيپلوماتيکي اړيکي لري. د اکثرو پيغامونو متن کټ مټ يو شان وي، داسې فکر کېږي چې پيغامونه مخکې تر مخکې تيار ليکل شوي، يوازې د هغه هېواد او جمهور رئيس د نوم ليکل ورته په کار دي.

يوه بله اساسي موخه چې د کابل اداره يې له دې ډول پيغامونو څخه لري، هغه داده، چې دوی فکر کوي ځانته به مشروعيت او بين المللي ملاتړ ترلاسه کړي او بيا به خلکو ته ووايي هغه دی ټول ملکونه موږ په رسميت پېژني، خو په دې خبر نه دي چې ولس اوس پر ټولو خبرو پوره پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جدي د ۶ نېټې غمیزه
او د هغې مرکزي کرکټر

دا لیکنه د وفا جریدې د څلورم کال په ۴۷-۴۸ ګڼه کې چې د ۱۳۷۴ل کال د جدي له ۱۰ نېټې سره سمون خوري، د (ا.نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده.

هره ټولنه او ولس ځانته د ویاړونو، پرتمونو، نېکمرغیو، بدمرغیو، غمیزو او کړاوونو شېپې ورځې لري. دا پېښې او یادونه د ولس په ذهن کې انځور شوي وي او له یوه نسل څخه بل ته انتقالېږي. څرګنده خبره ده چې پېښې په خپل سر نه رامنځته کېږي، اشخاص او د ژوند نور پېچلي شرایط د پېښو د رامنځته کېدو سبب ګرځي او د پېښو په لړۍ کې نور اشخاص روزل کېږي. هغه اشخاص چې د ذهني، فکري، اخلاقي، اجتماعي او نورو ښېګڼو له پلوه کمزوري وي او لویو کارونو ته لاس اچوي، نو نتیجه یې ډېره کرغېړنه او بدمرغه راوځي. دا ډول اشخاص د منفي کرکټرونو په توګه د ولس په ذهن کې ځای نیسي او ولس ته د وراړول شوي درد او زیان له کبله د هغو د سختې کرکې سبب ګرځي. زموږ د هېواد د معاصر تاریخ تر ټولو بدمرغه ورځ د ۱۳۵۸ لمریز کال د مرغومي شپږمه نېټه ده. ددې غمیزې مرکزي کرکټر ببرک

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارمل دی، چې پر نومـوړي نېټـه د شـوروي اتحـاد د سـرو لښکرو په زور د کابل پر تخت کېنول شو.

((ببرک کارمل د جنرال محمد حسین خان زوی د بګرامیو د کمریو او سېدونکی و، د ببرک کارمل د نیکه محمد هاشم پلرونه له کشمیر نه کابل ته راغلي دي. د بهرنیو چارو د پخواني وزیر عبدالوکیل نیکه، د نوموړي پلار (محمد حسین) حربي ښوونځي کې شامل او وروسته یې خپله لور هم ورته ورکړه)). ببرک کارمل د کابل پوهنتون د حقوقو له پوهنځي څخه فارغ شوی او بیا یې د پلان په وزارت او ځینو نورو دولتي ارګانونو کې کار کړی دی. نوموړی د ۱۹۶۵-۱۳۴۳ کال د (خلکو دموکراتیک ګوند) د لومړۍ کنګرې له غړو څخه و. وروسته یې د (پرچم) په نامه یوه بېله سیاسي ډله جوړه کړه. ده د خپل سیاست د پیل له کلونو څخه د شوروي اتحاد له سفارت سره لار درلوده، په همدې وجه خو روسانو تر بل هر چا پر ده زیات باور درلود. دی د شوروي سفارت کار کوونکو ته دومره نږدې و، چې د هغوی په ډېرو خصوصي غونډو او مېلمستیاوو کې هم د ګډون بلنه ورکول کېدله.

د ((پلوشې)) جریدې د ۱۳۷۴ل کال ۳ګڼه د سردار محمد داود خان د وخت د کابینې د یوه غړي له خولې لیکي: ((موږ په کابل کې د شوروي سفارت له خوا رسماً د ځینو خبرو لپاره نوموړي سفارت ته بلل شوي وو، کله چې سفارت ته وردننه شو، نو د سفارت کار کوونکو موږ ته هرکلی ووایه، د هرکلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویونکو په ډله کې دی (کارمل) هم، لکه د سفارت د یو غړي په توګه ولاړ و)).

((جګړن ولادیمیر کوزیچ کین چې په ایران کې د افغانستان په ارتباط د کې.جي. بي مامور و، د ۱۹۷۲کال د نومبر پر ۱۱ نېټه له بي بي سي سره د یوې مرکې په ترڅ کې دی د کې.جي.بي یو لوړ رتبه مامور وباله)). د همدغو روابطو نتیجه وه چې دی په چکوسلواکیا کې د افغانستان له سفارت څخه په مخفي ډول مسکو ته بوتلل شو.

((د کې.جي.بي د جاسوسۍ ضد مشر تورنجنرال لوکین وایي: کې. جي.بي کولای شول، چې د ټولنو او افرادو په خصوصي او عمومي تاریخ کې بدلون راولي او د کماندو داسې افراد یې په واک کې وو، چې د شوروي تر پولو د باندې هم په هر ډول تهاجمي او تروریستي عملیاتو لاس پورې کړي، چې له همدې قطعې نه یوه ډله چې په مستعار نامه (زینت) یادېدله، د سفارت د ساتنې په پلمه کابل ته ولېږل شوه او د جنرال ویکتور پاپوتین قوماندې ته ورکړل شوه.

نوموړی وایي: ((دمرغومي پر پنځمه نېټه د کې.جي.بي له مشر اندروپوف سره ناست و، چې له کابل نه د کې. جي.بي نماینده د امین د وژلو او د عملیاتو د بریالیتوب خبر ورکړ، اندروپوف احساساتي و او ویې ویل چې کارمل ژر پیدا او د بیانیې متن ورته جوړ کړئ!)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا ((له تاشکند راډیو نه د حفیظ الله امین د وژنې اعلان له یو اشنا ستوني نه راووت او دا اعلان د مفصلې وینا په ترڅ کې د هغه له خوا د تاشکند د راډیو په څپو کې څو ځلې تکرار شو، چې وروسته یې خپلې غلطۍ ته پام شو، کابل راډیو یې قطع او خپله خپرونه یې د کابل راډیو په نامه کړله.

کله چې دی د امین له مرګ نه پوره ډاډه شو، نو د کې.جي.بي له مېلمستون نه له خپلو تښتېدلو ملګرو سره بېرته کابل ته راوستل شو او پر تخت کېنول شو.

برژنیف او روسي مشرانو د یو تلګرام په ترڅ کې ده ته د بریالیتوب مبارکي ورکړه.))

کله چې دی د کابل پر تخت کېنول شو، بیا نو ده په زغرده د شوروي اتحاد پر دوستۍ او اړیکو ویاړ کاوه، ان دا چې د یوه محفل په ترڅ کې یې د ګرمو احساساتو په وجه خپل هر څه په ډاګه کړل.

نوموړی د روسپالنې په مینه کې دومره ډوب و چې ان د خپل زوی نوم یې (واستوک) ایښی و او د شوروي اتحاد دوستي یې تلپاتې او خلل نه منونکې بلله.

سره له دې چې ده د جدي د ۶نېټې پېښه د انقلاب نوی بشپړتیا یي پړاو باله، خو د دې پړاو په بري کې یې د شوروي له رول څخه په خپله پرده اوچته کړه. دی وایي: ((هر گاه کمکهای بی شایبه و برادرانه اتحاد شوروي سوسیالستی نمیبود، انقلاب پیروزمند ثور وارد مرحلهٔ نوین خود

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمیگشت و امروز نه تنها در افغانستان، بلکه در منطقه یک فاجعهء عظیم تاریخ رُخ میداد)). (کابل کالنی، **۱۵**مخ، **۵۸**-**۵۹** کال گڼه).

نو موږي د ګران هېواد د ویاړونو، پرتمونو او رزمونو د ماضي پاڼې نه وې لوستې او د هېواد ژوند او بقا یې په ((ستر شوروي اتحاد)) پورې تړله. په سلګونو ځله به یې په رسمي او خصوصي غونډو کې دا خبرې تکرارولې: ((که د شوروي اتحاد د محدودو قواوو شته والی نه وای نن به زموږ هېواد د امپریالیزم خولې ته لوېدلی وای)). (کابل کالنی **۵۸**-**۵۹**کال ګڼه، **۱۱۷**مخ)

((در حالی که استقلال ملی کشور ما را خطر جدی ناشی از تجاوزات امپریالستی تهدید میکرد یکبار دیگر دوست بزرگ و ازموده مردم افغانستان، اتحاد شوروی درکنار ما قرار گرفت)). (کالنی، **۱۸۹**مخ)

ده د خپل هېواد عظمت، غیرت او همت ته نه کتل، یوازې جغرافیایي حدود، د نفوسو د شمېر ځرنګوالی او ځینو مادي وسایطو یې د ذهن سترګې ورپټې کړې وې، ځکه یې نو پخپلو خبرو کې خپل هېواد ډېر کوچنی او خپل دوست هېواد(!) یې ډېر لوی معرفي کاوه. ((کمک بلاعوض خلقهای شوروی به مردم افغانستان نمونهء برجسته است در مناسبات بین المللی که از روابط حسنه یک کشور بزرگ و کبیر با یک دولت کوچک...)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده زيات زيار ايسته چې د ژوند په ټولو چارو کې د شوروي اتحاد له تجربو او کړنو نه ګټه پورته کړي، که د افغاني ټولنې له ژوند چارو سره سمون خوري او که نه؟ دا نو بېله خبره ده، د ده هڅه دا وه چې د دوو بېلا بېلو ټولنو ژوند هماهنګ وښيي او په اصطلاح د شوروي اتحاد له تجربو څخه ګټه پورته کړي، نو ځکه به يې په زياتو غونډو کې د شوروي پر تجربو ټينګار کاوه. د ښځو يوې غونډې ته د خبرو په ترڅ کې ددې تجربو يادونه او د ځوانانو يوې غونډې ته ددې تجربو د يادونې ترڅنګ د شوروي ځوانانو د کمسمول له سازمان څخه مننه څرګندوي: ((بشريت مترقی تجارب ارزشمند در ارتباط با جنبش زنان اندوخته است، در زمينه بيش از همه تجربه تاريخی کشورهای سوسيالستی و در درجه اول اتحاد شوروی ارزش والا و بزرگی دارد)).

((اجازه راکړئ چې د هېواد د ځوانانو د دغې سترې غونډې او پيوستون په کار کې د زړه له کومې د ښو او لويو بريااليتوبونو هيله وکړم او يو ځل بيا د سوسيالستي هېوادونو او د نړۍ د نورو هېوادونو د ځوانانو د بين المللي سازمانونو په سر کې د شوروي اتحاد د لينني کمسمول سازمان مخکښو استازيو ته خپلې مننې څرګندې کړم)). (کالنۍ، ۲۱۲مخ). ده به تل د خپلو خبرو په ترڅ کې پر څو خبرو باندې ډېر ټينګار کاوه: ((د افغان شوروي دوستي)) او ((د انقلاب نوی پړاو)). ده په دې يادونو کې د افراط تر وروستۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بریـده ځـان رسـولای و. ((اگـر مرحلـهء نـوین انقـلاب صـورت نمیگرفت، اکنـون افغانسـتان در نقشـهء سیاسی جهـان وجـود نمیداشت)). (کالنۍ، ۲۸۳مخ) ((دور نمـای دوسـتی افغـان و شوروي خلل ناپذیر وخدشهء ناپذیر است و از یک پیـروزی بـه پیروزی دیگر مـوج بـه مـوج بـه طرف تکامـل و اسـتحکام خـود پیش میرود)). (کالنۍ، ۳۱۲مخ)

دی د جدي تر ۲ نېټې وروسته شوروي ته د خپـل سفر اهمیت داسې څرګندوي: ((د ثـور انقـلاب د نـوي پـړاو تـر بریـالیتوب وروسته په بین المللي لحاظ زمـوږ لپـاره سـتره سیاسـي پېښـه هماغه شوروي اتحاد ته زموږ د ګوندي او دولتي لوړې رهبرۍ د هئیت سفر او په مسکو کې د افغانستان او شـوروي اتحـاد د خبـرو بریـالي سـرته رسـول وو، د دغـو خبـر اهمیـت د اوسـنۍ شېبې د خبرو له چوکاټ څخه ډېر لـوړ دی او ځینو برخو کې د دوه اړخیـزو اړیکـو لـه چوکـاټ څخـه هـم لـوړ ځـي)). (کـالنۍ، ۲۷۸مخ).

که په پورته عبارت کې د ((چوکـاټ)) کلمې تـه ځیـر شـو، نـو ډېرې سپورې مانـاوې ځنې راځي، پـه عـادي ورځنـۍ محـاوره کې هم له (چوکاټـه وتـل) پـه منفـي مانـا کـارول کېـږي، خـو ده د کلمو پرځای کارونې ته هم پام نه دی اړولای، هغه ((دوسـتي)) چې له چوکاټه ووځي، نو طبیعي ده چې نور څه ترې راولاړېږي.

بله خبره چې ده د هغو په باب بېلابېل متضـاد نظرونـه څرګنـد کړي، هغه د شورویانو د راتګ مساله وه، سره لـه دې چې مـوږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته یادونه وکړه. ده ویلي: ((هرگاه کمکهای بی شایبه و برادرانه اتحاد جماهیر شوروی سوسیالستی نمیبود انقلاب پیروزمند ثور وارد مرحلهٔ نوین خود نمیگشت)). (کالنۍ، ۱۵مخ). خو بیا به یې هم کله کله دا د افغانستان- شوروي د ۱۹۷۸ کال د دسمبر د ۵ او د ۱۳۵۷ کال د قوس د ۱۴ نېټې د تړون پر اساس چې د ده په قول د دواړو هېوادونو د حکومتونو ترمنځ شوی و، راغلي، کله به یې ویل چې د ملگرو ملتونو د منشور د (۵۱) مادې پر اساس راغلي، خو کله چې به د هېواد په دننه کې انتقادونه او فشارونه پرې تر حده زیات شول، نو بیا به یې ویل چې دا خو ((امین راوستي))، دا خبرې به ده هغه وخت کولې، چې نورنو د روسانو او پر خپل بري ورته شک پیدا شوی و. د خپل قدرت پر لومړي کال خو یې ځان د شوروي اتحاد یو وجود باله دا ویاړ (!) یې چاته نه ورکاوه او همدا به یې ویل: ((در این دوستی و در این روابط میتوانیم بگویم که هیچ قدرت درجهان اعم از ارتجاع سیاه، امپریالیزم جهانی، شوونیزم چین و دیگر نیروهای طاغوتی هرگز نمیتوانند کوچکترین خدشه وارد سازند)). (کالنۍ، ۴۳۳مخ) ((زنده باد دوستی خلل ناپذیر جمهوری دموکراتیک افغانستان و اتحاد شوروی دوست و برادر جاودان و همیشه گی ما !)). (کالنۍ ۴۵۲مخ)

د اسوشیتد پرس خبریال له ده څخه پوښتنه وکړ: ((قسمی که جلالتمآب شما فرمودید و قبلاً گفتید که امین ایجنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

امپریـالیزم امریکـا بـود پـس او چـرا قشـون شـوروی را در افغانستان دعوت کرد ؟)).

جواب: ((حفیظ الله امین ایجنت امپریالیزم امریکا از اتحاد شوروی طلب کمک قطعات محدود نکرده بود ، بلکه این کمک به اراده و تصویب نزدیک به اتفاق ارای شورای انقلابی جمهوری دموکراتیک افغانستان صورت گرفته است)). (کالنی ۳۲۵مخ)

دلته که له انقلابي شوری څخه مقصد د نورمحمد تره کی ((انقلابی شوری)) وي، نو د هغه پر ژوند خو روسان رانغلل، نو د هغه تر مرګه وروسته روسانو د هغه تړون عملي کاوه؟ او که د امین د وخت انقلابی شوری څخه يې مقصد وي، نو هغه خو دی خپله ردوي چې امین نه دي راغوښتي. بله عجیبه خبره خو داده چې راغوښتي هغو دي(!) خو قدرت ته يې دی ورساوه !؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل: رنځونه، مرګونه او کړاوونه

دا لیکنه له پېښوره د خپرېدونکې وفا جریدې د پنځم کال په ۷-۸ ګڼه کې چې د ۱۳۷۴ل کال د کب ۱۰ نېټې سره سمون خوري، د(نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده. دا لیکنه په کابل کې د همغه مهال د حالاتو تصویر کاږي.

په کابل کې د ژوند د سختوالي، تنګوالي او نورو کړاوونو په وجه خلک له ډېرو ستونزو سره مخ دي. دې ستونزو خلک ډول ډول کارو ته مجبور کړي دي، د چا کوکې پورته شوې، د چا فریادونه، چا چور وکړ، څوک چور شول، څوک مړه شول او چا د مړو په شتمنیو د ژوند د هوساینې چارې برابرې کړې. ژوند د افراط او تفریط له څپو سره یوځای شو، اوس نو په ښار کې هره ورځ یوه نه څو داسې رنګینې متضادې، خندوونکې او ژړوونکې پېښې پېښېږي، چې د انسان عواطف دردوي او خوځوي.

څو موده دمخه د کابل د موسی کلا یوه مسجد ته یو څوک د شپې ورننوتی و، د مسجد غالۍ او نور فرشونه یې وړي وو. سهار چې لمونځ کوونکي مسجد ته دننه شول، ګوري چې مسجد کې فرشونه نه شته، کله چې لږ رڼایي شوه او د مسجد

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروازې ته يې پام شو، نو په يوه کاغذ کې په روښانه ډول ليکل شوي وو:

((زه ډېر مجبور وم، نو ځکه مې د مسجد سامان او فرشونه يوړل، هر کله چې زما مجبوريت رفع شو، نو مسجد ته به دا شيان بيا واخلم او رابه يې وړم. په احترام)).

د روان کال د مرغومي پر مياشت په کابل کې قحطي او قيمتي د يو شمېر کورنيو د ژوند د ورځينيو چارو د خړوبولو تنابونه دومره سست کړي وو، چې نور نو د ټينګولو نه وو، ان دا چې ځينې کورنۍ د خپلو ماشومانو په ساتنه پکو شوې دي.
د خيرخانې مېنې يوه جامع مسجد ته يو سړي خپل دوه تنه ماشومان راوستل او په مسجد کې پر ناستو لمونځ کوونکو يې غږ وکړ: ((هر څوک چې دا ماشومان ساتلای شي، د ټول عمر لپاره دې ځان سره بوځي)). دې ته ورته پېښې د کابل په نورو جوماتونو کې هم شوې دي.

په همدې ساړه ژمي کې نه يوازې په مسجدونو، بلکې په نورو عامه ټولنو او بازارونو کې هم د ماشومانو د سپارلو خبرې شوې دي. د روان کال د دلوې مياشتې په لومړيو ورځو کې، د کابل د پښتني تجارتي بانک مخې ته، يو سړي خپل ماشومان ترلاسه نيولي وو او په زوره زوره يې چيغې وهلې: ((او خلکو راشئ! دا ماشومان ځان سره بوځئ! زه نور د دې توان نه لرم، چې دوی ته ډوډۍ ورکړم، په تن يې پټ او په نس يې ماړه کړم، دا مري، زه د دوی قتل په خپله غاړه نه شم

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستی، څوک چې ددې توان لري، دا دې بوځي ! که نه نو دا خو مري، بیا به نو قتل د دوی پر غاړه وي، ما خو خپله غاړه خلاصه کړه، نوره مو خپله خوښه)).

د قحطۍ او قیمتۍ مرګ او درد تر څنګه یخنۍ هم پر ښار خپله خوله لګولې ده. د سون مواد په ډېره لوړه بیه خرڅېږي. په همدې وجه خلک مجبور دي، د سون له هغو موادو څخه هم ګټه پورته کړي، چې له ځارویو څخه لاسته راځي، د کابل ښار یو تن تحصیل کړی ښاري، ددې موادو د لاسته راوړلو داستان داسې بیان کړ: ((څو موده د مخه په دې لټه کې وم، چې د سون نسبتاً ارزانه مواد لاسته راوړم، چا راته پته راکړه، چې د ښار په څنډو کې له شپنو سره د ګډیو، مېښو او وریو پچې پیدا کېږي، تیارې یې په بوجیو کې اچولې او د بوجیو په توګه یې خرڅوي، سره له دې چې د سون دا مواد هم ارزانه نه وو او د چا خبره د کشمشو په بیه خرڅېدل، خو مجبوریت و، وامې خیستل، ټولې څلور بوجۍ شوې، ښار ته راروانې یوې لارۍ موټر کې مې دا بوجۍ واچولې او زه پرې له پاسه کېناستم، څو دقیقې لانه وې تېرې شوې، چې موټر ودرېد او یو ټوپکوال رادمخه شو، سر له واره یې پوښتنه وکړه، دا څه شی دي؟ او د چا دي؟ ما نو په ډېر جرئت وویل: دا خو د وریو پچې دي، کور ته یې وړم سېزو یې. نو ماته رابرګ شو، هله راشه ددې محصول راکړه، ما ویل پچې ! دې پچې د پچو مې محصول لیدلی نه دی، سړی ډېر په قهر شو او راته یې وویل: ډېرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې مه کوه ژر شه هله د بوجۍ په سر زر افغانۍ راکړه، ما چې فریاد کاوه سړی راته نور هم بدو رګی کېده، نو په پای کې مجبور شوم څلور زره افغانۍ مې ورکړې او کور ته راغلم.))

په کابل ښار کې د نورو بدمرغیو ترڅنګ غلا، اختناق، وژنې او نورې ناروا چارې هم خپل شتون وخت پر وخت ثابتوي، څو موده دمخه یو وسله وال ګروپ د خیرخانې مېنې یو کور ته داخل شو، دوی غوښتل چې پر رڼا ورځ د دې کور یوه پېغله وتښتوي، سره له دې چې په دې کور کې پر دې وخت د کور مشر او کوم بل نارینه نه و، یو میل وسله، همدا پېغله او تقریباً یو دولس کلن کوچنی موجود وو، کوچنی او پېغله چې د وسله والو کسانو په نیت پوه شول، نو کوچني وسلې ته لاس کړ، د دې وسله والو کسانو قوماندان یې مړ او څو نور یې ټپیان کړل او پاتې نور وتښتېدل. دا ډول پېښې نه یوازې په کابل کې دي، بلکې د هېواد په ګوټ ګوټ کې دې ته ورته پېښې هم ترسره شوي او تر سره کېږي.

د کابل ترڅنګ په ولایاتو کې هم د غلاوو، تالاوو او بدمرغیو بازار تود دی، د مثال په ډول:

د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ د (سید کلا) نومي کلي کې د شپې د سپکې وسلې پرله پسې ډزې وشوې او بیا وروسته پته ولګېده چې: ((په نوموړي کلي کې یوه کور ته چې یو غړی یې ایران ته د مزدورۍ لپاره تللی و، څه پیسې رالېږلې وې، وایي چې غله له دې رازه خبر وو، نو د شپې درې تنه له

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسلو سره دي کور ته ور واوښتل، د کور مېرمن پرې ويښه شوه، غله د پيسو غوښتنه کوله، دې غيرتي مور هغه له اوږدو وښتانو ونيوه، وسله يې ترې واخيسته او راچپه يې کړ، غله سمدلاسه خپل بل ملګري ته چغه کړه ! هله وله يې چې مړ يې کړم او نه مې خوشې کوي، هغه چې کله ډز وکړ، نو خپل ملګرى يې په پښه وويشت، غله چغه کړه: زه دې وويشتم ښځه پاتې ده، ښځې لکه زمرۍ غوندې غل کلک له وښتو نيولى و او کشاوه يې، دې بل غله بيا ماشې ته ګوته وروړه، ماشينګنه يې ضربه کړه او د ښځې له زړه او ګوګله ګولۍ ووتې. ښځې خپل روح خداى(ج) ته وسپاره او په ابدي خوب ويده شوه. غلو د شهيدې له منګولو څخه د غله وښته خلاص کړل او خپل ټپي يې پر شا واچوه، پکول، څپلۍ او کلاشينکوف ورڅخه پاتې شول او خپله وتښتېدل، غلو لا خپل ملګرى تر يوه ځايه نه و رسولى چې ساه يې وختـه، کله چې د لغمان چارواکي خبر شول، نو د غلو اقارب يې ونيول، د غله مړى ډېر ځنډ په لغمان ښار کې د عامو خلکو مخې ته پروت و او ټولو پرې لعنت وايه، د يوه کلي خلک هم حاضر نه شول چې په خپله هديره کې د هغه مړى پرېږدي. داسې اوازې هم وې چې د غله مړى بيا په پټه په يوه باغچه کې ښخ کړاى شوى و، خو کله چې خلک خبر شوي وو، د شپې څوک ور اوښتي و او قبر يې ورته لوښ کړى و. د لغمان چارواکو هڅه کوله چې دده نور ملګري ونيسي او په عام محضر کې يې په سزا ورسوي، ځينې ګونګوسې وې، چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې چې غله يې نيولي دي، نن او سبا به ورته سزا ورکړ شي، چا وې چې تښتېدلي دي، خو تراوسه پرېکونې خبره نه ده شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل بیا په وینو ولمبل

> دا لیکنه هم له پښتنو ښځه خپرېدونکې وفا جریدې د پنځم کال په ۲۵-۲۲ گڼه کې چې د ۱۳۷۵ل کال د چنگاښ له ۲۵ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په مستعار نامه خپره کړې ده.

نن یو ځل بیا سېزل شوي او لمبه شوي کابل د خپلو بچیانو (سلو) جنازو ته اوږه ورکړه. دا لومړی ځل نه دی چې له دې ښار نه دومره جنازې پورته کېږي، دا څلورم کال دی چې هره ورځ د دې ښار د سیاسي سوداگرو ترمنځ د سرونو سودا کېږي، هره ورځ پر دې ښار د مرگونو سېلۍ گرځي او هره ورځ د غمونو یوه نوې ټکه راغورځېږي.

د کابل ښاریان هغه قربانیان دي، چې هم په جوړه کې زیان مومي او هم په جگړه کې. یو لیکوال د یوه ښاروي (پسه) له خولې لیکلي وو: ((زه نن ډېر خفه یم))، چا ورته وویل چې ولې؟ او په څه دومره پرېشانه یې؟. پسه په ځواب کې ورته وویل: ((خبر به یې چې نن زمونږ د کلي د دوو لویو خانانو د پخلاینې ورځ ده. دا هغه خانان دي چې کلونه کلونه یو د بل وینو ته تږي ناست وو او یو د بل ډېر کسان یې وژلي دي. مونږ ته پکې هم ډېر زیات زیان رارسېدلی و. خو نن نه پوهېږم د کوم مجبوریت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې سره پخلا شول او يو بل ته يې د دوستۍ لاس ونه ورکړل، نو ته ولې د دوی پر دې دوستۍ خفه يې؟ پسه پر خپلو شونډو يوه مړاوې او مرګونۍ خندا تېره کړه، څنګه به خفه نه يم؛ ددې خانانو پخلاينه نن د ډېرو شاندارو مراسمو په ترڅ کې ترسره کېږي، هلته به يو خان بل ته د دوستۍ لاس ورکوي او يو بل به غېږ کې نيسي، کله چې دوی سره لاسونه ورکړل، نو دغه مهال ما د دوی په پښو کې حلالوي چې وينه تويه شي او نوره دښمني پای ته ورسېږي.))

کابل ښاريان چې د څه کم دوو لسيزو او په تېره بيا د تېرو څلورو کلونو د رنځورونکي ژوند درانه پېټي پر ملا کړوپ کړي دي. دا پېښه په بېوسه نظر څارله، څو ورځې دمخه د خلکو په ذهنونو کې د کومې غميزې څرکونه لګېدل، زه هم ددې پېښې يو ليدونکی او شاهد يم. د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي په يوه ټولګي کې پر تدريس بوخت وم، د درسي ساعت تر پای وروسته محصلينو وويل: چې مور سبا نه راځو! ما وې ولې؟: موږ ته کورنۍ اجازه نه راکوي ځکه چې د توغنديو د لګېدو احتمال حتمی دی. کله چې د چهارشنبې ورځ پوهنتون ته لاړم، نو پوهنتون له محصلينو تش و، ډېر لږ شمېر محصلين راغلي وو. زه له پوهنتونه ښار ته د عامه کتابتون پر لور رهي شوم. سره له دې چې د توغنديو د لګېدو امکان راته حتمي برېښېده، خو د يو ضروري راسپارل شوي څېړنيز کار لپاره مې هلته تګ ضرور وګاڼه. د سهار ۹ بجې وې، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اطلاعاتو او کلتور وزارت ته ورڅېرمه د بیهقي کتاب پلورلو غرفې ته چې ورسېدم، نو د دریو توغندیو لومړنی اواز مې ترغوږ شو، لږ تم شوم، بیا یې په نسبتاً لرې سیمو کې د لګېدو غږ راغی، بېرته راوګرځېدم، کله چې د پوهنتون تمځي ته راورسېدم، نو د نورو توغندیو د (ډم، ډم، ډم) غږ راغی، خلکو اخوا دېخوا لکه د مرغیو د بچیانو په څېر منډې وهلې، داسې لکه پر چنچڼو او یا هم د سیسیو پر بچیو چې باښه پرېوزي، ټول غلي غلي په دکانو او اخوا دېخوا ځایونو کې ننوتل. هر څوک (انسان) چې د کابل د خلکو دا حال ووینې، نو له سترګو څه چې له ذهن او زړه نه به یې هم ورته وینې او اوښکې وڅاڅې.

یو سرویس موټر په ډېرې وارخطایۍ په همدې تمځي کې ودرېده، په موټر کې پورته شوم او د پوهنتون پر لور رهي شوم، په لاره کې د توپونو د نورو پرله پسې ډزو غږونه راتلل او د اجل نیولو تر روحه یې ځان رساوه. کله چې پوهنتون ته ورسېدم، نو نیم ساعت وروسته یو چا دا خبر راوړ، چې د پوهنتون په تمځي (پل باغ عمومي) کې د دوو ټکسي موټرو ترمنځ توغندی ولګېده او دواړه له سورلۍ ډکو ټکسیانو اور واخیست او ټول پکې ایره شول. یوه بجه شوه، له پوهنتون څخه د عملیې په موټر کې د کور (کارګرې قصبې) پر لور رهي شوم. کله چې موټر د خیرخانې مېنې پنځه سوه کورنۍ څلور لارې ته ورسېده، نو یو زیات شمېر نتلي، سپېره او رنګ الوتلي خلک موټر ته راوختل، یو سپین ږیری سمدلاسه په توبو او سپکو پیل وکړ، چا لا پوښتنه هم نه وه کړې، چې ده د ښار د مرګ ژوبلې داستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیل کړ، سره له دې چې عمر یې خوړلی و، خو همدا یې ویل (من امروز تولد شدم امروز تولد شدم) زما ترشا څوکۍ کې یو بل رنګ الوتي ځوان هم دا فریاد کاوه، هغه د سرحدونو چارو وزارت کارکوونکی و، په بنده بنده ژبه یې وویل: په خپلو سترګو مې ولید چې زموږ د وزارت د یو مدیر سر د هغه له تنې غوځ شو، هغه په مینوبوس موټر کې ناست و، چې د توغندي یوه ګرمه او سره پارچه یې پر ستوني ولګېده او سر یې ورته له تنې څخه جلا کړ. په موټر کې خلکو دې ناستو حاکمانو ته دومره بد ورد ویل چې په لیکلې بڼه یې قلم او کاغذ له دود سره سم نه شي زغملای.

کله چې له موټر نه کښته شوم، نو د وزیراکبرخان له روغتون څخه یو تن راغی، وویل چې: نن یې دې روغتون ته زښت ډېر ټپیان او مړي راوړل، د چا لاس نه و، د چا پښه، څوک پر یو ځای لګېدلی، څوک پر بل ځای، د یوه پښه لاندې زنګېدله او په چیغو چیغو یې ژړل. ډاکټرانو یوه خوا او بله خوا منډې وهلې، ټپیان ډېر زیات وو، یو ډاکټر چې د دې ماشوم او نورو زیاتو ټپیانو حال ولید، نو پخپله پرې ضعف راغی او له نورو ناروغانو سره یې ده ته هم سیروم چالان کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قدرت د انتقال مساله

دا لیکنه هم د وفا جریدې د پنځم کال په ۲۷-۲۸ گڼه کې چې د ۱۳۷۵ل کال د زمري ۹ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په بدل نامه خپره شوې ده.

څلور کاله کېږي چې په کابل کې د قدرت(!) د انتقال پر سر ټول هېواد لـه ستونزمن، دردمن او رنځوونکي حالت سره مخامخ شوی دی. جنگونه وشول، مرگونه وشول، جرگې وشوې، مرکې وشوې، دسیسې او معاملې وشوې، لـه جلال اباده تر اسلام اباده، له کابله تر پېښوره، او ان تر لوړې کعبې شریفې پورې عهدونه وشول، قسمونه وخوړل شول، سوگندونه یاد شول، پر قرآن لاسونه کېښودل شول، دا وشول او هغه وشول او... خو دا ټول یو په بل پسې په اوبو لاهو شول، د ملت هیلو، غوښتنو، اتلولیو او د ولس ټول پاتې مادي او معنوي شته د ایرو او خاورو پر څلو بدل کړای شول.

له ظاهري پلوه دا ټول زیانونه د قدرت پر سر پر پاتې کېدو، د کابل د چارواکو ټینگار او د دوی د راپرځوني لپاره د دوی د مخالفینو د هڅو په پایله کې رامنځته شوي دي. په اساسي مانا خو په افغانستان کې حکومتي ځوک د ۱۳۷۱ لمریز کال د ثور پر میاشت د یوې دسیسې په نتیجه کې چې خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چارواکي يې هم ددې توطيې غړي وو، وپاشل شو او برخه برخه د جهادي تنظيمونو لاسته ورغی. د اوسنيو چاروا کو برخه هم په دې وېش کې د ياد وړ وه او د دوی برخه په دې هم درنه شوه چې د دولت(!) نوم ورته ورکړ شو. دغه راز روسي چاپ افغاني بانکنوټونه چې نور (تنظيمي حکومتونه) ترې بې برخې وو، روسانو دا (**نعمت**)(!) پر دوی ولوراوه.

چاروا کي په دې نظر وو، چې له قانوني او نا قانوني لارې به د خپلو لاس لرلو وسلو او بې پشتوانې نوټونو په زور خپل مخالفين ژر له منځه يوسي، بيا نو که هر ډول اداره وي، د دوی مخالفين به نه وي او ((ولس به له يوه انجام شوي عمل سره مخ وي)) خو داسې ونه شول، د مخالفينو د مخالفت په نتيجه کې که پخواني مخالفين کمزوري او له دوی سره يې يوځای سياسي حيثيت ختم شو، نو نوي او تازه دم مخالفين پيدا شول او ان تر دې پورې چې د چرې ځوکه يې د چاروا کو تر غاړې ورنږدې شوه، همدې فشارونو چاروا کي په اصطلاح استعفی کولو ته جبراً متمايل کړل، دغه او هغه نېټه، دغه ورځ او هغه ورځ به يې د خپلې استعفی نېټې وټاکلې، خو هغه ورځ چې به رانږدې شوه، بيا به يې پرې وفا ونه کړه. په حقيقت کې خو خبره دا ده چې چاروا کي نه استعفی کوي او نه دې ته حاضر دي او نه هم د استعفی کولو پوره وس لري، اوس راځو دې ته چې ايا چاروا کي به دا خوندونه او دا خزانې بل چاته پرېږدي؟؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ویـل دورانـت امریکـایـي پـه قـول: ((اپلاتـون بـه ویـل چـې د وروسـتـه پـاتې ټولنـو د اداري لپـاره اشـرافي او دکتـاتوري حکومتونه په کار دي)) لـه اشرافي اشخاصو څخـه د اپلاتـون مقصد دا و، چې د دوی زیاتې غریزې مخکې تر مخکې مرفوع شـوې وي او دکتـاتوري یـې د یـوې وسیلې پـه توګـه د دې ډول ټولنـو لپـاره ځکـه غـوره ګڼلـه، چـې وروسـتـه پـاتې ټـولنې لـه دکتاتورۍ پرته نه شي کنټرولېدی او زیاتـه دموکراسي کېدی شي هغو ته په انارشي بدله شي.

کله چې موږ د ځینو چارواکو فردي شخصیت ته ګورو، نو پـه هغه کې د یـو سیاسي شخصـیت ډېرې نیمګړتیـاوې ترسـترګو کېږي: یو دا چې دی لـه فکري او روحي پلـوه دې حد تـه نـه دی رسېدلای، چې څوکۍ دې تر خپـل شخصیت ټیټـه وګڼي. اوس هم پر خپل شخصیت هر ډول داغونو ایښودلو تـه تیار دی، خـو مقصد چې دی پر دې کرسۍ پاتې شي، ځکـه چې دا چـارواکي د ټـولنې لـه یـو ډېـر ټیـټ قشـر څخـه دي. نـو هغـه څـوک چـې د اقتصادي محرومیت دغسې ټکلې غریزه ولري ایـا دا خزانـې چې اوس دی پرې ناست دی، ملت ته پرېږدي؟ د کابـل ښـار خـو لا څه چې یوازې دوه سپین تعمیرونـه او دا ډول د پیسـو خزانـې ورسره وې. هېڅکلـه بـه یـې چاتـه پـرې نـږدي، نـوم بـدوالی او د شخصیت کوم سپکاوی چې د هغو د کړنو پـه نتیجه کې هغـوی ته په برخه شوی، هغه باندې خو اوس د چا خبره سر هم نه ګـروي ((اوبه چې په سر واوښتې څه یـوه نیزه څه لس...)) لـه دې پرتـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم شیز چې د چارواکو په فکر او شخصیت کې په عملي، ذهني او ضمني ډول لیدل کېږي او زموږ د ولس د ګټو خلاف او د کرکې وړ دی، هغه د هېواد د اکثریت قوم پر وړاندې د کینې او تعصب درلودل دي.

کوم کسان چې د ځینو چارواکو پر شاوخوا راټول دي، هغوی ټول خپله ګټه او ژوند په همدې جګړه کې ویني، ځکه چې اوس نه کوم قانون شته، نه کوم پارلمان، نه کومه پوښتنه او نه کومه ارزونه (ارزیابي). یو چارواکي په (د افغانستان بانک) کې یو ځانګړی حساب (۹۰۰۰) باب پرانیستی او دا د ده داسې باب دی، چې د پیسو د لګښت وجه یې څرګنده نه ده. داسې میاشت هم راغلې، چې یوازې له دې باب څخه یې له لس زره ملیونو نه نیولې تر پنځه لس زره ملیونه افغانیو پورې پیسې بېلابېلو اشخاصو ته ورکړې دي، نور حسابونه د پیسو خو لا څه کوې، هلته بل چارواکي ځانته بله پاچاهي جوړه کړې ده. د پیسو اصلي ټولواک هغه دی. پیسې له مسکو نه د باګرام هوايي ډګر ته راځي، څه چې یې زړه وي هغه هلته ستنوي او څه چې په کابل کې پکارېږي، هغه هلته لېږي. له دې پرته ځینې نور هم د پیسو د وېش صلاحیت لري. نو اوس که ځیر شو په هېڅ یو ملک کې هېڅوک د پیسو د داسې وېش صلاحیت نه لري، نو ایا چارواکي له دې خزانو څخه څنګه پورته شي؟

هسې د خبرو او مذاکرو له لارې د خبرو سیاسي حل یو انساني اصل دی او اکثره اشخاص هم ظاهراً په اخبارونو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکو او خبرو کې د تفاهم او خبرو اترو له لارې د قضيې حل غواړي، ان چارواکي هم د سولې له لارې د خبرو فيصله کولو ويناوې کوي، خو په زړه کې خبره بله ده.

ځينې چارواکي او هم نور اشخاص په خپلو زړونو کې ښه پوهېږي، چې دا اشخاص هېڅکله له خپل دې او سني حالت نه لاس نه اخلي، خو بيا هم په متحد المال ډول او د سياسي نزاکتونو(!) لپاره جګړه مار هم د سولې خبرې کوي او سوله دوست هم. که واقعيت او حقيقت ته پام وکړو، له سياسي نزاکتونو څخه سياسي واقعيتونو ته مخ راواړوو، نو وبه وايو چې له دغو لارو چارواکي سقوط نه شي کولای ؟ له هرې ممکنې لارې د بې پشتوانې روسي چاپ افغاني بانکنوټونو بندول او يا له هغو څخه د ځينو چارواکو د لاسونو لنډول د دې ادارې د سقوط عوامل کېدلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يرغمل شوی ولس

> دا ليکنه د وفا جريدې د پنځم کال په ۳۵-۳۶ گڼه کې چې د ۱۳۷۵ال کال د تلې له ۹ نېټې سره سمون خوري، د (نيازي) په مستعار نامه خپره شوی ده.

څه کم پنځه کاله کېږي، چې د کابل پر ښار باندې د بېلابېلو جگړه مارو ډلو او تنظيمونو بېلابېله او پرله پسې تنظيم واکي تېره شوې او تېرېږي. په دې موده کې په ښار کې تقريباً ټوله ملي شتمني او د ښار د خلکو اکثره شخصي شتمني د جگړه مارو ډلو له خوا چور شوې او يا له منځه وړل شوې ده.

په کابل ښار کې اکثره جگړې ((د کابل د دفاع))(!) په نامه ترسره شوي. هرې ډلې باندې به چې د بلې ډلې له خوا توغندي وويشتل شول، نو هغوی به دا بله غاړه ملامته کړه، چې پر کابل يې توغندي ويشتلي. که څه هم د دوی د ((دښار د دفاع))(!) توغندي هم پر همدې کابل لگېدلي، خو دې غاړې به د ښار بله غاړه او سيمه چې دمقابل لوري په لاس کې وه، د کابل څه چې ببخي د افغانستان برخه نه گڼله. د ساري په توگه د ۱۳۷۱ کال د ثور مياشتې پر ۴ يا ۵ ورځ د کابل له واکوالو څخه دوه تنه يو بل ته د مخابروي خبرو اترو په ترڅ کې اخطار ورکوي چې کابل ښار ته خپلې لښکرې راونه لېږي که نه دی به د کابل له ښار او خلکو څخه ((دفاع))(!) وکړي. همدارنگه يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل حزب د خپل ځان دفاع، د کابل د غرب د خلکو دفاع ګڼله او همدارنګه نورو بېلابېلو تنظيمونو ترخپل لاس لاندې سيمې د خلکو د سر ومال د ساتنې او دفاع په نامه تر خپل واک لاندې ساتلې، خو حقيقت دادی چې ددې ډلو د موجوديت او ((دفاع))(!) په وجه د کابل هره برخه ويجاړه او هر ډول شتمنۍ چور او وسېزل شوې. د خلکو سر ومال، عفت او عزت ته درانه زيانونه واوښتل. عجيبه خبره خو دا وه چې د خلکو کورونو د دفاع په نامه د هغو کورونه چور، د سر او مال د ساتنې په نامه د هغو سرونه غوڅ او مالونه چور او عفت يې لوټ شو، خو د دفاع(!) هېڅ ډول پته ونه لګېده، خو که فرض کړو دا ((دفاع))(!) هېڅ نه وای، نو د کابل خلکو ته به څه زيان اوښتی وای؟ څرګنده خبره ده چې نه به څلوېښت زره ښاريان مړه شوي وای، نه به يو مليون وګړي مهاجر شوي وای، نه به تقريباً اتيا زره کورونه او دوه زره لويې او وړې فابريکې او دستګاوې له منځه وړل شوې وای. عجيبه خبره خو دا وه چې د کابل ښاريانو څخه دا حق هم اخيستل شوی و، چې دوی په ډاګه ويلي وای چې ستاسو له ((دفاع)) نه مننه، خو موږ پرېږدئ چې په همدې بېدفاعۍ کې ژوند وکړو. کله کله خو داسې هم پېښ شوي، يوازې هغه سيمې چې د چارواکو تر ولکې لاندې وې، د کابل د ښار په نامه يادېدلې. مثلاً که د تنظيمونو له خوا به د ښار پر منځنۍ او يا شمالي برخه توغندي وورول شول، نو د کابل له راډيو څخه نيولې بيا تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو بهرنیو راډیوګانو پورې تړلو به پر کابل د توغندیو خبر خپور کړ، خو کله چې به د کابل چاروا کو د کابل پر دریمې کارتې، جمال مېنې، سید نورمحمد شاه مېنې، رحمان مېنې، شاه شهید او ان پر زرو مکروریانو توغندي او د الوتکو بمونه وورول، نو بیا به په هغه تېر څرنګوالي سره دا خبر نه خپرېده. د کابل هغه برخه چې د چاروا کو تر لاس لاندې وه، د هغو ویاند به ویلې چې: ((د کابل دفاع))(!) زموږ حق دی. هغوی کابل همغه سیمه ګڼله چې د دوی تر واک لاندې وه. دوی د کابل د جنوب، جنوب ختیز او جنوب لویدیز ورانول د کابل دفاع ګڼله.

چارواکو یو ځل بیا د کابل ښار او د هغه ولس، د خپلې ساتنې او ځان پټونې وسیله وګرځوله. دوی د ښار د ګڼ مېشتو سیمو په منځ کې درندې او وژونکې وسلې ایښې او هره شېبه د مخالفینو پر مورچلو ګولۍ وروي. کله چې هغوی هم د دوی په شان عمل ترسره کړي، نو دوی یو ځل بیا چیغې پورته کړي چې دا دی ښار یې وویشته او ولس یې تباه کړ، خو خپله یې چې د کابل ولس د یرغمل په څېر د خپلو توپونو او ټانکونو مخ ته ودرولی او تر شا یې پر خپل رقیب ډزې کوي. هغه خپل حق ګڼي. اوس د کابل ښار شاوخوا پرتې سیمې په ځانګړې ډول هغه سیمې چې هغه د مخالفینو لاس کې دي، هغه د دوی په نظر د افغانستان خاوره نه ګڼل کېږي او نه هلته افغانان اوسېږي، د هغو سیمو ورانول او ویشتل دوی ته هېڅ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس یو ځل بیا د کابل ښار او د هغو د اوسېدونکو کورونه د مورچلونو حیثیت لري، چې له دې ځایه د دې ښار چاروا کي پر خپل دښمن ډزې کوي، خو هغوی پر دې ځای د ډزو کولو له کبله ګناهکار دي. د کابل ښاریانو ته یو ځل بیا دا سوال پیدا کېږي، چې د دې ((دفاع))(!) ازرښت به څه وي، چې زموږ د کورونو له بامونو مو مورچې جوړې کړي او موږ ټول دې د خپل توپ مخې ته د یرغملیانو په شان ودرولي یو او ځان دې زموږ ترشا پټ کړی دی؟ مهرباني وکړه یا وړاندې لاړ شه او یا شاته لاړ شه! موږ له دې ((دفاع))(!) څخه په نه دفاع خوښ یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غني، غني دی

دا ليکنه له کابله خپرېدونکې (هنداړې) جريدې د ۱۳۷۵ل کال د غويي پر ۱۲مه په خپله اتمه گڼه کې خپره کړې ده.

کله چې د پښتون ملت د سترې ژوند د تاريخ پاڼې را اړوو، نو وينو چې دې کړېدلې، دردېدلې، سوزېدلې، خو وياړمن ملت د څومره غميزو توپانونه زغملي او زغمي يې.

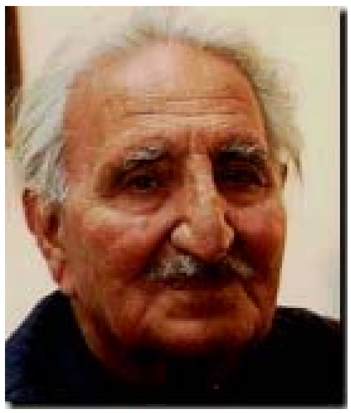

څومره چې د طبيعت ناخوالې او کړاوونه زيات شوي، همغومره لوی څښتن تعالی دې ملت ته د تورې او قلم داسې ډالۍ ببښلې، چې د هر يرغل او هر توپان پر وړاندې يې خپله شمله هسکه ساتلې ده.

که يو وخت د امير پولاد سوري زوی؛ امير کروړ جهان پهلوان په يوه تن له سلو جنگاورانو سره جنگېده او د غور پر غرونو به ((زه يم زمری پر دې نړۍ له ما اتل نسته- پر هند و سند و پر تخار و پر کابل نسته- بل پر زابل نسته- له ما اتل نسته)) پرتمينه سندره زمزمه کېده، غرج و باميان، تخار و

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرات د ده د تورې د ځلا، پوهې او لوريښې تر سيورې لاندې ژوند تېراوه او ان تر ((رومه)) پېژندوی و، نو بل وخت خو بيا سلطان شهاب الدين غوري او شېرشاه سوري د پښتنو د عظمت او پرتم بيرغ د نړۍ د ((سرو زرو مرغۍ)) او ((خم)) (هندوستان) په زړه کې ورپاوه.

که يو مهال (هوتک بابا) پښتانه زلمي د مغولو د يرغل پر وړاندې د خپل هېواد د پت ساتلو لپاره ننګ ته رابولي:

((پر سور غر بل راته نن اور دی- وګړيه جوړ راته پيغـــــــــــــــــــــــــــور دی
پر کلي کور باندې مغول راغی- هم پر غزني هم پر کابـــــــــــــــــل راغـــــــــــــــــی
آه د مرغـــې غښـــتليو راســئ – پـــر ننـــګ ولاړ د پښـــــــــــــــتونخوا ســـــــــــــــئ
توري تېرې غشـي تـر مـلا سئ – پـر کلـي کـور بانـدې مغـــــــــــــــــول راغـــــــــــــــــی))

نو بل وخت خو بيا (روښان پير) هم د پرديو پر وړاندې د خپلې پوهې، همت او غيرت رپی اوچت کړی دی.

که يو وخت (ايمل خان) او (دريا خان) له مغولو سره په تاترو کې ډغرې وهلې او خان علين مکان (لوی خان خوشال خان خټک) د لويې پښتونخوا په غرونو کې د خپلواکۍ د باز او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاهین وزرې خورولې او په همدې هیله له یوه ځولۍ ارمانونو او هیلو سره د داسې غره په لمن کې ځان له ابدیت سره یوځای کوي، چې د مغولو د سورو د اسونو ګرد، دده پر قبر پرېنوزي، نو بل وخت یو بل لوی پښتون (میرویس نیکه)(رح) د پښتنو د برم شمله اوچتوي، د ګورګیانو د وحشت برجونه نړوي، تر اصفهانه د پښتنو د واک عظمت خوروي او بیا پخپله (شاه حسین صفوي) خپل تاج له افغان فاتح (شاه محمود هوتک) سره غوره بولي.

که یو وخت نادر افشار د پښتون اتل سیدال خان ناصر سترګو ته چې د نور او غیرت سپرغۍ ورځخه باد بدلې مخامخ کتلی نه شول او دواړه غبرګې سترګې یې د دوو په اور سرو دوکانو پواسطه ورڅخه را ایستلې، نو بل وخت غیرتي او لوی احمد شاه بابا تر ډهلي پورې د خپل پت او ابرو (پاني پت) جنګ ورساوه او د ایران د نیولو لپاره به خو په ((ډول په نغاره)) او خوشالۍ سره روان و.

خان عبدالغني خان ددغه ویاړمن او باتور ولس یو جنګیالی او فرهنګیالی استازی دی. غني په یوه داسې کورنۍ کې سترګې پرانیستي، چې د خپل ولس د ازادۍ لپاره یې شپه او ورځ پر ځان یوه کړې وه. غني له خپل بډایه شاعرانه فطرت سره په همدې ګرم سیاسي چاپېریال کې ځوان شو، شاعر شو، مصور شو، جنګیالی شو، فلسفي شو، ((لېونی)) شو او د ژوند د ډول ډول ناخوالو جامونه یې پر سر واړول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غنـي لا کـوچنی و، چـې لـه شـعري مرغلـرو ډک تخيـل او شاعرانه فطرت يې زړګی وتخناوه، پـر ښکلا يـې مـين کړ، پـر ګلونو يې مـين کړ، لـه مينې سره يې مينـه وکړه، خپـل روح او روان يې د مينې د زمزم پـه اوبـو ووينځـه او د جـام تـر سيوري لاندې يې د قام د ارمانونو سندرې وويلې:

((زهـــر يـــې څکـــل حـــرام ورتـــه کتـــل
بـــې مينـــې ژونـــدون دی، لکـــه بـــې سُـــر ســـتار))

غني د خپلې مينې لپاره د ښکېلاک پـه (پنجـره) کـې ډېرې چغې ووهلې، د زړه له وينو يې ((پلوشې)) جوړې کړې او خپله ورته (پانوس) (پانوس) شو.
کله چې د غني فردي، کورني او ادبي ژوند ته پام را اړوو، نو په لومړي ګام کې خو د سړي پـه سترګو کـې دا تصوير تېروبېر کېږي، چې غني ګڼې پـه يـوه مجلله- وړانګينـه کـورنۍ کـې زېږېدلی، له دردونو، غمونو، کړاوونو او د زمانې لـه ربړونـو څخه ګوښې پاتې شوی دی. د غني انځور ورته پـه يـو داسې بڼه تداعي کېږي، چې يو ښکلی اشرافي شخص د سرو ګلونـو پـه مـنځ کې د ورېښـمين تخت لـه پاسه قلم پـه لاس د شعر نـاوې جوړوي، پـه څنګ کې يې صراحي او جام ايښـي او غنـي يـوازې د شاعرانه تخيل په دريابونو کې ډوب دی، هو د غني پـه ښـکلا او ښايست کې خو هېڅ شک نه شته: ((ډېر ښـکلی و او د مـور و پلار ډېر نازولی و. پر غاړه به يې د سرو زرو درنه اوږۍ وه او پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښي غوږ به يې د سرو زرو والۍ وه، پر سر به يې تيله داره د پونډونو ډکه ټوپۍ او په ټوپۍ کې به يې يوه زرينه جوغه ټومبلې وه، چې د جوغې نه چاپېر به دوه درې د نظر ماتې تاويزونه تاو شوي وو.)) هو غني ښکلی و، د هغه په ښکلا د ډهلي، پاريس او لندن ښاپېريو زړونه بايلولي وو.

هغه له کوچنيوالي ډېر ښکلی و، خو د غني د ټکلي، سوزېدلي او غمځپلي زړه او روح څخه هغه وخت څوک ښه خبرېدی شي، چې په ورځو ورځو او شپو د غني د تخيل، اند او فکر په لوړو او ژورو کې د يانه (سفر) تکل وکړي.

غني غني دی، هغه د پښتو ادب يو داسې ناسپړلې خزانه ده، چې سپړل يې لا ډېر وخت غواړي او ژور فکر. کله چې د غني په نړۍ کې سفر کوو، نو لومړی غواړو د هغه زړه ته ننوزو او وګورو چې د غني د سرو ټپونو په دې کان کې څومره سکروټې او اورونه پراته دي.

د غني زړه چې د مينې له ګلونو ډک دی، تر هر څه د مخه خپل زړه د لوی خدای(ج) کور ګڼي، هغه د خپل زړه په هنداره کې د لوی خدای(ج) د قدرت ورانګې ويني او دا هغه څه دي چې ده په بل ځای او مکان کې لاسته نه دي راوړي.

په جومات کې مې ونه موند - په مکه کې رانه ورک شو
خدای مې زړه کې راپيدا شو – چې مې مخ د يار کړ ښکل
دا هغه فکر او اند دی چې پر خدای پالنې ډېر ګروهمن (عقيده

(c) ketabton.com: The Digital Library

مـن) پوهـان پـه دې نظـر دي او (زړه) د مينـې د پـالنې او روزنـې ځای او ساتنځای ګڼي.

غني د يو خوځند، حساس او دراک انسان پـه توګـه د ژونـد د ډېرو رمزونو راز ته متوجه دی، دی ژوند له غم او خوشالو، ګډ او له خندا څخه يو رغېدلی څيز بولي.

د لرغـوني يونـان د اتيکـا دورې يـو نـامتو ډرامـه ليکـونکی (اشايلوس) وايي: ((په ژوند کې بايد په هر غم پسې يوه ښادي او په هرې ښادۍ پسې يو غم راشي، چې د ژوند پـاڼې مـانيزې او رنګارنګ کړي.))

غني وايي:

چې پـه ژونـد کـې سـختي نـه وي - لکـه بـې مـالګې طعـام
چـې پـه خولـه کـې خنـدا نـه وي - لکـه ډک د خـاورو جـام
ژونـد نـه ختـه نـه مـانۍ وي - نـه ډېـرۍ د سـرو لالونـو
نـه يـاران نـه معشـوقې وي - نـه باغونـه د ګلونـو
ژونـد خـو تلـه دي يـو پـه مخـه - غورځېـدل او پاڅېـدل دي
ټکـی سـوز او ټکـی سـاز - څـه خنـدل دي څـه ژړل دي.

قومپالنه او پښتونپالنه د غني د ژوند او شاعرۍ يو بـل اړخ دی، د هغـه د ځـوانۍ پـه ژونـد چـې کلـه د پسـرلنيو بـارانونو ورېدل پيل شول، نو له دې سره جوخت يې کـورنۍ د خپلواکۍ د ګټلو او د ښکېلاکګرو له جغ نه د خپـل اندو ژونـد د ازادولـو لپاره سياسي مبارزه هم ښه په ګرمۍ سره روانه کړې وه. غنـي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې ځوانۍ شپې هم له همدې ایده یا څخه لوګی کړې ((د زلمي پښتون)) په نوم یې یو تحریک جوړ کړ، چې شاوخوا اتیا زره ځوانانو په کې ګډون درلود.

لکه څنګه چې د غني شعري سکښت او د ده د کلام له روانی او روحي مانا څخه ښکاري، غني د ګرمې وینې او ګرم احساس څښتن او رواني جوړښت یې د عامو پښتنو له جګړه ییز سایکلوژیک جوړښت پوره سمون درلود، نو د (عدم تشدد) د لارې په انډول یې د تورې په زور د دښمن ماتې غوره ګڼله، نو له دې کبله دده د اورني پښتني احساس، او د زړونو د پاچا (باچاخان) د عاطفې او احساس د تګلارو ترمنځ ټکر منځته راغی. غني خان د خپل پلرنې احساس او مینې تر سیورې لاندې خپله توره په ناهیلي زړه کېښوده او د شعر د نړۍ روحي ډاډ ځي ته یې پناه یوړه.

وایي پر هر چا چې غم زیات شي، نو دریو شیانو ته به مخه کوي: یا به شرابي کېږي، یا به لېونی کېږي او یا به شاعرۍ ته پناه وروړي.

نور غني هغه غني نه و، چې چا په پاریس، لندن او امریکا کې لیدلی و او نه هغه غني و، چې په ځوانه ځوانۍ کې د هند پارلمان ورته په یوه پښه ولاړ و. غني د قام د غمونو د هېرولو لپاره لکه خیام د جام سیورې ته پناه وروړې وه، اوس نو یوازې غني و او جام، د تخیل په وږمو پوښلې شاعرانه نړۍ او د خپل قام او ولس غمونه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدایه شکر چې پیدا دې له دې قام کړم
د پښتون د نر وجود دې یو اندام کړم
چې خړ مخی ورور پښتون سینې له درشي
درنه هیر به ټول ښایست د بحرو بر شي

په والله چې له جنته شم راستون
که کنځل په کې وانه ورم د پښتون.

لکه څنګه چې ښکاره ده، شاعر د عاطفې او احساس بچی دی، غني هم په خپل فردي ژوند کې د پلرنۍ - مورنۍ، مینې او عاطفې په سمندر کې ډوب و، د باچاخان عاطفي نړۍ، د غني د روح او روان ټول مزي دا سې سره تړلي وو، چې د هغه ګرمه وینه او یاغي احساس یې مهار کړي وو. هغه د خپلې پلرنۍ مینې په څپو کې ډوب وو:
بابا ته:

ستا خطونه ټول زما سرته پراته دي
زه یې لولم هره شپه دوبار دوبار
کله خاندم کله ژاړم لېونی یم
ای زما په بند کې پروت غریبه پلاره !
نه، ته نه یې غریب ته ډېر لوی او چت یې
مصیبت دی ستا عزت ته عزت داره
خدای به رحم و په تا باندې لږ کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بــل ښــه زوی بــه يــې و کتلــی ســتا د پــاره
چې په تا کې کوم جوهر دی ما کې نه شته
ســتا نيکــۍ زمــا بــدۍ دواړه بــې شــماره
تــه ســالار يــې د کــاروان پــه نېغــه لار ځــې
زه کــوږ ځغلــم لکــه اوښــه بــې مهــاره
ســتا د زړه فــوارې ډکــې دي د مينــې
زمــا زړه دی وچ کــوهي نــه لــري داره
وهــي منــډې تــا پســې خــو تــه هــم لــرې
ويــنم ســتا ايلــه ايلــه د پښــو غبــاره
پــروا نــه شــته کــه پــه منــډو منــډو مــړ شــم
فقــط ســتا او د خپــل قــوم د نــوم د پــاره.

غني لکه څنګه چې دی د پلار په عاطفي مينه کې ډوب دی همدارنګه د مور د غم هغه تېپ چې ده د خپل عمر په **۵** کلنۍ کې ليدلی و ، د ژوند ترپايه ورسره ملګری و.

ګر چې خاورو کې دی پټ وجود ستا مورې
مــا تــه يادې هغه شان ستا سترګې تورې
مــورې ! ســتا لاســونه ما نــه نه دي هېر
چــې تکلــيف کــې بــه زمــا نــه و چــا پــېر.

غني د يو مصور او انځورګر په توګه دا ځواک درلود ، چې د يو ټاکلي تخيل د زخمونو فوارې انځور کړي، د خوب شېبې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وینښه راواړوي او هغه څه چې په خولې نه شي ویل کېدی، د خوب په جامه کې د کاغذ پر مخ ترسیم کړي.

غني د (فریدون د مورخط) تر سرلیک لاندې په یو ښکلي شعر کې د خپلې مېرمنې د ښځینه احساس هغه نا ویلې او نا سپړلې عاطفي غوټې په شاعرانه ډول سپړلي چې تراوسه لا په پښتني ټولنه کې د ښځې د اندروني احساس او درد بیان، یا د ښځو د نالوستوب، کملوستۍ او نا بشپړ کلام له کبله او یا هم د حیا او شرم د اور تر کړیو لاندې، همغسې په خپل زړه کې ساتل کېږي.

غني دا درد او د زړه خواله د خوب په ښه انځور کړي او د یوې پښتني مېرمنې د زړه د دردونو پوره عکاسي یې کړې ده:

هغه وایي: ((دا زما د واده په دولسم کال په ۱۵ تاریخ د جون د میاشتې ۱۹۵۱ زما صرف یو او یوازنی زوی فریدون ((رستم جنګ)) پیدا شو. د هغه مور د پېښور په هسپتال کې وه او زه لرې په هزاره کې ناجوړ پروت وم. هر وخت به چې د کوټې د دروازې په مخکې یو تور بدرنګه ټوپک او سنګین په لاس پولیس ولاړ وو. ټول جهان تور او تاریک وو، د وجود د ناجوړتیا سره مې روح هم د مایوسۍ اخري مقام ته رسېدلی و چې ناګهانه خبر راغی چې زوی دې وشو. ما وی ښه ده غني روک خو یې میرات خو نه یې.

د دغې ورځې د درد او د خوشالۍ بیان زه نه شم کولای، خو درد او خوشالۍ دواړه انسان ډېر ستومانه کوي او چې اخر مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګې د هوش دنيا ته پټې کړې، نو څه وينم چې د فريدون مور راغله او ماته يې يو خط په لاس کې کېښود.

دا هغه خط دی:

ما د دوو لپو خاورې تا له ژوند او جهان جوړ که
خپلې مينې دا سپ يوړم بل مې تاله جانان جوړ که
دا چې زه د وفا ډکه د جنون جهان له لاړم
دا مې لال هغلته ومونت د همه لالونو ښکلی
دا زما د غرور نخښه د هغو ګيلو جواب دی
چې به تا په ماښامي کې ماته کولې غلې غلې
دا ثبوت زما د مينې د ايمان او د وفا دی
دا زما روح چې روښان شو، دده سترګې يې کړې بلې
دا تصوير زما د ژوند دی څه خندا ده څه ژړا ده
د شهبازو وزر شخ دی پوست سرونه د بلبلې
دا ثبوت د شاه د مينې، دا ازادي ده د غلام
دا انعام د ټولو ښکلی د هما او رنګينی جام
دا تعبير ستا د خوبونو او زما د مخ ارمان دی
ما جوړ کړی د خپل ځانه ښکلی عکس ستا د ځان دی
په صحرا مې وو خور کړی سور څادر د ګلستان دی
هره ساه کې مې ليکلی نوم د مينې د جانان دی
دا چې زه ستا د خوبونو د جنون تالاش کې لاړم
ستا ځانی له مې جوړ کړی ستا نه ښه غوندې يو ځان دی
دا چې ما ستا وزرونو کې ارمان د عقاب وليد

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا عقاب مې ستا نه جوړ کړ، هم عقاب هم يې ارمان دی.

غني لکه هر شاعر پر حسن مين دی او دی په دې لاره کې دومره بې پروا دی چې هر څه په ډاګه وايي. شاعران ټول حسن پرست دي، يو شاعر وايي:

يار مې د سپين ستوري په څېر خوښېږي
لاس مې سپوږمۍ ځنې چاپېر خوښېږي
شاعر سړی يمه ربښتيا به وايم
دا ښکلي نه دي، دا مې ډېر خوښېږي.
(کاروان)

غني هم د خدای(ج) له درباره د خپل جانان د ټيک لپاره د سپوږمۍ يو ځاځکی غواړي، هغه د نور څه وړی نه دی، هغه له مينې جوړ او پر حسن مين دی.

يو د سپوږمۍ ځاځکی درنه ټيک له د يار غواړمه
زه يم د خوبونو د لالونو ګدا نه يمه.

غني، مينه د (ادم) جوهر او حسن د ژوند رنګ بولي او لکه استاد الفت چې مينه د انساني ژوند د کړاوونو د خلاصون اساسي لاره ګڼي، هغه د مينې او مينتوب په باب په خپل يو نثر کې ليکي: سکندر له ډېر لوی لښکر سره د يوه ښار د نيولو هڅه وکړه، د ښار خلکو سخت مقاومت وکړ، سکندر ډېر په غوسه و او داسې معلومېده چې د ښار تر نيولو وروسته به د ښار ټول خلک له تېغه تېر کړي، کله چې ښار ته دننه شو په يوې ښکلې پېغلې يې سترګې ولګېدې، هغه زړه بايلود او

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چې جنګ په زړه کېږي، نو هغه زړه بايلولی و. سکندر ددې پېغلې د مينې او ښکلا په وجه د ټول ښار وګړي وبښل.

غني هم په مينه کې ډوب او پر ښکلا مين، مينه وړی شاعر دی، هغه ښکلا يو سمندر، سپوږمۍ او زهرا بولي او مينه د ادميت جوهر او بې زواله حقيقت.

او تپوس د حسن مه کړه – سمندر شي څوک تللی څوک سپوږمۍ شي رانيولی – څوک زهرا شي ښکلولی. دی وايي:

((حسن حسن لټومه – که په غرو يي که په سمه
زه په مينه مينه پايم – بې د مينې مرمه مرمه))

❋ ❋ ❋

ستوري ته اسمان کې يوه ورځ ووې هلال
خدای ادم له مينه ورکړه مونږ له تش جمال
زه به په خندا ورکړم دا خپل ښايست کمال
ما له که يو څاڅکی مينه راکړي څوک په سوال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننګیال یو شاعرانه شخصیت

دا لیکنه ما د اسحق ننګیال د زوکړې د څلوېښتمې کلیزې په ویاړ کړې وه او په هغه علمي غونډه کې هم اورول شوې وه، چې پر ۱۳۷۵ل کال د ننګیال د څلوېښتمې کلیزې په ویاړ د لیکوالو د ټولنې له خوا په کابل کې د هغې ټولنې په مقر کې جوړه شوې وه. دا لیکنه هغه مهال له کابله خپرېدونکې هنداره جریدې د ۱۳۷۵ل کال د چنګاښ پر ۲۸مه په خپله یوولسمه ګڼه کې هم خپره کړې ده. ددې لیکنې د لیکلو پرمهال مې له ننګیال صیب سره ټوکې کولې، ما ویل کلیزې ملیزې دې مه نیسه چې بیا د مرګي درته پام کېږي، اوس خو یې هېر یې چې څو کلن یې؟ کله چې یې درته پام شو بیا دې نه پرېږدي، هغه له خندا شین شو، پیرجانه چې همدا اوس یې راته نه نیسئ (کلیزه) نو بیا چې مړ شوم بیا نو څه کوم؟ بیا یې نو...
کال لا وتی نه و چې له مرګ څخه زموږ د دواړو وېره پر ترخه واقعیت بدله شوه، دا دی اوس چې مرحوم ننګیال پر ابدي نړۍ دی، زه دا لیکنه یو ځل بیا چاپوم او د مرحوم ننګیال اروا ته د دعا لاسونه پورته کوم.

وایي چې د یونان نامتو فیلسوف اپلاتون به د ښو او مثبتو اړخونو درلودونکي او یا په شعر کې د یوې ښکلې او نوښتګرې لارې څښتن ته د سبک خاوند وایه او هر سړی او هر شاعر یې د سبک څښتن نه باله، خو د هغه شاګرد ارستو بیا دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره نه منله او ویل به یې: ((هر سړی یو سبک لري خو د چا ښه د چا خراب.))

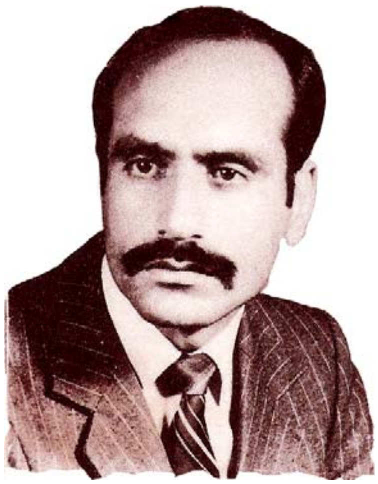

ځینې ټولنپوهان ټولنه د ضدینو یانې متضادو اړخونو مجموعه ګڼي، چې ښه او خراب، تور او سپین، خواږه او ترخه، غم او خوشالي یې په هنداره کې ځان ښکاره کوي. انګلیسي لیکوال جورج اروېل ټولنه له یوه ژوبڼ سره ورته بولي، چې رنګارنګ موجودات پکې ننداره کېدی شي. خو که چېرې ټولنه یو ژوبڼ وي، نو له دې ژوبڼ څخه به څوک (فاضله مدینه) جوړوي او څرنګه به یې جوړوي؟؟

استاد قیام الدین خادم د شاعر، عالم او سیاستمدار تر عنوان لاندې په یوه هنري نثر کې لیکي: عالم په کرونده کې کښت وکړي، شاعر د دې کښت پالنه او روزنه وکړي، خو کله چې د ثمر او مېوې وخت راشي، نو سیاستمدار یې مېوه، وږی او ثمر ټول کړي...

نن موږ هم د دغسې یو شخص (شاعر شخص) په باب خبرې کوو، چې په خپلو اوښکو او اوسېلیو د انسانانو په زړه کې د مینې د بزغلیو د زرغونېدو تکلیزې ولولې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا شاعر او دا شخصیت اسحق ننګیال دی، چې د ۱۳۳۵ل کال د ثور پر میاشت یې د لغمان ولایت د الینګار د ښکلې او شاعرانه سیمې د بسرام په یوه زړه وړونکي ننداریز کلي کې د نړۍ ترخو او خوږو ته سترګې پرانیستې دي. اسحق ننګیال لا ډېر کوچنی و، چې د مینې عواطفو او ولولو یې د زړه تارونه لکه د یوه مینه وړي ربابي د رباب د تارونو په څېر ترنګولي وو او په ذهن کې یې ورته د یوې شاعرانه سندریزې جونګړې بنسټ ایښی و. پر ۱۳۵۰المریز کال یانې د ژوند پر پنځه لسم پسرلي د شعر د الهې ورښمینې ماڼۍ ته ننوت او د خپل ټکلي روح د درملتیا ارام یې وموند. له هغه راهیسې دا دی ۲۵ کاله تېر شول او نن موږ د همدغه ۲۵کلن ویاړمن او ارزښتمن ژوند په ویاړونو او ارزښتونو د ننګیال د زړه محل ته ننوتی شو او د هغه د زړه او له هغه څخه د راوتلو شعري او ادبي ماڼیو ننداره کولای شو.

ننګیال خپلې لومړنۍ زده کړې د لغمان ولایت په روښان لیسه کې بشپړې کړې، بیا پر ۱۳۵۳ل کال د پولیسو اکاډمۍ کې شامل او تر فارغېدو وروسته د نوموړې اکاډمۍ تدریسي غړی شو. وروسته یې د هېواد د پوځ په دې برخه کې په بېلابېلو ځایونو کې دنده سرته رسولې او هم یې د هېواد له فرهنګي او خپرنیو ارګانونو سره خپل اړیکې ساتلې، خو وروسته بیا دی د هېواد له فرهنګي او نورو خپرنیو بنسټونو سره دومره وتړل شو چې هېڅ یې خپل آر مسلک هم له یاده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووت او چا لا دا ګومان قدرې هم نه شو کولای چې ننګیال دې ګنې یو پوځي افسر وي. دده فرهنګي بوختیاوو، خواږه شعر او نرم قلم، ده ته د فرهنګ وربښمینه جامه اغوستې وه. په تېره بیا له شپېتمو کلونو راهیسې ننګیال دومره په فرهنګ کې حل شو چې د چا خبره سرګرولو ته یې هم وخت نه درلود. ننګیال د خپل ۲۵ کلن فرهنګي ژوند له ژورو یا پیل نه نیولې تر لوړو یا تر دې دمه پورې زیات وخت له قلم سره لوبېدلی او قلم یې لوبولی او دغه لاندې شعري مانۍ یې جوړې کړې دي:

۱- ډالۍ: د ننګیال د ژوند لومړۍ مانۍ (ډالۍ) نومېږي چې پر ۱۳۶۳ل کال د کورنیو چارو وزارت د نشراتو د امریت له خوا خپره شوې ده.

۲- سپېره ډاګونه او غوړېدلي بزغلي: د شعرونو دویمه مجموعه ده، چې پر ۱۳۶۵ل کال د وخت د ځوانانو سازمان له خوا خپره شوې ده.

۳- هغه شپېې هغه کلونه: د شعرونو درېیمه مجموعه ده، چې پر ۱۳۶۵ل کال کې د چاپ او خپرونو د دولتي کومېټې له خوا چاپ شوې ده.

۴- څاڅکي څاڅکي: د ننګیال د شعرونو څلورمه مجموعه ده، چې د افغانستان د لیکوالو ټولنې له خوا پر ۱۳۶۸ لمریز کال چاپ شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- ښېرې په مالت کې: د شعرونو پنځمه مجموعه ده، چې تر اوسه چاپ شوې نه ده.

۶- سیندونه هم مري: د شعرونو شپږمه مجموعه ده، چې تر اوسه چاپ شوې نه ده.

۷- نه جام نه څادر: د شعرونو اوومه مجموعه ده، چې دا هم تر اوسه چاپ شوې نه ده.

۸- سیند په منګي کې: د بېلابېلو مقالو مجموعه ده، په مستقل ډول تر اوسه چاپ شوې نه ده.

۹- سیوري: ناول دی، چې د څو وروستیو کلونو د پېښنو انځورنه کوي. تر اوسه چاپ شوی نه دی.

دغه راز د هېواد په بېلابېلو مهالنیو خپرونو کې ګڼ شمېر لیکنې. تر کومه ځایه چې د ننګیال په شخصیت پورې اړه لري او دده د شخصیت پر خبرنه، نو په لومړي ګام کې پخپله د شاعر شعرونه د سړي سترګو ته ودرېږي. په دې مانا چې شعرونه پخپله د شاعر د پېژندنې او د هغه د اندروني ولولو هنداره دي. که چا له پیله تر دې دمه د ننګیال شعرونه له نظره تېر کړي وي، نو تر ټولو دمخه یو شی، چې دده په شعرونو کې زیاته ځلا مومي، هغه مینه او عاطفه ده. ننګیال په خپل شعر کې زیات وخت د هیلیو له معصومو بچیانو، کبانو، هوسیو، ((ای ښکاري اشنا درته سلام کوم، پام کوه ماشې له ګوتې مه وروړه)) او د عاطفې او مینې نورو زړه وړونکو موجوداتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سفر کړی دی، دا منو چې کله کله به یې د کلتوري او ځینو نورو اغېزو له کبله د شعر ټوپک ته هم لاس کړی وي او پر دښمن به یې ډېرې ډزې کړې وي. ((جنګ دی جنګ دی پر ښایسته ننګرهار جنګ دی)) خو په ورځینې ژوند کې د چا پر ضد ټوپک ته څه چې چړې ته یې هم د لاس تېرولو خیال نه دی کړی. دده د خپلې وینا له مخې د چرګ د حلالولو توان هم نه لري، په همدې ډول دی په خپلو شعرونو کې د مینې په سیند د یوه لاهو شوي عاطفي شخص حیثیت لري. په شعر کې د ننګیال مینه او عاطفه په دې مانا نه ده چې ننګیال دې ګنې د ځینو ټولنیزو ستونزو او چوکاټونو په دننه کې راګیر وي او په دې وجه دې دا کار کوي. ننګیال څومره چې په شعر کې مینه وړی او عاطفي دی، هغومره بیا د ټولنیز دود د حاکمو او یا باب چوکاټونو خیال نه ساتي. هغه زموږ د ټولنې د حاکم دودیز چوکاټ پر خلاف ډېر ځله لکه د غني په شان د جام تر مورګو خپلې شونډې رسولي او خپل لوند ګرېوان یې بیا چا نه پټ کړی هم نه دی، که غني له سر زورۍ نه کار اخیست او چا یې مخه نه شوه نیولای، نو هغه خو یو خانزاده و او یو شهزاده. ننګیال سره له دې چې د شعر د شهزادګۍ رنګینه ډولۍ یې کور ته رانویستې، خو د نور سیاسي او اقتصادي ځواک غرونه یې نه وو ولاړ. د ټولنې له دې ډول حاکمو کلتوري دېوالونو څخه سر اوچتول څه اسانه خبره نه ده. د ننګیال په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجـود کـې هغـه شـاعرانه خصـلت موجـود و، چـې د ټـولنې د دوديزو کړيو پر ضد بغاوت وکړي.

څرنګه چې طبيعت د تحول په حال کې دی، نو انسـان چې يو طبيعي موجود دی. هم د بدلون پـه حال کې دی. ننګيال هم پـه خپل شاعرانه ژوند او شاعرانه شخصيت کې د بدلون پـه حال کـې دی. کـه د ننګيـال لـومړي شعرونه او هـم يـې د څـو کلونـو مخنی شخصيت له او سني هغو سره پرتله کړو، نو ډېر توپير بـه پـه کـې وګـورو. هغـه پـه لومړيـو وختونـو کـې يـو څـه چاتـه ((ډالـۍ)) کـوي، غـواړي ((پـه سـپېرو ډاګونـو کـې غـوړېـدلي بزغلـي)) وکـري او خپلـې ((هغـه تېـرې شـپې او هغـه کلونـه)) را پـه يـاد کـړي او بيـا پـرې ((څاڅکـي څاڅکـي)) وورېـږي، خـو وروستيو کلونو کې بيا داسې نه دی. ((پـه مالـت کې د هغـه لـه خـولې نـه ښـېري)) راوځـي، ((سـيندونه مـري او وچېـږي))، شاعر پکې (بې څادره او بې جامه) کېږي. په شاعرانه مفـاهيمو کې جام لکه د قلم پـه شـان د شـاعر همېشـنی ملګری او دوست دی او د خپـل زړه د اورونـو لمبـې د جـام تـر شـونډو رسـوي او (څادر) د يـو کلتـور او يـوې ټـولنې د جامې يوه برخه ده، خـو د زمانې ناخوالو شاعر له دې دواړو نه بې برخې کړی دی.

د ننګيـال پـه شعرونو کـې دا بـدلون پـه دې مانـا نـه دی، چـې شاعر دې ګنې پر بېلابېلو لارو تللی وي، بلکې پـه دې مانـا دی چې دی پـه خپـل شعري يـون کـې پـوړ پـر پـوړ د لوړتيـا پـر لـور خوځېدلی دی. دده اوسني شعرونه هـم د ښـکلا او هـم لـه مـانيز

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلوه تر پښتوانیو شعرونو ډېر اوچت دي. څرنګه چې یې په شعرونو کې لوړتیا لیدل کېږي، دغه راز یې په شخصیت کې هم دې آر وده کړې ده. ددې بهیر د دوام په حالت کې به ننګیال د خپل شخصیت د پوره بشپړاوي، نور پړاوونه هم ووهي. خو یو ځل بیا یادونه کوم چې له ننګیال نه به د بل ډول شخصیت؛ اجتماعي، سیاسي او نورو ډېره ډېره هیله نه کوو، خو د یو بشپړ شاعرانه شخصیت جوړېدل یې حتمي دي او دا ځکه چې ((شاعران له قیدوبنده بې پروا وي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي رغونه د افغاني ټولنې د رنځونو د يوه علاج په توګه

> دا ليکنه هغه مهال له پېښبوره د خپرېدونکې تعاون مجلې په (۳) ګڼه کې چې د ۱۳۷۵ ل کال له (زمري-وږي) مياشتو سره سمون خوري، خپره شوې ده.

افغاني ټولنې ته د تېرو څه کم دوو لسيزو په ترڅ کې تر تصوره اوچت زيانونه اوښتي، دې زيانونو د ژوند د ټولو ډګرونو رګونه نيولي او ځينې برخې خو يې بېخي له کار او فعاليت څخه غورځولي دي. له اقتصادي، سياسي، ټولنيزو او نورو برخو څخه نيولې تر فرهنګي او نورو چارو پورې هرې يوې دومره ټېپونه زغملي چې بيا رغونه يې ډېر کلونه، ډېر تدبيرونه او ډېرې زياتې اقتصادي پانګې او سرچينې ته اړتيا لري. د افغانانو دا تراژيدي نه يوازې له دې کبله د ډېرې اندېښنې وړ ده، چې د مليونونو افغانانو ژوند يې اخيستی، بلکې له بېلابېلو خواوو د خپګان وړ ده. د شمېرنو او خپرونو له مخې تر اوسه پورې د افغانستان په دې اوږده او په درنو وسلو سمبال جګړه کې د يو نيم مليون افغانانو ژوند اخيستل شوی او په همدې شمېر معيوب او معلول شوي دي. په دې مانا چې لږ تر لږه له هرو پنځه لسو افغانانو څخه (درې تنه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیوب، معلول او وژل شوي او په مجموعي توګه د شپږو تنو نه یو یې معلول دی او دا هغه درانه تلفات دي چې د نړۍ د جګړو په تاریخ کې بې ساري دي.)

همدا راز د افغانستان په جګړه کې د ټولو غاړو له خوا دومره زیاتې پیسې لګول شوي، چې د افغانستان د سوونو کلونو بودجه پرې جوړېدلای شوه او همدا رنګه د هېواد د اقتصادي منابعو لوټول او ړنګول. خو له دې ټولو ورانیو او تلفاتو سره سره کوم درد او زیان چې انساني فکر او هر هېواد مین افغان لپاره د زغم او تحمل تر بریده پورته دي، هغه د هېواد د هغو فرهنګي شتمنیو لوټول او له منځه وړل وو ، چې نه یوازې د افغانستان د تاریخ او فرهنګ بابونه پرې ښکلي وو او زموږ د ماضي ژوند د اثبات او عزت عیني بېلګې وې، بلکې د نړیوال بشري فرهنګ لپاره هم د زیات ارزښت وړ وې.

زموږ د هېواد د فرهنګي ماڼیو د ړنګولو او فرهنګي شتمنیو د لوټولو په نتیجه کې ددې وېره راپیدا شوې، چې په ځینو برخو کې زموږ د هېواد د حال رابطه د هغه له ماضي پرتم سره وشلېږي او همدا رنګه د هېواد د ځوان پښت ذهني اړیکې د هغو له ویاړلي ماضي څخه پرې شي.

په دې فرهنګي شتمنیو کې تر ټولو لویه شتمني د افغانستان ملي موزیم دی، چې د څه کم یوې پېړۍ په بهیر کې په ډېر زیات زیار او هڅو جوړ شوی و. په دې موزیم کې له لسو زرو کلونو څخه نیولې تر پنځوس زرو کلونو پورې تاریخي اثار وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د افغانستان د تېر تاریخ، شان او شوکت برم او عزت ثرګندونه یې کوله او د افغانانو لپاره د ډېر زیات ارزښت درلودونکي وو، یا چور او یا له منځه یوړل شول. د نانسي دوپري په وینا: ((د افغانستان د ملي موزیم اثار نه یوازې د افغانانو لپاره د زیات ارزښت وړ وو، بلکې د هغو له منځه وړل د نړیوال فرهنګ لپاره هم یو له غمه ډک خبر و)) ویل کېږي چې په دې موزیم کې یوازې شل زره طلایي سکې موجودې وې چې د هغو برخلیک هم معلوم نه دی او همدارنګه نور قیمتي اثار. د افغاني فرهنګ بل درونډ زیان په هېوادني سطحه هماغه تقریباً د (۳۵۰۰) ښوونځیو ړنګول او سېزل وو، چې د هېواد په بېلابېلو سیمو کې یې فعالیت کاوه. که په منځني ډول په هر ښوونځي کې (۱۰۰۰) تنه زده کوونکي پر درس بوخت وای، نو په مجموعي ډول به د زده کوونکو شمېر (۳۵۰۰)×(۱۰۰۰)=(۳۵۰۰۰۰۰) تنه شوی وای، که لږ تر لږه له ښوونځي څخه د کال (۵۰) تنه فارغ شوي وای، نو د یو کال د فارغانو شمېر به (۳۵۰۰)×(۵۰)= (۱۷۵۰۰۰) تنه شوی وای او که له هر پنځو تنو څخه په کال کې یو تن د لوړو زده کو امکان پیدا کړی وای، نو په یوه کال کې به موږ لږ تر لږه (۳۵۰۰۰) تنه د لوړو زده کړو محصلین درلودل، که دا په (۱۷) کلونو کې ضرب کړو (۱۷×۳۵۰۰۰) نو له (۵۹۵۰۰۰) تنو سره مساوي کېږي، یاني اوس به مو د هېواد د دې شتو کادرونو ترڅنګ تقریباً شپږ لکه تنه نور متخصصین او د بېلابېلو مسلکونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کادرونه درلودل او که یوازې د (۱۷) کلونو د دولسمو ټولګیو د فارغانو اټکلیز شمېر په پام کې ونیسو، نو (۱۷×۱۷۵۰۰۰)= (۱۹۷۵۰۰۰) تنه به شوی وای. د ښوونځیو پر ودانیو شوی اقتصادي لګښت خو لا پرځای پرېږده.

له ښوونځیو پرته د لوړو زده کړو موسسو ته هم دا ډول زیانونه اوښتي دي. کابل پوهنتون ته د جګړو له کبله د (۵۰) ملیونه ډالره زیان اړول شوی. د دوو ملیونو په شاوخوا کې کتابونه یې یا سیزل شوي او یا لوټ شوي او د محصلینو د شمېر په تناسب یې (۲۱) ملیونه درسي ساعتونه ضایع کړي. کابل پولیتخنیک او کابل طب انستیتیوت هم په ملیونونو درسي ساعتونه او لکونو جلده کتابونه ضایع کړي دي. بیهقي کتاب خپرولو موسسه چې په بېلابېلو کتاب ساتنځایونو کې یې لږ تر لږه دوه ملیونه جلده بېلابېل کتابونه ایښودل شوي وو، ټول لوټ شوي، همدا رنګه د لیکوالو انجمن، عامه کتابتون د ژورنالیستانو اتحادیې، ملي ګالري او ځینو نورو فرهنګي موسسو هم همدې ته ورته زیانونه زغملي دي.

بل دردونکی فرهنګي زیان د کابل ننداريې په سیمه کې د لاسي صنایعو پنځه لس نندارتونونه دي، چې تاریخي او اقتصادي ارزښت یې تر تصوره هم لوړ دی، دا نندارتونونه هم د جګړو په ترخ کې چور او د ایرو پر ځلو بدل شول. په دې کې د قیمتي ډبرو او غالیو نندارتونونه د زیاتې یادونې وړ دي. همدا رنګه په کابل کې د کتاب چاپولو پنځه لس مجهزې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپخونې موجودې وې، چې اکثره يې له منځه وړل شوي، دولتي چاپخونې، د پوهنې مطبعې او د اريانا چاپخونې د زياتو امکاناتو په درلودلو سره د ټول هېواد په کچه ډېر زيات کتابونه چاپول. د ۱۳۷۱ کال د ثور د مياشتې پر (۹، ۸، ۷) نېټه پوهنې مطبعې ته دومره زيان اړول شوی، چې د همدې درې ورځو په زيان د ټول هېواد د هر وګړي لپاره (۳) جلده کتابونه چاپېدلای شول او وروستی ور رسېدلی زيان خو لا پرېږده.
ددې چاپخونو اکثره وسايل او ماشينونه يا په ګاونډيو هېوادونو خرڅ شول، يا ويجاړ کړای شول او يا هم د کباړ په بڼه په ډېره ارزانه بيه وپلورل شول. د پوهنې وزارت، د هغې په چاپخونه، ښوونځيو او نورو ګودامونو کې چې په مليونونه ټوکه کتابونه خوندي وو، يا چور شول او يا وسيزل شول.

دغو ټولو درندو فرهنګي زيانونو هېواد له ستر معنوي او فرهنګي ګواښ سره مخامخ کړی دی. د ښوونځيو په نشتوالي کې نه يوازې د هېواد کوچنيان او ځوان پښت له خپلې نېکمرغې راتلونکي څخه بې برخې کېږي، بلکې ځوان قشر د جګړه مارو غاړو د خامو موادو په توګه کارول کېږي او په دې توګه د دوی د ژوند د بربادۍ او د هېواد د ورانۍ سبب ګرځي.

اوس راځو دېته چې خپل هېواد او خپله ټولنه بايد څرنګه له دې ستر کړکيچ او بحرانه وباسو؟ پوهان او نور ځيرمن اشخاص پر دې ګروهمن دي، چې د ټولنې ددې ډول بحران د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجات یوه اساسي لاره همدا فرهنګي وده او فرهنګپالنه ده. نو که څوک د هېواد د اوسنۍ رنځورې ټولنې علاج غواړي نو باید تر هرڅه دمخه فرهنګپالنې ته پام راواړوي. ښوونځي باید له سره جوړ شي او ددې ترڅنګ علم یا زده کړه باید خپله مادي پشتوانه (ملاتړ) لاسته راوړي. یانې دا چې د علم او پوهې د زده کړې په صورت کې باید د هغه خاوند له دې لارې دومره اقتصادي امکانات پیدا کړي، چې دده ژوند پرې خوب شي، دغه راز د علم له زده کړې پرته له ځینو نورو ناوړو لارو د اقتصادي امکاناتو د لاسته راوړلو لارې چارې وتړل شي. اوس چې زموږ په ټولنه کې د یو شمېر اشخاصو لپاره د ژوند د خوږېدو لار یوازې د ټوپک شپېلۍ ده او یو عادي ټوپکوال کولای شي د خپل ژوند چارې له همدې لارې خوږې کړي او یو عالم، متخصص نه شي کولای د خپل کړي تحصیل په واسطه ځان او کورنۍ ته یوازې وچه ډوډۍ پیدا کړي، نو علم او زده کړه خپل مادي ارزښت او ملاتړ له لاسه ورکوي. پکار خو دا دی چې د ټولنې د وګړو اړتیاوې له دې سالمې علمي لارې خوږې شي.

په هېواد کې د پوهنتونونو رغول، د نویو پوهنتونونو جوړول او یا د نورو لوړو زده کړو موسسو تاسیسول نه یوازې د هېواد د علمي سطحې په اوچتیا کې اساسي رول لري، بلکې د هېواد د ملي قشر په زیاتون کې هم برخه اخلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د زیاتو کادرونو روزل د هېواد د بېلابېلو ټپونو د علاج لپاره ضروري دي.

هغه ((پوهنتونونه)) چې د بېلابېلو عقایدو او ذوقونو پر بنسټ جوړ شوي او تر مسلکي موخو یې سیاسي مقصدونه زیات او لومړي ښکاري، باید تر سالم کنټرول لاندې ونیول شي، چې د هېواد روښنفکر اشخاص تر دې زیات له سیاسي او ذهني پلوه ونه وېشي او پر دښمنیو یې مصروف نه کړي.

د متعددو پوهنتونونو موجودیت د هېواد په زیان نه دی، خو په دې شرط چې آره موخه یې یوازې یوازې د مسلکي او فني کادرونو روزل وي او بس.

د ملي موزیم، ملي آرشیف، ملي ګالري او د افغانستان د فرهنګ د بېلابېلو نندارتونونو بیا رغونه او جوړونه او همدارنګه د هغو لوټ شویو اثارو بیا راټولونه د هېواد د تېر برم د ساتنې د یوې وسیلې په توګه د افغانانو د ملي تاریخ په ژوندي ساتلو کې برخه اخیستلای شي.

د ښوونځیو، پوهنځیو او نورو فرهنګي موسسو په زیاتېدلو سره به په هېواد کې د زده کړو خاوندان زیات شي او د هغو نازده کړو اشخاصو شمېر به ورو ورو کم شي، چې جګړه ماري غاړې یې د جګړې لپاره د پیسو په مقابل کې استخداموي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې تنظيمي اداره او پولي تورم

دا ليکنه هم د وفا جريدې د شپږم کال په ۳۳-۳۶ ګڼه کې چې د ۱۳۷۶ل کال د تلې له ۸ نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده او هغه پولي تورم ته په کې اشاره شوې چې له څو کلونو ، په تېره بيا د تنظيمي واکمنۍ پر مهال پر افغانستان راخور شوی و.

تېره څلورنيم کلنه جنجاليزه او نانـدريزه تنظيمي اداره، له ډېرو زياتو بدمرغيو، جنګونو او کړاوونو ډکه وه. پر همدې وخت په شعوري او ناشعوري ډول زموږ د ولس، کلتوري، اقتصادي او ټولنيزې شتمنۍ ته دومره زيانونه وارول شول، چې که هرڅوک يې يو ځل له نظره تېر کړي، نو پر زړه به يې لمبې بلې شي. په اقتصادي برخه کې په لسګونو مليارده ډالر زيان وارول شو او د افغاني ټولنې د ژوند بېلابېلې برخې يې تر اغېزې لاندې راوستې. د ګرمې جګړې په ترڅ کې د رسول شوي زيان ترڅنګ خلکو ته يو بل ډول زيان هم اړول کېده، دلته موږ ولس ته پر همدغه اړول شوي زيان خبرې کوو.

دا زيان پولي تورم او انفلاسيون دی، چې تېرې تنظيمي ادارې او واکوالو يې د خپلې بقا لپاره زموږ ولس ورسره لاس او ګرېوان کړ. دوی په روسيه کې په ټنونو بې پشتوانې افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

بانکنوټونه چاپ او د جګړې لپاره یې پر خپلو افرادو وویشل. نه یوازې دا چې د خلکو د عایداتو سطحه راټیټه کړای شوه، بلکې ښخې له منځه یوړل شوه. د ډاکټر نجیب الله د حکومت د وروستي کال او د تنظیمي ادارې د وروستي کال د شیانو د نرخونو ترمنځ خورا لوی واټن موجود دی. په دې زماني واټن کې نرخونو له (۵۰۰) ځله څخه نیولې تر (۱۵۰۰) ځلو پورې او چت شوي دي. په داسې حال کې چې په تنظیمي اداره کې د مامورینو په معاش کې یوازې (۲۵) یا (۳۰) ځله زیاتوالی راغلی، هغه هم یوازې د وچو بې ارزښته کاغذي پیسو په شمېر کې. نه د هغوی په ارزښت او اهمیت کې او دا هم د کوپوني موادو په بدل کې. که د کوپوني موادو ارزښت په پام کې ونیسو، نو نه یوازې دا چې د مامورینو په معاش کې زیاتوالی نه دی راغلی، بلکې لا ډېر کمی هم راغلی دی. په حقیقت کې په تېره اداره کې هره میاشت انفلاسیون له ۵۰ فیصدو نه تر پوره سل فیصدو پورې لوړېده او کله لا تر دې هم زیاتېده. د تنظیمي ادارې چارواکو فکر کاوه چې د پیسو د چاپ انحصار د دوی په لاس کې دی او همدا کاغذي پیسې دي، چې په اوس وخت کې د مخالفینو او د ولس له چنګاله دوی ژغورلی شي، نو د پیسو چاپ ته یې کش ورکړ او دومره پیسې یې چاپ کړې، چې نه یوازې په افغانستان، بلکې د زماني واټن له مخې به یې په نړۍ کې هم ساری کم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګورئ د پخواني پاچا محمد ظاهرشاه په ټوله ۴۰ کلنه دوره کې ۱۹ ملیارده افغانۍ چاپ شوي، د سردار محمد داود خان په پنځه کلنه دوره کې ۲۸ ملیارده افغانۍ او کمونست رژیم په څوارلسو کلونو کې (۷۰۰) ملیارده افغاني چاپ کړي، خو د طالبانو وینا ده چې د ښاغلي رباني رژیم په څلورو کالو کې لږ تر لږه (۸۰۰۰) ملیارده افغانۍ چاپ کړي دي. د افغانستان بانک د یو تن کار کوونکي په قول دا رقم تر دې زیات دی. د ده په قول استاد رباني (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ چاپ کړي دي، چې د بانک کار کوونکو ته معلومې دي. د کتونکو او څېړونکو په اند کېدی شي، د دې ادارې له خوا چاپ شوې پیسې تر دې هم زیاتې وي، ځکه دا هغه شمېره ده چې لږ تر لږه د افغانستان بانک کې ثبت شوې او یا د بانک کارکوونکو ته معلومه ده، خو د دې تر څنګ د تېرې ادارې ځینو واکوالو هم ځانته په خپله خوښه د خپلې اړتیا وړ پیسې چاپ کړي، چې هغه لا په مرکزي بانک کې ثبت شوې نه دي. هماغسې لنډې د باګرام هوايي ډګر ته راوړل کېدې، بیا پنجشېر ته وړل کېدې او بیا یې د خپلو موخو لپاره لګولې، خو که دا خزانه په پام کې هم ونه نیول شي او یوازې د استاد رباني (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ په پام کې ونیسو، نو دا د افغانستان د تېرو شپېتو کالو د ټولو چاپ شویو بانکنوټونو ۱۵ برابره پیسې دي. د خواشینۍ خبره خو داده چې دې پیسو د هېواد اقتصادي او د ثابت عایده او لږ عایده خلکو حالت له سختو ستونزو سره مخامخ کړ. ټول هېواد له پولي تورم سره مخامخ شو او د پیسو ارزښت دومره راټیټ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړای شو، چې نرېدې و د چاپ له قیمت سره منطبق شي. هغه وخت چې پنځه زریز او لس زریز بانکنوټونه نه وو چاپ شوي، نو استاد رباني د زرو افغانیو په بدل کې څلور زره افغانۍ چاپولای شوې. کله چې دا حالت نور هم خراب شو، نو بیا دوی پنځه زره ګون او لس زره ګون نوټونه چاپ کړل. دې سره د زرګون په اندول د چاپ لګښت د هغه د لوړ رقم له کبله څه کم شو، خو تورم او انفلاسیون لا پسې زیات شول، خو استاد بیا هم د پیسو چاپ ته دوام ورکړ. د پیسو د بې ارزښتۍ یوه بله مرموزه او پټه وجه دا هم وه چې په یوه نمبر او یوه سریال نمبر باندې یو بنډل (سل سل) بانکنوټونه چاپ شول. یانې دا چې سل دانې زرګونونونه لیدل شوي، چې له پیله تر پایه په یوه نمبر چاپ شوي او همداسې نورې جعلکارۍ. بله ستره د بدمرغۍ خبره داده، چې تېرې ادارې تقریباً دا ټولې چاپ شوې پیسې د هېواد په تخریبي برخه کې مصرف کړې. که موږ په فرضي ډول د تېرې تنظیمي ادارې له خوا دا معلومې چاپ شوې پیسې (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ او نورې نامعلومې ټولې د افغانستان پر ۱۵ ملیونه نفوس باندې وو بشو، نو هر تن ته به په لکونو افغانۍ ورسېږي. که تنظیمي ادارې دا پیسې همداسې پر هر افغان وېشلې وای، نو د هر افغان لپاره یې په هېواد کې یو متوسط کور جوړولای شو. ادارې نه یوازې دا چې د چا کور ودان نه کړ، بلکې زموږ د هېوادوالو کورونه یې هم ونړول، یوازې د کابل په ښار کې یې تر اتیا زرو زیات کورونه د ځان مینې واکمنۍ په غرض د خاورو او ایرو پر څلو واړول. بله بدمرغي خو داده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه یوازې دا پیسې د ملت لاسته ورنغلې، بلکې د ملت د ژوند او ملي شتمنۍ پر ضد هم استعمال شوې او دا څرګنده خبره ده، چې په تخریبي ساحه کې د یوې افغانۍ لګښت د سلو نورو افغانیو زیان اړولای شي، او س نو که د استاد رباني له خوا دا چاپ شوې او معلومې (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ په تخریبي برخه کې د احتمالي زیان له مخې په سلو کې ضرب کړو ۱۲ زره ملیارده ضرب یې ۱۰۰ زره ملیارده، له ۱۲۰۰ زره ملیارده افغانیو سره به مساوي شي، یانې دا چې د استاد په واکمنۍ کې هېواد ته د هغه د چاپ شویو پیسو له مخې د معنوي، فرهنګي او نورو زیانونو تر څنګ ۱۲۰۰۰ زره ملیارده افغانۍ زیان اړول شوی. په دې محاسبه کې لا هغه مادي شتمنۍ چې په کابل کې د ده تر واک د مخه موجوده وه او بیا لوټ شوه، شامله نه ده او هم هغه مالي او نور امکانات چې له نورو لارو استاد او د هغه یارانو ته رسېدل او بیا په جګړه کې ورڅخه کار اخیستل کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۲ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نوموړې لېسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکې دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیځو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیاد جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو.استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیځو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیځو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو.ملګرو ملتونو(UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده در وسپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده و منله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي.استاد یون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اک لیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د و اقعیتونو او حقایقو د څرګندیيان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او کټورو نظریاتو ته هم غلط رنګ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشران دي، د استاد يون نظريات خپلو شخصي او تنظيمي ګټو تـه خطر بولي، نو ځکه يې په ټينګـه مخالفت کوي. زه د دې شاهد يم، هر کله چې يون کومه ليکنه او مرکه کړې، نو دده پـر وړاندې يې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپـارولي دي، منفي غبرګونونـه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سياسي بهير کې يې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه يې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونـه اکثـره د ولـس دمشـرانو، روښـنفکرانو او نـورو مخورو له خوا وي، خو استاد يون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرايطو کې بيا هم خپـل فرهنګي، سياسي او ټولنيز کار تـه دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو يې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونـه دي، چې لـه تېر يو نيم کال راهيسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې تـه اينبودل کېږي، په داسې يو دولتي دفتر کې چې بوختياوې پـه کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نـه دی.استاد يون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي پـه توګـه هم خپـل فرهنګـي رول ادا کړی، پـه پېښـور کـې يـې د دوو المـان مېشـتو فرهنګـي ټولنـو (دافغانسـتان دکلتـوري ودې ټـولنې) او(د پښـتني فرهنـګ د ودې پراختيا ټولنې) د همکار پـه توګه د بېلابېلو ليکوالـو پـه لسګونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي. دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.
سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کلیات	داستاد الفت نثرونه	درېیم ۱۳۸۷
• سیندونه هم مري	د اسحق ننګیال شعري منتخبات	دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

• د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
د پوهنوال روستار تره کي اثر — دویم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- .د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه
  د نینسي دوپرې اثر دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو یونلیک دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی د اروپا یونلیک لومړی ۱۳۸۷
- د پښتانه ګون ترځنډو د امریکا یونلیک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمدګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری دویم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دویم ۱۳۸۷
- ساینسي پرمختیاوې دویم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لویه جرګه ولسواکي او زورواکي دویم ۱۳۸۷
- اند یال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- دکتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- افغانستان په سیاسي کړلیچ کې — لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکني سمون — لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ — لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ — لومړی ۱۳۸۷

خدای(ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنگي کار و زیار کې ورته د نور زغم او سبلې هیله لرم.

په درناوي
وفاالرحمن وفا
کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

Farhangi Faqər

(Cultural Poverty)

By:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-23-5

9 789936 500235 >

د خپرونو لړ: (۲۴)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library